

**DIE EERSTE OPERASIONELE OPTREDE VAN DIE
UNIEVERDEDIGINGSMAG – JANUARIE 1914.**

deur

RENÉ GEYER

‘n Verhandeling voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad

**MAGISTER HEREDITATIS CULTURAEQUE SCIENTIAE
(GESKIEDENIS)**

in die Departement Historiese en Erfenisstudies van die

**UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
FAKULTEIT GEESTESWETENSKAPPE**

STUDIELEIER: PROF K.L. HARRIS

November 2009

Die integrasie van verskillende militêre organisasies en tradisies in een weermag is nie uniek in die geskiedenis van Suid-Afrika of elders nie – die Unieverdedigingsmag (UVM) van 1914 en die Suid-Afrikaanse Nasionale Weermag (SANW) van 1994 het soortgelyke prosesse ondergaan.

INHOUD

HOOFTUK 1: INLEIDING	1
1.1. Probleemstelling	5
1.2. Metodologie en bronne	8
HOOFTUK 2: DIE GENRE MILITÊRE GESKIEDENIS	17
2.1. Die aard en ontwikkeling	17
2.2. Die stand van militêre geskiedskrywing in Suid-Afrika	20
HOOFTUK 3: DIE VERDEDIGINGSMAG, MYNBEDRYF EN VAKBONDE, 1910-1914	36
3.1. Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag	40
3.2. Die invloed van vakbonde en die mynbedryf	50
3.3. Die 1913-staking	56
3.4. Die 1914-staking	62
HOOFTUK 4: DIE BURGER OP KOMMANDO	69
4.1. Redes vir die Burger se deelname	69
4.1. Mobilisasie	75
4.2. Voorrade	84
4.4. Vervoer	93
4.5. Dissipline	99
4.6. Demobilisasie en kompensasië	105

HOOFSTUK 5: DIE REAKSIE EN BETROKKENHEID VAN DIE SAMELEWING	109
HOOFSTUK 6: SAMEVATTING	123
BRONNE	129

FIGURE

Figuur 1: Organisasie van die UVM – 1 Julie 1913.

48

AFKORTINGS

ABM	Aktiewe Burgermag
ABO	Anglo-Boereoorlog
ANC	African National Congress
NP	Nasionale Party
OVS	Oranje-Vrystaat
SA	Suid-Afrika
SANNC	South African Native National Congress
SANW	Suid-Afrikaanse Nasionale Weermag
SAP	Suid-Afrikaanse Party
SAW	Suid-Afrikaanse Weermag
UVM	Unieverdedigingsmag
VHK	Verdedigingshoofkwartier
VOC	Verenigde Oos-Indiese Kompanjie
ZAR	Zuid-Afrikaansche Republiek

VOORWOORD

Die Universiteit van Pretoria word opreg bedank vir die finansiële bystand wat hierdie navorsing moontlik gemaak het. Tydens die soektog na inligting, is waardevolle hulp van die personeel van die biblioteek van die Universiteit van Pretoria, die biblioteek van die Universiteit van Suid-Afrika asook die Nasionale Argief ontvang. Die personeel van die Dokumentasiesentrum van die Departement van Verdediging (Weermag Argief) en veral, mnr. Steve de Agrela (leeskamer), mev. Mariëtte Borraine (biblioteek) en mnr. Pieter Schutte (argief), word bedank vir hulle hulp.

Spesiale dank word aan my studieleier, Prof. Karen Harris, vir haar deurentydse aanmoediging, hulp, advies en insig, betuig.

My opregte dank en waardering aan my ma, Elmarie Potgieter, en Wendy Cox vir hulle proefleeshulp. Dit word hoog op prys gestel.

‘n Opregte dankie aan my familie en vriende vir hulle bemoediging en ondersteuning. My man, Paul Geyer, word spesiaal bedank vir al sy ondersteuning en gebede.

“Enter into His gates with thanksgiving and a thank offering and into His courts with praise! Be thankful and say so to Him, bless and affectionately praise His name!”

Psalm 100:4

**DIE EERSTE OPERASIONELE OPTREDE VAN DIE
UNIEVERDEDIGINGSMAG – JANUARIE 1914.**

Deur

RENÉ GEYER

Studieleier : Prof K.L. Harris

Departement Historiese en Erfenisstudies

Voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad

MAGISTER HEREDITATIS CULTURAEQUE SCIENTIAE (GESKIEDENIS)

In Januarie 1914 het 'n algehele industriële staking in die Unie van Suid-Afrika (SA) uitbreek en die Unieverdedigingsmag (UVM) sou vir die eerste keer operasioneel aangewend word om die staking te onderdruk. Die Staande mag van die UVM was nog nie gereed om die staking op hul eie te onderdruk nie en gevolglik is die kommando's van die Burgermagreserwes opgekommandeer vir diens. Probleme is dus destyds met die samestelling en organisasie van die UVM, as gevolg van die intergrasie van die verskillende militêre kulture, ondervind. Die Unieregering het op baie van die gewone burgers wat in die Anglo-Boereoorlog (ABO) in kommando's geveg het, se ondersteuning en deelname om die staking te onderdruk, staatgemaak. Die tradisionele kommandostelsel van die voormalige Boererepublieke sou dus vlugtig tydens die 1914-staking herleef. Die Afrikaner het as gevolg van verskeie redes op kommando gegaan om die staking te help onderdruk. Die groeiende gees van nasionalisme onder die Afrikaner kon ook tydens die staking waargeneem word en sou tesame met die suksesvolle aanwending van die kommando's tydens Januarie 1914 bydra tot die Rebelle later die jaar.

Die politieke, ekonomiese en sosio-maatskaplike omstandighede van destyds het tot die nywerheidstaking van Januarie 1914 bygedra. Die rol wat die vakbonde en mynbedryf in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog gespeel het, het ook bygedra tot die staking. Die ervarings en omstandighede van die kommando's tydens ontplooiing in Januarie 1914 is 'n belangrike aspek van die sosiale militêre geskiedskrywing in SA. Onderwerpe soos, mobilisasie, voorrade, vervoer, dissipline, asook demobilisasie en kompensasie werp dus lig op die ervarings en omstandighede van gewone burgers op kommandodiens tydens die staking. Die aanwending van die kommando's tydens die 1914-staking het uiteenlopende reaksies van die verskillende groepe in die gemeenskap tot gevolg gehad. Die betrokkenheid van ander rolspelers, soos swart mense en vrouens, tydens die staking was gering, dog belangrik vir die Suid-Afrikaanse geskiedenis.

THE FIRST OPERATIONAL ACTION OF THE UNION DEFENCE FORCE – JANUARY 1914

by

RENÉ GEYER

Supervisor : Prof. K.L. Harris

Department of Historical and Heritage Studies

Submitted as requirement for the degree

MAGISTER HEREDITATIS CULTURAEQUE SCIENTIAE (HISTORY)

In January 1914 a general industrial strike took place in the Union of South Africa (SA). For the first time the Union Defence Force (UDF) would be used operationally to suppress the strike. The Permanent Force of the UDF was not yet ready to suppress the strike on its own and consequently the commandos of the Citizen Force reserve were commandeered for service. Difficulties with regard to the constitution and organisation of the UDF were experienced. This was because of the integration of different military cultures into one Defence Force. The Union government relied on the support and participation of many of the ordinary men who had fought in commandos in the Anglo-Boer War to crush the strike. The traditional commando system of the former Boer republics would briefly be revived during the 1914 strike. There were various reasons why the Afrikaners went on commando to help suppress the strike. The growing spirit of nationalism among the Afrikaner was also apparent during the strike, and along with the successful utilization of the commandos in January 1914, contributed to the Rebellion later that year.

The political, economic and social circumstances of the time contributed to the industrial strike of January 1914. The role played by trade unions and the mining industry in the period before the First World War also contributed to the strike. The experience and circumstances of the members of the commandos during deployment in January 1914 are an important aspect of social military historiography in South Africa. Topics, such as, mobilization, supplies, transport, discipline as well as demobilization and compensation, illuminate the experiences and circumstances of ordinary citizens on commando service during the strike. The utilization of the commandos during the 1914 strike resulted in different reactions from the various groups in the community. Although the involvement of other role players, such as blacks and women, were limited during the strike, it remains important for South African history.

SLEUTELTERME

Afrikaner	1914-Rebellie
Kommando	Militêre geskiedenis
Unieverdedigingsmag	Operasionele optrede
1914-Staking	Burger
Vakbonde	Anglo-Boereoorlog
Unie van Suid-Afrika	Eerste Wêreldoorlog

KEY TERMS

Afrikaner

1914 Rebellion

Commando

Military history

Union Defence Force

Operational action

1914 Strike

Burger

Trade unions

Anglo-Boer War

Union of South Africa

First World War

HOOFSTUK 1

INLEIDING

In Januarie 1914 het 'n algehele nywerheidstaking in die Unie van Suid-Afrika (SA) uitgebreek. Vir die eerste keer sedert die Anglo-Boereoorlog (ABO) (1899-1902) en nadat die Unie tot stand gekom het op 31 Mei 1910, is krygswet in SA afgekondig. Die jong Unieverdedigingsmag (UVM) sou indertyd vir die eerste keer, sedert die ontstaan daarvan in 1912, aangewend word om dié staking te onderdruk en stabiliteit te bring. Die UVM was egter, soos die meeste regeringsinstellings na die stigting van die Unie, nie volkome georganiseerd en geïntegreerd nie. Gevolglik kon daar nie op die eenhede van die pasgestigde Staande mag¹ (Julie 1913) staatgemaak word om die staking op hul eie te onderdruk nie. Die gewone burger, wat toe deel van die Aktiewe Burgermag (ABM) en Burgermagreserwes (skietverenigings of kommando's) van die UVM was, is gevolglik vir diens opgekommandeer. Die regering het destyds op baie van die gewone burgers wat in die ABO in kommando's geveg het, se ondersteuning en deelname om die staking te onderdruk, staatgemaak.

In baie opsigte sou 1914 'n mylpaal in die geskiedenis van SA asook die Afrikaner wees. Die nywerheidstaking, opstande en die gepaardgaande onderdrukking daarvan deur die UVM en in besonder die skietverenigings van die ABM in Januarie 1914 kan nie in isolasie gesien word, sonder om die voorafgaande en daaropvolgende gebeure van die tyd in aanmerking te neem nie. Hierdie gebeure is deel van die aanloop tot sogenaamde groter geskiedkundige gebeure later in daardie jaar. Die nywerheidstaking en die onderdrukking daarvan, vind op die vooraand van die 1914-Rebellie in SA, asook die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog plaas. Dié studie kan gevolglik onder andere dien as 'n aanduiding van die mate van gereedheid van die pasgevormde

---

1 Staande mag word as twee woorde geskryf. Sien: F.F. Odendal en R.H. Gouws, *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*, 5de uitgawe, p. 1091.

verdedigingsmag om binnelandse onstabiliteit te beheer, asook om buitelandse bedreigings teen te werk. Dit sluit dus by ander onderwerpe aan en kan gevolglik as 'n voorstudie in die bestudering van die UVM se ontplooiing ter onderdrukking van die Rebelle en deelname aan die Eerste Wêreldoorlog gebruik word.

Die feit dat daar hoofsaaklik op die skietverenigings (kommando's) van die ABM en nie die eenhede van die pasgestigte Staande mag gesteun kon word om die staking te onderdruk nie, dui op die probleme wat destyds met die integrasie van die verskillende militêre organisasies en tradisies ondervind is. Hierdie integrasieproses van die UVM sou nie uniek wees in die geskiedenis van SA nie. Na afloop van die eerste demokratiese verkiesing in SA in 1994 sou die Suid-Afrikaanse Nasionale Weermag (SANW) ook deur 'n soortgelyke intergrasie- en transformasieproses gaan.

Voorts kan die studie ook gebruik word om die Republikeinse burgermagte van die ABO met die skietverenigings van die ABM se ervaring in die 1914-staking te vergelyk. Die ABO is 'n gebeurtenis wat baie belangstelling en sentiment opwek en waaroor daar gevolglik baie meer werke verskyn het as oor enige ander Suid-Afrikaanse oorlog. In die bestek van die studie word daar wel na sekere vergelykbare aspekte verwys. Die doel van die studie is egter nie om in die eerste plek 'n omvattende en indringende vergelyking tussen die ervarings van die soldate wat aan die onderskeie konflikte deelgeneem het, te tref nie. Die doel is hoofsaaklik om die burger wat destyds in die skietverenigings van die ABM gedien het se ervaring en omstandighede op kommando tydens die 1914-staking te ondersoek en te bespreek. Die werk is in breë trekke 'n studie oor konflik en samelewing en die impak van konflik op diegene wat daaraan deelneem, hetsy op direkte of indirekte wyse. Belangegroepes van alle vlakke van die samelewing se reaksies, beskouinge oor deelname aan die konflik en ervarings word gevolglik, sover moontlik, ondersoek.

Hoewel die 1914-staking aanvanklik as ‘n werkersopstand begin het,² sou dit later in breër opsig soveel van die verwagtinge, tekortkominge en frustrasies van die tyd openbaar en vasvang. Die werkersopstand is oorspronklik deur Engelssprekendes gedryf, maar dit het spoedig ook die Afrikaanssprekende arm wit werker betrek en bemagtig. Baie wit Afrikaanssprekendes is arm gelaat, in ‘n groot mate as gevolg van die ABO en die daaropvolgende Britse beleid teen die Afrikaner. Dit het ook ‘n groot aantal bywoners wat arm gelaat en ontnugter is deur die optrede van Afrikaanse grondeienaars, ingesluit. Diesulkes moes hulle nou tot laagbesoldigde werk in die stede, en veral in die mynbou, wend in ‘n poging om te oorleef.³ Sommige van die Afrikaanssprekende werkers sou ook aan die nywerheidstaking van 1914 deelneem. Die staking het dus die bestaande verdeeldheid in Afrikaner gelede verder aangevuur asook ‘n gedeelte van die Afrikaner werkers vervreem sodat hulle hul steun aan die Suid-Afrikaanse Arbeidersparty toegesê het.⁴

‘n Groot aantal van die arm Afrikaanssprekende plattelanders het gevolglik nie gehuiwer om op kommando teen hulle mede-Afrikaner ongeskoolde werkerbroers te gaan nie. Die arm wit Afrikaanssprekende sou in hierdie tyd enigiets aanpak om ‘n inkomste te verdien, al het dit ook die opneem van die wapen teen mede-Afrikaners beteken. In hierdie omstandighede het baie Afrikaners gehoor gegee aan die oproep om op kommando te gaan uit lojaliteit teenoor die Afrikanerleiers wat destyds met Uniewording verkies is. Daar het ‘n gevoel dat die Afrikaner weer in ‘n mate in beheer van sy eie lot en toekoms was, geheers. Baie Afrikaners, arm en ryk, het dus gehoor gegee aan die oproep om in kommando’s byeen te kom as gevolg van die bogemelde gewaarwording.

Die betekenis van die Afrikaner se deelname aan die onderdrukking van die staking word in oënskou geneem. Die suksesvolle onderdrukking van die staking en die gepaardgaande opstande deur die kommando’s, wat meestal uit Afrikaners bestaan het, het dan ook sommige Afrikaners

---

2 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 229-230; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330.

3 F.A. van Jaarsveld, *Die Afrikaners se groot trek na die stede en ander opstelle*, pp. 168-169, 181; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 321-324.

4 D. Tickin, The war issue and the collapse of the South African Labour Party, 1914-15, *South African historical journal*, no. 1, November 1969, pp. 60-61.

aangemoedig om later in 1914 aan die Rebelleie deel te neem. Die feit dat die kommando's wel in Januarie 1914 vinnig, ten spyte van verskeie probleme, opgekommandeer kon word en die opstande suksesvol kon onderdruk, moet nie ligweg afgemaak word nie. Die sukses van die kommandostelsel het wel sommiges aangemoedig om te rebelleer. Afrikaner nasionalisme was weer aan die opbloeie. Dit was ook 'n bewys dat die Britte na hulle oornamie nie die kultuur of bestaan van die Afrikanerkommandostelsel vernietig het nie.

Daar word met die studie gepoog om 'n bydrae tot die bestaande historiografiese leemte in sosiale-militêre geskiedskrywing in SA te lewer. Die 1914-staking en onderdrukking daarvan word meestal net terloops in die meeste sekondêre bronne bespreek. Die algemene geskiedeniswerke konsentreer hoofsaaklik op die groter politieke en geskiedkundige gebeure later in 1914. Die Afrikanerrebellie van 1914⁵ en die Eerste Wêreldoorlog⁶ is geneig om die staking van Januarie 1914 te oorskadu. Selfs die 1913-staking is geneig om meer aandag te kry as dié van 1914.⁷ Daar is wel al baie aandag aan die beskrywing van gevegte en veldslae en die sogenaamde “drum and trumpet”-geskiedenis van die UVM, in veral die Eerste- en Tweede Wêreldoorloë, geskenk. Relatief min werke in Suid-Afrikaanse konteks, skenk aandag aan temas wat handel oor die ervarings van soldate en hulle omstandighede tydens operasionele optredes. Hierdie is dus 'n studieveld wat meer aandag verdien.

---

5 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 330, 379-384. Sien bv: S.B. Spies, “The Rebellion in South Africa, 1914-15”, M.A. dissertation, University of the Witwatersrand, 1962; John Bottomly, *The Orange Free State and the Rebellion of 1914*, in R. Morrel (ed.), *White but poor, essays on the history of the poor whites in Southern Africa, 1880-1940*, 1992; S. Swart, “The Rebels of 1914: masculinity, republicanism and the social forces that shaped the Boer Rebellion”, M.A. dissertation, University of Natal, 1997.

6 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 380, 382. Sien onder andere: L.W.F. Grundlingh, “Die Engelssprekende Suid-Afrikaners se reaksie op die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog”, M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1977; A.M. Grundlingh, “Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981; I. Uys, *Rollcall: the Dellville Wood Story*, 1991; G. Genis, “Recruitment for 1 South African Infantry Brigade for Europe during the First World War”, M.A. dissertation, University of South Africa, 2000.

7 Sien bv: E. Katz, *A trade union aristocracy: a history of white workers in the Transvaal and the general strike of 1913*, 1976; D. Yudelman, *The emergence of modern South Africa: state, capital and the incorporation of organized labor on the South African gold fields, 1902-1939*, 1983.

Historici het in die verlede hoofsaaklik op die politieke en ekonomiese aspekte van die 1914-staking gekonsentreer.⁸ Aandag is ook aan die suiwere militêre verloop van die staking geskenk.⁹ Tot dusver het daar egter nog geen volledige en indringende studie oor die ervarings van die burgers op kommando tydens dié staking die lig gesien nie. Hierdie ondersoek is onderneem om dié bepaalde leemte te vul. Die aanwending van gewone burgers as militêre personeel vir optrede teen die stakers, het 'n invloed op die politiek, ekonomie en die gemeenskap van dié tyd uitgeoefen. Gevolglik is dit belangrik om die posisie en ervaring van die burgers wat destyds opgekommandeer is en aan die onderdrukking van die staking deelgeneem het, te bestudeer. Voorts is die primêre bronne oor die spesifieke onderwerp wat by die Departement van Verdediging se Dokumentasiesentrum oor die onderwerp beskikbaar is, nog nie deeglik ontgin en deurgewerk nie. Daar bestaan dus 'n behoefte daaraan om die vroeë geskiedenis van die UVM en spesifiek die betrokkenheid in die 1914-staking in diepte na te vors en op skrif te stel.

1.1. PROBLEEMSTELLING

Gegewe die leemtes in die bestaande sosiale militêre geskiedskrywing in SA - met spesifieke verwysing na die 1914-staking en die gepaardgaande onderdrukking daarvan deur die UVM - sal hierdie studie daarop konsentreer om die volgende aspekte te behandel. Eerstens, word die aard en ontwikkeling van die genre militêre geskiedenis oor die eeue kortliks ondersoek en daarmee saam volg 'n bespreking oor die stand van die militêre geskiedskrywing in SA, wat konflikte tot en met die Tweede Wêreldoorlog insluit. Die sosiale militêre geskiedskrywing, wat die ervarings van soldate tydens operasionele optredes asook die aanwending van gewone burgers in operasionele optredes behandel, word onder andere ondersoek. Voorts word die mate waarin die politieke,

---

8 Sien bv: C.W. De Kiewiet, *A history of South Africa: social and economic*, 1957; I.L. Walker and B. Weinbren, *2000 Casualties. A history of the trade unions and the labour movement in the Union of South Africa*, 1961; L. Callinicos, *Working life, factories, townships and popular culture on the Rand, 1886-1940*, 1987.

9 Sien bv: C.J. Jacobs, "Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsnluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg", *Honneursskripsie, Militêre Akademie, Saldanha* 1988. 'n Afskrif van die bron is beskikbaar by die biblioteek van die Departement van Verdediging se Dokumentasiesentrum (Weermag Argief) in Pretoria.

ekonomiese en sosio-maatskaplike agtergrond en omstandighede van destyds bygedra het tot die nywerheidsonluste en onderdrukking daarvan, kortliks aangespreek. Die totstandkoming en organisasie van die UVM in die nuutgevormde Unie van Suid-Afrika (1910) asook die samevoeging van uiteenlopende verdedigingsmagte en militêre tradisies in een weermag word kortliks bespreek.

Daarmee saam word die rol wat die mynbedryf en vakbonde in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog in SA gespeel het en hul bydrae tot die uitbreek van die stakings, ook bestudeer. Die oorsake van en omstandighede tydens die 1913-staking word weergegee en die omstandighede wat aanleiding gegee het tot die 1914-staking en die gebeure self, asook die opkommandering van die ABM en spesifiek die skietverenigings of kommando's om die staking te onderdruk, word ook bespreek.

Die redes waarom die Afrikaner (burger) wel tydens die 1914-staking op kommando gegaan het, word behandel en die motief van die burger, veral in die lig daarvan dat die Rebelle later in die jaar sou uitbreek, word ondersoek. Die vraag of die deelname van die Afrikaner aan die onderdrukking van die staking die tweespalt in die wit Suid-Afrikaanse gemeenskap beklemtoon en vererger het, word ook nagegaan. Die gewone burger se beskouing van die nuwe SA na die bittere ervaring van die ABO en nadat die Afrikaner weer in beheer van die regering gekom het, word in oënskou geneem.

Die aanwending, ervaringe en omstandighede van die gewone burger wat opgeroep is vir kommandodiens, tydens die 1914-staking, word vervolgens behandel. Daar word hoofsaaklik op onderwerpe soos die mobilisasie van die burger en die uitdagings wat dit teweeggebring het, asook die uitreiking, beskikbaarheid en kommandering van voorrade vir gebruik deur die burger op kommando, gekonsentreer. Die verskaffing van wapens en ammunisie en die gepaardgaande probleme, veral in die lig daarvan dat die Britte baie van die wapens na die ABO vernietig het as gevolg van hul vrese vir verdere opstande, word ondersoek. Die tipe vervoermiddele wat deur die UVM gebruik is tydens die onderdrukking van die staking en die gepaardgaande probleme, asook nuwe tegnologiese ontwikkelinge met betrekking tot vervoer, word bespreek. Die mate in hoeverre

dissipline met 'n meer formele verdedigingstelsel, wat baie Britse invloed ingesluit het, daar uitgesien het, asook die gebrek aan dissipline onder die burgers, word ondersoek. Daar word kortliks op die demobilisasie van die burgers na afloop van die staking gekonsentreer asook op die wyse en prosedures waarop kompensasië geskied het.

Verder word daar ook aandag aan die betrokkenheid en uiteenlopende reaksies van die breë samelewing van die tyd op die 1914-staking en die aanwending van hoofsaaklik Afrikaanssprekende burgers om die staking te onderdruk, gegee. Die betrokkenheid van ander rolspelers tydens die staking word, ongeag van die feit dat beskikbare inligting oor hulle redelik beperk is, ondersoek. Swart mense se deelname en aanwending in die UVM, asook hulle reaksie op die gebeure, word gevolglik in 'n mate ondersoek. Die vraagstuk moet teen die agtergrond gesien word van die wetlike uitsluiting van gekleurdes in 'n vegtende hoedanigheid in die UVM en die stigting van die South African Native National Congress (SANNC), wat die voorloper van die African National Congress (ANC) was, in 1912. Hierdie totstandkoming vind slegs twee jaar voor die staking plaas en is 'n poging om hulself effektiewer te organiseer, asook 'n reaksie teen die passering van die Naturellen Grond Wet van 1913. Swart mense se deelname in die UVM tydens die 1914-staking is nie 'n onderwerp wat al vantevore breedvoerig aangespreek is nie en soos gewoonlik is dit in die verlede hoofsaaklik deur historici afgeskeep. Daar word ook vlugtig na die betrokkenheid van vrouens tydens die staking verwys.

Die reaksie van beide die wit Afrikaans- en Engelssprekende gemeenskap, word ook bepreek. Skaars twaalf jaar het verloop na die beëindiging van die ABO tussen die destydse Boererepublieke en Brittanje met die ondertekening van die Vrede van Vereeniging (1902), waartydens Brittanje as die oorwinnaar uit die stryd getree het en gevoelens tussen die Engelse en Afrikaners was nog rou. Die negatiewe gevoelens sou weerspieël word in veral die reaksie van Engelssprekende Suid-Afrikaners op die gebeure van Januarie 1914 en die optrede, of beweerde optrede, van die burgers tydens die staking. Die positiewe reaksie onder sekere elemente van die samelewing in verband met die optrede van die Unieregering en die aanwending van gewone burgers om die staking te onderdruk, word ook aangeraak. Vergelykbare gebeure in ander voormalige Britse koloniale gebiede, soos byvoorbeeld Kanada, word ook telkens in die studie geïnkorporeer.

Die doel van hierdie studie is dus hoofsaaklik om vas te stel wat die redes was waarom die burger deelgeneem het en wat hulle ervaringe was tydens die opstand en hoe hierdie betrokkenheid die latere gebeure van 1914 beïnvloed het.

1.2. METODOLOGIE EN BRONNE.

Die navorsing vir hierdie studie is hoofsaaklik op argivale rekords en amptelike regeringspublikasies gebaseer. Tydskrifte en periodieke publikasies het in 'n beperkte mate na die gebeure verwys, terwyl koerantartikels hoofsaaklik op die dag-tot-dag gebeure van die staking gekonsentreer het. Die meeste sekondêre bronne handel oor die gebeure rondom die ontstaan van die UVM en selfs die hoeveelheid en omvang van hierdie is redelik beperk. H.H. Curson het in 1950 'n werk, *The pre-union forces of the Transvaal, 1852-1910*,¹⁰ wat lig werp op die geskiedenis van die kommandostelsel in SA en op die voor- en ontstaansgeskiedenis van die UVM, uitgegee. Die sekondêre werk van G. Tylden getiteld, *The armed forces of South Africa with an appendix on the commandos*,¹¹ wat in 1954 verskyn het, verskaf ook nuttige en omvattende inligting aangaande die voor- en ontstaansgeskiedenis van die UVM. Hy gee ook inligting aangaande die rol en voorkoms van die kommandostelsel in die geskiedenis van SA. Tylden gee egter nie aandag aan die wetlike aspekte met betrekking tot die totstandkoming van die UVM nie. Sy artikel oor die ontwikkeling van die kommandostelsel in SA wat in 1959 in die tydskrif, *Afrikana notes and news*,¹² verskyn het, het ook waardevolle inligting met betrekking tot die karakter van die kommandostelsel bevat. Tylden was een van die eerstes wat 'n tematiëse indeling met betrekking tot die bestudering van die wese of karakter van die kommandostelsel in SA gemaak het. Hy het op onderwerpe soos byvoorbeeld wapens en ammunisie, uniforms, swart – en bruin mense se diens in kommando's, die karakter en gedrag van die burger, voedsel en veevoer, asook ryperde, saals en toerusting, gekonsentreer. Sy metodieke benadering is baie bruikbaar en

---

10 H.H. Curson, *The pre-union forces of the Transvaal, 1852-1910*, 1950.

11 G. Tylden, *The armed forces of South Africa with an appendix on the commandos*, 1954.

12 G. Tylden, The development of the commando system in South Africa, 1715 to 1922, *Afrikana notes and news* 13(8), December 1959, pp. 303-313.

word selfs as ‘n model in ander studies oor kommando’s asook in hierdie studie aangewend. Hy was dus een van die eerste geskiedskrywers in SA wat ‘n sosiale benadering tot militêre geskiedskrywing toegepas het.

Wat die ontstaansgeskiedenis van die UVM betref, het C.L. Grimbeek ‘n omvattende doktrale proefskrif in 1985 die lig laat sien, getiteld “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922.”¹³ Die studie bevat waardevolle inligting met betrekking tot die wetlike agtergrond aangaande die totstandkoming van die UVM, maar gee egter glad nie aandag aan die operasionele dimensie van dié verdedigingsmag in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog nie. Die bydrae van die studie tot die militêre geskiedskrywing word versterk deur die feit dat Grimbeek wel dokumentasie oor die onderwerp by die Departement van Verdediging se Argief geraadpleeg het.

Verskeie artikels in die tydskrif *Militaria* het ook inligting met betrekking tot die ontstaansgeskiedenis van die Unieverdedigingsmag bevat. J. Ploeger se herdenkingsartikel van 1969, “Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika,”¹⁴ verskaf nuttige inligting met betrekking tot die gebeure wat die stigting van die UVM voorafgegaan het. Dieselfde skrywer se artikel, “Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW,”¹⁵ wat ook in 1969 gepubliseer is, verskaf ook informasie aangaande die ontstaan van die UVM en die daaropvolgende rol wat die verdedigingsmag gespeel het in die onderdrukking van die 1914-staking. Hy beskryf die oproep van die ABM, mobilisasie en suiwer operasionele deelname van die ABM kortliks, maar gee nie aandag aan die ervaring van die burger op kommando of ander sosiaal-militêre aspekte nie. Ploeger meld in sy voorwoord dat hy wel bronne by die Departement van Verdediging se Argief geraadpleeg het, maar hy het ongelukkig die verwysings na dié betrokke bronne in sy studie weggelaat. E.M. Meyers het in 1982 ook kortliks op die ontstaansgeskiedenis van die UVM in haar

---

13 C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922,” D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985.

14 J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 3-47.

15 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 1-87.

artikel, getiteld, “Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag,”¹⁶ gefokus. A.C. Lillie het ‘n artikel getiteld, “The Origin and development of the South African Army”¹⁷ in 1982 gepubliseer en dit bevat ‘n oorsig van die ontstaan en samestelling van die UVM. ‘n Artikel van W.A. Dorning gepubliseer in 1987, “A concise history of the South African Defence Force (1912-1987)”¹⁸ was veral bruikbaar met betrekking tot inligting aangaande die ontstaansgeskiedenis van die UVM asook die eerste optredes van die UVM in die vroeë twintigste eeu. Hy verwys egter net kortliks in ‘n paragraaf na die industriële krisis van 1914 en die aanwending van die UVM om dit te onderdruk.

Annette Seegers het in haar studie, *The military in the making of modern South Africa*,¹⁹ wat in 1996 gepubliseer is, aandag aan die ontstaan en geskiedenis van die UVM en die latere Suid-Afrikaanse Weermag (SAW) geskenk. Alhoewel sy drie bladsye aan die 1914-staking afstaan, beweer sy egter, verkeerdelik, in haar studie dat die kommando’s van die ABM nie tydens Januarie 1914 gebruik is om die staking te onderdruk nie.²⁰ ‘n Ander tekortkoming van die studie, wat handel oor die geskiedenis van die weermag in SA, is dat sy nie van die bronne van die Departement van Verdediging se Argief gebruik gemaak het nie.

Relevante inligting oor die politieke en sosio-ekonomiese agtergrond van die tyd is in die geskiedkundige werke van D.W. Krüger, *The making of a nation: a history of the Union of South Africa, 1910-1961*,²¹ en H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*²² gevind. Die laasgenoemde werk van Giliomee was veral nuttig omdat dit ‘n omvattende beskrywing van die geskiedenis van die Afrikaner oor die eeue verskaf het.

-
- 16 E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, pp. 1-6.
17 A.C. Lillie, The Origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, pp. 7-17.
18 W.A. Dorning, A concise history of the South African Defence Force (1912-1987), *Militaria* 17(2), 1987, pp. 1-24. ‘n Vertaalde weergawe van dié artikel verskyn in dieselfde uitgawe van *Militaria*; W.A. Dorning, ‘n Kort kroniek van die Suid-Afrikaanse Weermag (1912-1987), *Militaria* 17(2), 1987, pp. 25-47.
19 A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, 1996.
20 A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 26.
21 D.W. Krüger, *The making of a nation: a history of the Union of South Africa, 1910-1961*, 1969.
22 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, 2003.

Inligting oor die konflik tussen die nywerhede en die werkers is onder andere in die werke van E.N. Katz, *A Trade Union aristocracy: a history of white workers in the Transvaal and the general strike of 1913*,²³ wat in 1976 verskyn het en L. Callinicos, *A people's history of South Africa* vol. I,²⁴ in 1980 gevind. K. L. Thorpe se verhandeling, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike",²⁵ en G. Wheatcroft se boek getiteld, *The Randlords*,²⁶ wat albei in 1986 verskyn het, het ook nuttige informasie aangaande die ekonomiese agtergrond wat die nywerhede, vakbondwese en stakings van die tyd betref, verskaf. Lis Lange se boek getiteld, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, 2003,²⁷ was nuttig vir die studie aangesien dit lig werp op die sosiale geskiedenis van die wit werkersklas in die eerste helfte van die twintigste eeu. Sy fokus, onder ander, op armoede onder wittes en gee ook kortliks aandag aan die wit werkers tydens die 1913- en 1914-stakings.

Jonathan Hyslop se boek getiteld, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, 2004,²⁸ is 'n uiters insiggewende bron met betrekking tot die geskiedenis van die vakbondwese en stakings in SA gegrond op die lewe van die stakerleier J.T. Bain. Hyslop beskryf die 1913- en 1914-stakings in detail in sy boek, maar gee uit die aard van sy onderwerp nie besondere aandag aan die operasionele dimensie van die staking nie. 'n Tekortkoming in die biografie is dat Hyslop nie van bronne aangaande die 1913- en 1914-stakings in die Departement van Verdediging se Argief gebruik gemaak het nie. Jeremy Krikler se werk, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, 2005,²⁹ konsentreer op die 1922-staking, maar verskaf waardevolle agtergrond aangaande die geskiedenis van die vakbondwese, nywerhede en stakings in SA. Krikler het egter ook nie bronne oor die verskeie stakings en die rol van die verdedigingsmag daarin, in die Departement van Verdediging se Argief geraadpleeg nie.

-
- 23 E.N. Katz, *A trade union aristocracy: a history of white workers in the Transvaal and the general strike of 1913*, 1976. Sien ook haar verhandeling: E.N. Katz, "The origins and early development of trade unionism in the Transvaal, 1902-1913", M.A. dissertation, University of the Witwatersrand, 1974.
- 24 L. Callinicos, *A people's history of South Africa* vol. I. Cape Town, 1980.
- 25 K. L. Thorpe, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike," M.A. dissertation, University of Stellenbosch, 1986.
- 26 G. Wheatcroft, *The Randlords*, 1986.
- 27 L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, 2003.
- 28 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, 2004.
- 29 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, 2005.

Wat die 1914-staking betref, verwys die meeste sekondêre bronne slegs sydelings in 'n paar paragrawe na die staking en gepaardgaande onderdrukking daarvan. W.K. Hancock verwys kortliks na die staking in sy biografie oor J.C. Smuts genaamd, *Smuts; The sanguine years, 1870-1919*, wat in 1962 verskyn het.³⁰ E. Roux verwys in sy boek van 1964, *Time longer than rope: a history of the black man's struggle for freedom in South Africa*,³¹ na die staking en onderdrukking daarvan. In 1965 meld K. Anderson en B.G. Simkins die staking en die aanwending van die UVM om dit te onderdruk in hulle boek getiteld, *Rand Light Infantry*,³² en so ook J. Meintjies in sy biografiese werk oor Louis Botha, *General Louis Botha: a biography*, wat in 1970 verskyn het.³³ Die stakings van 1913 en 1914 word in 1974 in J.P. Smit se verhandeling oor generaal De la Rey naamlik, "Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914", in slegs twee bladsy bespreek.³⁴ N. Mandy se boek oor die geskiedenis van Johannesburg, *A city divided: Johannesburg and Soweto*,³⁵ wat in 1984 gepubliseer is, bespreek die stakings ook kortliks. Die werke van G. Wheatcroft, *The Randlords*,³⁶ C.J.F. Muller se *Vyfhonderdjaar Suid Afrikaanse geskiedenis*,³⁷ en T.R.H. Davenport, *South Africa: a modern history*,³⁸ bespreek die stakings en die aanwending van die UVM om dit te onderdruk, ook kortliks.

'n Verhandeling deur S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914,"³⁹ wat 'n deeglike studie van die nywerheidsstaking en die vakbonde en ander rolspelers gemaak het, het in 1970 verskyn. Hoewel die studie omvattende en waardevolle inligting rakende die voorafgaande konflik in die mynbedryf en gebeure tydens die staking weergee, het Pietersen net kortliks in een hoofstuk aan die UVM se operasionele deelname aan die onderdrukking van die staking aandag gegee. Hy het ook nie bronne in die Departement van Verdediging se Argief met betrekking tot die

---

30 W.K. Hancock, *Smuts; The sanguine years, 1870-1919*, 1962.

31 E. Roux, *Time longer than rope: a history of the black man's struggle for freedom in South Africa*, 1964.

32 K. Anderson and B.G. Simpkins (eds.), *Rand Light Infantry*, 1965.

33 J. Meintjies, *General Louis Botha: a biography*, 1970.

34 J.P. Smit, "Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914", M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974.

35 N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, 1984.

36 G. Wheatcroft, *The Randlords*, 1986.

37 C.J.F. Muller, *Vyfhonderdjaar Suid Afrikaanse geskiedenis*, 1990.

38 T.R.H. Davenport, *South Africa: a modern history*, 1991.

39 S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970.

rol van die UVM in die onderdrukking van die staking geraadpleeg nie. A.G. Oberholster verskaf in sy doktorsale proefskrif van 1979, “Die Randse staking van 1922,”⁴⁰ waardevolle inligting oor die sosio-ekonomiese agtergrond en die konflik tussen die nywerhede en die werkers in SA in die eerste helfte van die twintigste eeu.

Wat die militêre geskiedskrywing in Suid-Afrikaanse konteks ten opsigte van binnelandse onrus en die gebruik van die UVM om dit te bekamp, betref, het daar nog nie veel studies verskyn nie. In 1988 het C.J. Jacobs ‘n honneursskripsie met die titel “Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg,”⁴¹ afgehandel. ‘n Geredigeerde weergawe van die skripsie met ‘n verkorte titel is ook in 1988 in die tydskrif *Militaria* gepubliseer.⁴² Die studie is ‘n kort en redelik oppervlakkige bespreking van die gebeure wat aanleiding gegee het tot die opkommandering van die UVM tydens die staking, met spesifieke verwysing na die ontplooiing van die burgermageenhede in Johannesburg, en daar word nie aandag aan die ondervindinge van die burgers tydens die onderdrukking van die staking gegee nie. Tydens die navorsingsproses kon daar geen boek wat die ervarings van die burger op kommando tydens die 1914-staking spesifiek bestudeer, opgespoor word nie.

‘n Meer onlangse verhandeling van die Militêre Akademie van die Universiteit van Stellenbosch deur A.M. Fokkens, getiteld, “The role and application of the Union Defence Force in the suppression of internal unrest, 1912-1945,”⁴³ het in 2006 verskyn. Dit skenk spesifiek aandag aan die aanwending van die UVM ter onderdrukking van binnelandse onluste in die Unie van Suid-Afrika gedurende die eerste helfte van die twintigste eeu. Hy het ook argivale bronne aangaande die aanwending en optrede van die UVM tydens die staking by die Departement van Verdediging

---

40 A.G. Oberholster, “Die Randse staking van 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979.

41 C.J. Jacobs, “Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg”, Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha, 1988.

42 C.J. Jacobs, Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988.

43 A.M. Fokkens, “The role and application of the Union Defence Force in the suppression of internal unrest, 1912-1945”, M.A. dissertation, Military Academy Saldanha, University of Stellenbosch, 2006.

se Argief geraadpleeg. Alhoewel die studie slegs vyf bladsye aan die 1914-staking en die gepaardgaande onderdrukking daarvan deur die UVM afstaan, lewer dit nietemin 'n noemenswaardige bydrae tot die breër militêre geskiedskrywing in SA wat die vroeëre geskiedenis van die UVM betref.

Met betrekking tot die sosiale militêre geskiedskrywing wat, onder andere, fokus op die studie en impak van geslag, het Sandra Swart op manlikheid in die konteks van die kommando, gekonsentreer. Haar verhandeling, "The Rebels of 1914: masculinity, republicanism and the social forces that shaped the Boer Rebellion,"⁴⁴ wat in 1997 verskyn het, analiseer spesifiek die kommando's tydens die 1914-Rebellie in terme van manlikheid en geslag. Sy het ook 'n aantal artikels, waarin die onderwerp aangespreek word, gepubliseer.⁴⁵ Swart beweer ook in haar artikels dat die kommandostelsel tydens die 1913-staking geheraktiveer is,⁴⁶ terwyl daar van Imperiale magte gebruik gemaak is om die industriële onrus van 1907 en 1913 te beheer.⁴⁷ Ongelukkig het Swart, net soos Hyslop en Krikler, ook nie van die ryk dokumentasie by die Departement van Verdediging se Argief gebruik gemaak nie.

Gegewe die relatiewe skaarste van sekondêre bronne wat die burger se ondervinding op kommando tydens die staking bestudeer, is daar in hierdie studie omvangryk van primêre argivale dokumente gebruik gemaak. Dit sluit die volgende in: argivale rekords en amptelike regeringspublikasies. Die grootste en waardevolste gedeelte van die argivale dokumente, waarop hierdie studie gebaseer is, is

---

44 S. Swart, "The Rebels of 1914: masculinity, republicanism and the social forces that shaped the Boer Rebellion", M.A. dissertation, University of Natal, 1997.

45 Sien bv: S. Swart, 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies* (24)4, December 1998, pp. 737-751; S. Swart, 'You were men in war time': the manipulation of gender identity in war and peace, *Scientia Militaria* 28(2), December 1998; S. Swart, 'Desperate Men': the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, pp. 161-175 en "Men of influence" – The ontology of leadership in the 1914 Boer Rebellion, *Journal of historical sociology* 17(1), March 2004, pp. 1-30.

46 S. Swart, 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies* (24)4, December 1998, p. 740; S. Swart, "Men of influence" – The ontology of leadership in the 1914 Boer Rebellion, *Journal of historical sociology* 17(1), March 2004, p. 13.

47 K. L. Thorpe, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike," M.A. dissertation, University of Stellenbosch, 1986, pp. 229, 367; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 37.

by die Departement van Verdediging se Dokumentasiesentrum (Militêre Argief) in Pretoria geraadpleeg. Veral die “Argief van die Sekretaris van Verdediging, Groep 2” (1903-1973)⁴⁸ en die “Argief van die Kommandant-Generaal Suid-Afrikaanse Burgermagt” (1914-1918)⁴⁹ het waardevolle inligting oor die deelname van die ABM en kommando’s aan die 1914-staking opgelewer. Die “Argief van die Sekretaris van Verdediging, Groep 2” strek oor ‘n lang tydperk en sluit ‘n wye verskeidenheid van militêre onderwerpe in. Die “Argief van die Suid-Afrikaanse Bereden Schutters” (1901-1941)⁵⁰ het ook inligting oor die 1914-staking en die deelname van die UVM aan die staking bevat. Die Pamfletversameling van die Militêre Argief het ook ‘n waardevolle bron van H. Camp se studie oor die ontstaansgeskiedenis van die UVM opgelewer.⁵¹

Die Nasionale Argief in Pretoria het ook waardevolle argivale primêre bronne opgelewer. Die “Argief van die Goewerneur-Generaal van SA” (1905-1974)⁵² asook die “Argief van die Kommissaris van die SA Polisie” (1901-1975)⁵³ het inligting aangaande die verloop van die staking asook die inhegtenisneming en die deportasies van die stakingsleiers bevat. Die “Argief van die Departement van Justisie” (1899-1966)⁵⁴ het inligting in verband met die optrede van die Unieregering tydens die staking asook die optrede van die kommandoede bevat en die “Argief van die Eerste Minister” (1910-1978)⁵⁵ het inligting oor die deportasies van die stakingsleiers bevat. Die “Argief van Naturellesake” (1880-1975)⁵⁶ het ook inligting bevat aangaande die aanwending van swart mense in die UVM tydens die 1914-staking. Nog ‘n belangrike reeks primêre dokumente

-
- 48 Departement van Verdediging Dokumentasiesentrum (DvV DOK S), Pretoria: Argief van die Sekretaris van Verdediging, Groep 2 (DC2), 1903-1973.
- 49 DvV DOK S, Pretoria: Argief van die Kommandant-Generaal Suid-Afrikaanse Burgermagt (SA Cit Force), 1914-1918.
- 50 DvV DOK S, Pretoria: Argief van die Suid-Afrikaanse Bereden Schutters (SAMR), 1901-1941.
- 51 DvV DOK S: Pamfletversameling, Houer 99, Pamflet 6983, H. Camp, Union Defence Force: 1910-1930.
- 52 Nasionale Argiefbewaarplek (NAB), Pretoria: Argief van die Goewerneur-Generaal van SA (GG), 1905-1974.
- 53 NAB, Pretoria: Argief van die Kommissaris van die SA Polisie (SAP), 1901-1975.
- 54 NAB, Pretoria: Argief van die Departement van Justisie (JUS), 1899-1966.
- 55 NAB, Pretoria: Argief van die Eerste Minister (PM), 1910-1978.
- 56 NAB, Pretoria: Argief van Naturellesake (NA/NTS), 1880-1975.

wat bestudeer is, is regeringspublikasies. *Die Buitengewone Staatskoerante van die Unie van Suid-Afrika*,⁵⁷ wat tydens die staking gepubliseer is, het waardevolle inligting opgelewer.

Daar is ook van koerantartikels gebruik gemaak en daar is gevind dat die verskillende koerante ooreenkomstig die kant wat hulle tydens die stryd ondersteun het, berigte geplaas het. Artikels van die volgende koerante is onder andere geraadpleeg: *The Pretoria News*, *Rand Daily Mail*, *The Transvaal Leader* en *The Friend*. *The Pretoria News* was tradisioneel 'n sterk Engelsgesinde koerant wat nie 'n hoë dunk van Afrikaners gehad het nie en het hul artikels tydens die staking dienooreenkomstig geskryf. Dié koerant was teen Afrikaner nasionalisme en “pro-Empire” en ook uitgesproke teen die aanwending van plattelandse Afrikaners in die kommando's om die 1914-staking te onderdruk.⁵⁸ Die koerant, *The Friend*, het weer die regerende Suid-Afrikaanse Party (SAP) ondersteun en was gevolglik positief oor die aanwending van gewone burgers om die staking te onderdruk.

Dié studie fokus op die tydperk tussen twee uiters belangrike mylpale in die Suid-Afrikaanse militêre geskiedenis, naamlik die ABO en die Eerste Wêreldoorlog. Die 1914-staking val tussen die twee gebeure. Die gevolge van die ABO het 'n impak op die 1914-staking gehad en die 1914-staking het 'n impak op die Rebelle asook die deelname van die UVM aan die Eerste Wêreldoorlog later in dié jaar gehad. Die 1914-staking dien dus as 'n verbindingspunt tussen die ABO en die Rebelle. Die 1914-Rebelle kan dus geherewalueer word met verwysing na die 1914-staking. Aangesien die 1914-staking deur die meeste navorsers in hul studies geïgnoreer word, is dit die doel van hierdie studie om die belangrikheid van die gebeurtenis in die geskiedenis van SA na vore te bring.

---

57 Sien by: *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 449, 9 Jan 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 451, 10 Januarie 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 455, 14 Januarie 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 456, 14 Januarie 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 27, 18 Januarie 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 463, 23 Januarie 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 465, 24 Januarie 1914.

58 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 358.

HOOFTUK 2

DIE GENRE MILITÊRE GESKIEDENIS

2.1. DIE AARD EN ONTWIKKELING

Volgens Jay Luvaas is militêre geskiedenis gelyktydig die oudste vorm van geskiedskrywing asook die jongste tipe van geskiedskrywing om akademiese geloofwaardigheid te ontvang.⁵⁹ Die opskryf van geskiedenis het hoofsaaklik as militêre geskiedskrywing sy ontstaan, grootliks as gevolg van die gereelde oorloë in die antieke wêreld, gehad. Herodotus (c. 484 V.C. – c. 425 V.C.) en Thucydides (c. 455 V.C. – c. 400 V.C.)⁶⁰ het met die opskryf van hul weergawes van die klassieke Griekse oorloë ‘n epiese kwaliteit aan oorloë besorg. Die redes vir die opskryf van militêre geskiedenis het gewissel van propaganda tot nasiebou en die verering van leiers.⁶¹ Thucydides het hoofsaaklik die geskiedenis van sy tyd as ‘n voorbeeld en les tot voordeel van latere geslagte opgeskryf:

I have written my work, not as an essay which is to win the applause of the moment, but as a possession for all time... useful by those inquirers who desire an exact knowledge of the past as an aid to the interpretation of the future, if it does not reflect it.⁶²

Die aard van militêre geskiedskrywing in die middeleeue (c. 400 A.D. – c. 1453 A.D.) was hoofsaaklik ‘n voortsetting van die heldeverering van leiers en die opteken van veldslae.⁶³ Militêre

---

59 J. Luvaas, *Military History: An Academic historian's point of view*, in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 19.

60 Die Griek, Herodotus, word as die vader van geskiedenis bestempel. Thucydides, ook ‘n Griek, is bekend vir sy werk, *History of the Peloponnesian War*, wat hy geskryf het na die Peloponnesiese oorlog in 420 V.C. soos verduidelik in A. Marwick, *The nature of history* vol. III, p. 29

61 A. Marwick, *The nature of history* vol. III, p. 29; J. Bloom, ‘Military History’, *International Military and Defence Encyclopedia*, 1993, < [http:// www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za: 80/servlet/History/](http://www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za: 80/servlet/History/), July 2008.

62 J. Luvaas, *Military History: An Academic historian's point of view*, in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 22.

63 J. Bloom, ‘Military History’, *International Military and Defence Encyclopedia*, 1993, < <http:// www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za: 80/servlet/History/>, July 2008; M. van Creveld, *Thoughts on*

geskiedskrywing het weer tydens die vroeë Renaissance (c. 1500 A.D.) 'n oplewing ervaar. In hierdie tydperk het die militêre gebruike en tegnologie meer gespesialiseerd geraak en so ook die militêre geskiedskrywing. Die historikus, Niccolo Machiavelli (1469 – 1527) het krygsmenskap as deel van burgerskap en oorlogvoering as deel van politiek beskou. Politieke filosofie, geskiedenis en militêre geskiedenis is dus as een onderwerp gesien.⁶⁴ Die tegnologiese en wetenskaplike rewolusie, wat sy oorsprong in die sewentiende eeu gehad het, sou ook 'n invloed op die wyse en aard van die militêre geskiedskrywing hê. Militêre geskiedskrywers het vanaf dié tydperk weinig onderskeid tussen militêre geskiedenis en militêre teorie/studie getref. William Lloyd het byvoorbeeld in sy werk *History of the late war in Germany* (1766) die geskiedenis van oorlog as die basis van sy teorie (wetenskaplike studie) oor oorlog gebruik.⁶⁵

Die nasionale en demokratiese rewolusies van die laat agtiende - en vroeë negentiende eeu asook die Napoleontiese oorloë (c. 1803 – 1815) het militêre, politieke en sosiale veranderinge te weeg gebring.⁶⁶ Die aard van militêre geskiedskrywing het dus ook verander. Een van die invloedrykste geskiedskrywers van dié tyd, Karl von Clausewitz, het in sy werk, *Vom Kriege* (1832), gepoog om oorlog te verduidelik deur die filosofiese omvang van die Napoleontiese oorlog te ondersoek. Antoine H. de Jomini, 'n tydgenoot van Clausewitz, het ook 'n deeglike studie van die Napoleontiese veldslae gemaak en is bekend as die grootste militêre teoretikus van die na-Napoleontiese tydperk.⁶⁷ John Mitchell het in hierdie tydperk, die klem daarop dat die militêre

-
- 64 military history, *Journal of contemporary history* 18(4), October 1983, p. 549.
- 64 A. Marwick, *The nature of history* vol. III, pp. 31-32; J. Luvaas, Military History: An Academic historian's point of view, in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 21.
- 65 A. Marwick, *The nature of history* vol. III, p. 28; J. Luvaas, Military history: An academic historian's point of view in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 21; J. Bloom, 'Military History', *International Military and Defence Encyclopedia*, 1993, < [http:// www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za:80/servlet/History/](http://www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za:80/servlet/History/), July 2008.
- 66 M. Howard, What is Military History?, *History today* 34(12), 1984, p.6; A. Marwick, *The nature of history* vol. III, p. 28.
- 67 R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, pp. 2-5; J. Luvaas, Military History: An Academic historian's point of view, in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p.21; J. Bloom, 'Military History', *International Military and Defence Encyclopedia*, 1993, < [http:// www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za:80/servlet/History/](http://www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za:80/servlet/History/), July 2008.

geskiedenis praktiese lesse moet verskaf, gelê. Volgens Mitchell was die militêre geskiedenis nutteloos en onvoordelig indien dit nie dié lesse verskaf het nie.⁶⁸

Tot en met die agtiende eeu sou geskiedenis, asook militêre geskiedenis, egter nie as ‘n professionele akademiese aktiwiteit beoefen word nie. Militêre geskiedenis as ‘n akademiese dissipline, onder leiding van die Duitse historici, Helmuth von Moltke en Leopold von Ranke, het eers in die begin van die negentiende eeu te voorskyn gekom.⁶⁹ Von Ranke het die filosofiese en teoretiese benadering van die geskiedskrywers van die Verligting teengestaan en het ‘n narratiewe (beskrywende en verhalende) benadering tot die militêre geskiedskrywing bevorder. Hierdie narratiewe geskiedskrywing van Von Ranke sou hoofsaaklik, tot aan die einde van die Eerste Wêreldoorlog (1914-1918), die orde van die dag wees.⁷⁰

Voor die Tweede Wêreldoorlog (1939-1945) het militêre geskiedenis bykans eksklusief op gevegte en veldtogte, die sogenaamde “drum-and-trumpet”- geskiedskrywing, asook die politieke redes daarvoor, gefokus.⁷¹ Voorbeelde van dié tradisionele benadering tot militêre geskiedskrywing dateer vanaf die antieke wêreld.⁷² Eers na die Tweede Wêreldoorlog, met die opkoms van die Annales skool van geskiedskrywing, sou die militêre historiografie ‘n merkwaardige verandering ondergaan. Die militêre historiografie sou begin om weg te beweeg van onderwerpe wat klem op die beskrywing van gevegte en veldslae, asook taktiek en strategie geplaas het, na geskiedskrywing wat ‘n verskeidenheid van onderwerpe ingesluit het. Volgens J. Keegan is die rede hiervoor die historiografiese nalatenskap van die Tweede Wêreldoorlog wat ‘n vernuwende en diversifiserende effek op die militêre geskiedskrywing gehad het.⁷³ Die domein van militêre geskiedskrywing het

---

68 J. Luvaas, Military History: An Academic historian’s point of view in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 21.

69 R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 1; A. Marwick, *The nature of history* vol. III, pp. 29, 39-43.

70 J.W.N. Tempelhoff, Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African historical journals 1985-1995, *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997, pp. 122, 127.

71 J. Keegan, The historian and battle, *International security* 3(3), 1978, p. 138; M. Matloff, The nature and scope of Military History in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 392.

72 J.C.A. Stagg, What is military history? *History today* 34(12), 1984, p. 9.

73 J. Keegan, The historian and battle, *International security* 3(3), 1978, pp. 140-142.

uitgebrei om ander genres van geskiedskrywing te komplimenter en sou deel van die geskiedenis as geheel vorm. ‘n Klemverskuiwing na ander denkrigtings wat oorlog in die geskikte politieke, ekonomiese en sosiale konteks geplaas het, het plaasgevind.⁷⁴ Michael Howard het byvoorbeeld in sy artikel “The use and abuse of military history”⁷⁵ wat in 1962 gepubliseer is, die belangrikheid van die verband tussen oorlog en die gemeenskap beklemtoon. Sy studie dui op die verandering en verbreding van die subdissipline, militêre geskiedenis. Die mylpaalwerk van John Keegan in 1976, *Face of Battle*,⁷⁶ het byvoorbeeld die bestudering van oorlogvoering vanuit die perspektief en ervaring van die soldaat op die slagveld ingelui en lewer dus ‘n belangrike bydrae tot die sosiale militêre geskiedskrywing. In sy kontemporêre werk, *Rethinking military history*,⁷⁷ herevalueer Jeremy Black die stand van militêre geskiedskrywing aan die begin van die een en twintigste eeu en bepleit dat die militêre geskiedskrywing ‘n nuwe denkrigting inslaan wat die bydraes van ander dissiplines insluit. Die doel van militêre geskiedenis sou nie meer net wees om strategie en taktiek te bestudeer nie, maar om na ‘n meer sosiale geskiedskrywing te beweeg. Die verhouding tussen die weermag en die gemeenskap as geheel is nie meer in isolasie gesien nie. Onderzoek moet dus ingestel word na die interaksie tussen die soldaat en die gemeenskap en die ervaring van die soldaat. Die klem het dus verskuif na ‘n meer ontledende sosiale geskiedskrywing.

2.2. DIE STAND VAN MILITÊRE GESKIEDSKRYWING IN SUID-AFRIKA

Konflik en oorlog is ‘n integrale deel van die Suid-Afrikaanse geskiedenis. Gevolglik kan die geskiedskrywing oor oorlog en konflik in SA na die voorkoloniale tydperk en die konflikte tussen

-
- 74 R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 11-12; M. Matloff, The nature and scope of Military History in R.F. Weighley (ed.), *New dimensions in military history*, p. 392; J.W.N. Tempelhoff, Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African historical journals 1985-1995, *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997, p. 127.
- 75 M. Howard, The use and abuse of military history, *Journal of the Royal United Services Institution* vol. 107, February 1962. Ook gepubliseer as ‘n hoofstuk in M. Howard, *The causes of wars and other essays*, 1983.
- 76 J. Keegan, *Face of Battle*, 1976.
- 77 J. Black, *Rethinking military history*, 2004.

die inheemse volke teruggespoor word. Die vestiging van wit Nederlandse koloniste aan die suidpunt van Afrika in die sewentiende eeu en die gepaardgaande kontak wat hulle met die inheemse bevolkings gehad het, het konflik en oorlog verder aangeblaas.

In die eerste helfte van die agtiende eeu was daar gereelde konflik tussen die koloniste en die inheemse volke soos die Khoi-Khoi en die San. Die rede hiervoor was as gevolg van beeste wat wedersyds deur die inheemse mense en die wit veeboere gesteel is, asook die konflik oor weiveld en waterbronne. Die inheemse volke het hulle eie grondgebied probeer beskerm deur die uitbreiding daarvan deur die wit veeboere te beveg. Die wit veeboere het op hulle beurt probeer om hulle eiendom teen die inheemse mense te beskerm.⁷⁸ Vroeëre historici soos G.E. Cory het in sy algemene en tradisionele werk van die geskiedenis van SA melding van die konflikte tussen die koloniste en die inheemse volke gemaak.⁷⁹ P.J. van der Merwe het in sy vroeë werk van 1937 getiteld, *Die Noordwaartse beweging van die Boere voor die Groot Trek*,⁸⁰ die konflikte beskryf en C.W. de Kiewiet het in sy boek, *A history of South Africa: social and economic*,⁸¹ in 1957 ook die konflikte vermeld. 'n Meer onlangse doktorsale studie in 1995 deur Nigel Penn, wat wegbeweeg van die tradisionele narratiewe wyse van geskiedskrywing na 'n meer ontledende wyse van geskiedskrywing, getiteld, "The Northern Cape Frontier zone, 1700-c1815," werp ook lig op die onderwerp.⁸² Dit is 'n volledige studie van die koloniale uitbreiding en inbesitname van die noordelike grens in die agtiende eeu en die gepaardgaande interaksie en konflik tussen die koloniste en die Khoisan.

Die konflik tussen die koloniste en die Khoisan aan die noordelike en noordoostelike grense sou in die tweede helfte van die agtiende eeu voortduur. Die bogemelde werk van P.J. van der Merwe

---

78 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 58-59.

79 Sien byvoorbeeld die werk van G.E. Cory, *The rise of South Africa*, 1910. (Liberaleskool van geskiedskrywing – verskyn in die vroeë 1900's en beklem sosio-ekonomiese tendense asook swart mense se rol in die Suid-Afrikaanse geskiedenis.)

80 P.J. v.d. Merwe, *Die Noordwaartse beweging van die Boere voor die Groot Trek, 1770-1842*, 1937.

81 C.W. de Kiewiet, *A history of South Africa: social and economic*, 1957. (Kolonialeskool van geskiedskrywing - verteenwoordig die waardes van die koloniale samelewing, asook 'n witsentriese benadering)

82 N. Penn, "The Northern Cape frontier zone, 1700-c1815", D.Phil. thesis, University of Cape Town., 1995.

beskryf die voortslepende konflik. 'n Meer resente werk van Nigel Penn in 2006, *The forgotten frontier: Colonists and Khoisan on the Cape's Northern frontier in the 18th century*, lewer 'n belangrike bydrae tot die geskiedskrywing van die konflik tussen die koloniste en Khoisan aan die noordelike grensgebied in die agtiende eeu.⁸³ Die Suid-Afrikaanse historiografie het in die verlede hoofsaaklik op die konflikte tussen die koloniste en inheemse mense aan die Oosgrens gefokus. Penn maak 'n deeglike studie van die verhouding en konflik tussen die koloniste en Khoisan aan die noordelike grens en sluit ook ander genres van geskiedskrywing, soos omgewingsgeskiedenis, in sy studie in.

Die konflikte tussen die koloniste en die Khoi-Khoi aan die Oosgrens word onder andere deur H. Giliomee en S. Newton-King en V.C. Malherbe in hulle onderskeie werke beskryf.⁸⁴ Die laasgenoemde werk fokus op die oostelike Khoi-Khoi rebelle wat hulle teen die koloniale uitbreiding verset het en die gebied tussen die Gamtoos- en Visrivier wou terugwen van die wit koloniste. Die werk van R. Elphick, *Khoikhoi and the founding of white South Africa*, wat in 1985 uitgegee is, lewer ook waardevolle inligting met betrekking tot die verset van die Khoi-Khoi teen die uitbreiding van die wit koloniste, op.⁸⁵ S. Newton-King se doktorsale tesis in 1992 getiteld, "The enemy within: the struggle for ascendancy on the Cape Eastern frontier,"⁸⁶ beskryf ook die konflikte tussen die koloniste en Khoi-Khoi aan die Oosgrens. Haar resente werk in 1999, *Masters and servants on the Cape Eastern frontier 1760-1803*,⁸⁷ is 'n voortsetting van haar studie oor die vroeë konflikte tussen die koloniste en Khoisan aan die Kaapse Oosgrens. Sy konsentreer op die sosiale verhouding van meester en kneg, wat uit die oorloë tussen die veeboere en Khoisan, voortgespruit het en fokus ook op ander genres van geskiedskrywing soos ekonomiese geskiedenis.

---

83 N. Penn, *The forgotten frontier: Colonists and Khoisan on the Cape's Northern frontier in the 18th century*, 2006.

84 H. Giliomee, *Die Kaap tydens die eerste Britse bewind*, 1975; S. Newton-King and V.C. Malherbe, *The Khoikhoi rebellion in the Eastern Cape, 1799-1803*, 1981.

85 R. Elphick, *Khoikhoi and the founding of white South Africa*, 1985.

86 S. Newton-King, "The enemy within: the struggle for ascendancy on the Cape Eastern frontier", Ph.D. thesis, University of London, 1992. Die werk is in 1999 gepubliseer.

87 S. Newton-King, *Masters and servants on the Cape Eastern frontier 1760-1803*, 1999.

In 1979 het 'n werk onder die redakteurskap van R. Elphick en H. Giliomee, *The shaping of South African Society, 1652-1820*, verskyn.⁸⁸ 'n Afrikaanse vertaling van die werk is in 1982 gepubliseer.⁸⁹ In die werk word daar afgewyk van die tradisionele beskrywing van gebeure na 'n meer ontledende en sosiale vorm van geskiedskrywing. Die konflikte en oorloë tussen die inheemse mense en die eerste wit koloniste aan die Kaap word breedvoerig bestudeer. Daar word veral op die Xhosa's se verzet teen die ooswaartse uitbreiding van die wit koloniste en die gevaardgaande konflik en grensoorloë tussen die Xhosa's en die grensboere gekonsentreer.⁹⁰ J.B. Peires gee in sy studie, *The House of Phalo: a history of the Xhosa people in the days of their independence*, aandag aan die oorloë van die 1770's tot die 1850's tussen die wit grensboere en die Xhosa's aan die Oosgrens van die Kaap.⁹¹ Hy het ook verskeie artikels, wat lig werp op die konflik, gepubliseer.⁹² Daar is verskeie ander werke wat ook aandag aan hierdie byna honderd jaar tydperk van oorlog op die Oosgrens skenk.⁹³

Wat die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing ten opsigte van die konflik en oorloë tussen die inheemse volke ondermekaar in die negentiende eeu betref, het die volgende werke onder andere verskyn: J.A. Engelbrecht, *The Korana. An account of their customs and their history with texts*, 1936;⁹⁴ S.M. Molema, *Chief Moroka. His life, his times, his country and his people*, 1951;⁹⁵ P. Becker, *Rule of fear: the life and times of Dingane, King of the Zulu*, 1964⁹⁶ en A. Atmore en P. Sanders, Sotho arms and ammunition in the nineteenth century, *Journal of African history* 13(4), 1972.⁹⁷

---

88 R. Elphick and H. Giliomee (eds.), *The shaping of South African society, 1652-1820*, 1979.

89 H. Giliomee en R. Elphick, *'n Samelewing in wording: Suid-Afrika, 1652-1820*, 1982.

90 Sien ook: R. Elphick and H. Giliomee (eds.), *The shaping of South African society, 1652-1840*, 1988.

91 J.B. Peires, *The House of Phalo: a history of the Xhosa people in the days of their independence*, 1981.

92 Sien bv: J.B Peires, 'Soft' believers and 'hard' unbelievers in the Xhosa cattle-killing, *Journal of African history* vol. 27, 1986, pp. 443-461 en The Central beliefs of the Xhosa cattle-killing, *Journal of African history* vol. 28, 1987, pp. 43-63.

93 Die grensoorloë tussen die Xhosa's en wit grensboere aan die gebied van die Visrivier sou vanaf 1770 tot in die 1850's duur. Sien die werke van N. Mostert, *Frontiers*, 1992 en J.S. Bergh and J.C. Visagie, *The Eastern Cape frontier zone*, 1985.

94 J.A. Engelbrecht, *The Korana. An account of their customs and their history with texts*, 1936.

95 S.M. Molema, *Chief Moroka. His life, his times, his country and his people*, 1951.

96 P. Becker, *Rule of fear: the life and times of Dingane, King of the Zulu*, 1964.

97 A. Atmore and P. Sanders, Sotho arms and ammunition in the nineteenth century, *Journal of African history* 13(4), 1972.

Vanaf die 1830's verlaat die Voortrekkers die Kaapkolonie in die grootste versetbeweging destyds in die geskiedenis van SA, om hul in die binneland van SA weg van Britse oorheersing te vestig. Die kontak wat wit koloniste met die inheemse volke van SA tot sover gehad het, was beperk tot die omliggende gebiede van die Kaapkolonie en dan hoofsaaklik aan die Oosgrens (Visrivier) van die kolonie. Hierdie kontak sou met die Groot Trek grootliks uitgebrei word en sodoende sou die konflik tussen die Voortrekkers en die inheemse bevolking ook groter word.⁹⁸ Die Groot Trek en die gepaardgaande botsings tussen die Voortrekkers en inheemse gemeenskappe het baie aandag wat geskiedskrywing in SA betref, ontvang.⁹⁹ Die konflikte tussen die Voortrekkers en die inheemse stamme word onder andere in R. Davenport en C. Saunders se onlangse algemene geskiedenisboek getiteld, *South Africa: a modern history*, beskryf.¹⁰⁰

Die Suid-Afrikaanse geskiedenis het, wat die konflik tussen die Voortrekkers en die inheemse volke betref, hoofsaaklik die tradisionele narratiewe benadering van geskiedskrywing gevolg. Die Slag van Bloedrivier, waartydens die Zulukrygers 'n nederlaag deur die Voortrekkers op 16 Desember 1838 onder leiding van Andries Pretorius toegedien is, word in F.A. van Jaarsveld se tradisionele werk, *Lewende verlede*,¹⁰¹ beskryf.¹⁰² Die gevegte en aanvalle tussen die Zulumagte en die Voortrekkers in Natal tydens die vroeëre 1800's, word breedvoerig in B.J. Liebenberg se boek genaamd, *Andries Pretorius in Natal*, bespreek.¹⁰³ Die gevegte tussen die Ndebele's van Mzilikazi en die Voortrekkers in die Wes-Transvaal en op die Hoëveld van SA in die eerste helfte van die negentiende eeu word deur P.J. van die Merwe in sy werk, *Die Matabeles en die Voortrekkers*, in die *Argiefjaarboek van Suid-Afrika* aangespreek.¹⁰⁴ Die bogemelde werke leen

---

98 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 161-162.

99 Sien, onder andere, byvoorbeeld: J.A.I. Agar-Hamilton, *The native policy of the Voortrekkers, 1836-1858*, 1928; A. Atmore and P. Sanders, Sotho arms and ammunition in the nineteenth century, *Journal of African history* 13(4), 1972 ; J. Guy, *The destruction of the Zulu kingdom*, 1979; S. Marks and A. Atmore (eds.), *Economy and society in pre-industrial South Africa*, 1980; E.A. Walker, *The Great Trek*, 1956; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, 1990; M. Wilson and L.M. Thompson, *A history of South Africa to 1870*, 1982.

100 T.R.H. Davenport and C. Saunders, *South Africa: a modern history 5th ed.* 2000.

101 F.A. van Jaarsveld, *Lewende verlede*, 1961.

102 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 164-166.

103 B.J. Liebenberg, *Andries Pretorius in Natal*, 1977.

104 P.J. van die Merwe, *Die Matabeles en die Voortrekkers*, *Argiefjaarboek van Suid-Afrika*, 1986.

hulle nie tot die sosiale benadering, in die beskrywing van die oorloë en konflikte tussen die Voortrekkers en die inheemse volke, in die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing nie.

Die botsings en oorloë tussen die Republiek van die Oranje-Vrystaat (OVS) en die Basotho, onder leiding van Moshweshwe, in die tweede helfte van die negentiende eeu word, onder andere, deur H.J. van Aswegen in sy doktorsale proefskrif in 1968, getiteld, “Die verhouding tussen blank en nie-blank in die Oranje-Vrystaat, 1854-1902” beskryf.¹⁰⁵ L.M. Thompson verwys ook na dié botsings in sy biografie, *Survival in two worlds: Moshoeshoe of Lesotho, 1786-1870*,¹⁰⁶ wat in 1975 verskyn het. Nog ‘n belangrike bron oor die konflikte is T. Keegan se studie, *White settlement and Black subjugation on the South African Highveld*.¹⁰⁷ Die konflikte en oorloë tussen die Venda en die Zuid-Afrikaanse Republiek (ZAR) in die laat 1800’s word deur R. Wagner in die boek onder die redakteurskap van S. Marks en E. Atmore, *Economy and society in pre-industrial South Africa*,¹⁰⁸ bespreek. Die aard van Wagner se werk vorm deel van ‘n sosiale en ekonomiese benadering tot die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing. J.C.A. Boeyens gee in sy onlangse werk genaamd, *Die konflik tussen die Venda en die blankes in Transvaal, 1864-1896*, ook aandag aan die oorloë.¹⁰⁹ Die konflik tussen die ZAR en die Pedi word in die werk van T.S. van Rooyen¹¹⁰ en die doktorsale proefskrif van F.J. Potgieter getiteld, “Die vestiging van die blanke in die Transvaal, 1837-1868”, bespreek.¹¹¹ Die boek van P. Delius, *The land belongs to us: the Pedi polity, the Boers and the British in the nineteenth century Transvaal*, werp ook lig op die onderwerp.¹¹²

-
- 105 H.J. van Aswegen, “Die verhouding tussen blank en nie-blank in die Oranje-Vrystaat, 1854-1902”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1968.
- 106 L. M. Thompson, *Survival in two worlds: Moshoeshoe of Lesotho, 1786-1870*, 1975.
- 107 T. Keegan, *White settlement and Black subjugation on the South African Highveld* in W. Beinart *et al* (eds.) *Putting a plough to the ground*, 1986.
- 108 R. Wagner, *Zoutpansberg: The dynamics of a hunting frontier* in S. Marks and A. Atmore (eds.), *Economy and society in pre-industrial South Africa*, 1980.
- 109 J.C.A. Boeyens, Die konflik tussen die Venda en die blankes in Transvaal, 1864-1896, *Archives Yearbook of South Africa* 53(2), 1990.
- 110 T.S. van Rooyen, Die verhouding tussen die Boere, Engelse en Naturelle in die geskiedenis van die Oos-Transvaal tot 1882, *Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis* 14(1), 1951.
- 111 F.J. Potgieter, “Die vestiging van die blanke in die Transvaal, 1837-1868”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Potchefstroom, 1955.
- 112 P. Delius, *The land belongs to us: the Pedi polity, the Boers and the British in the nineteenth century Transvaal*, 1983.

Die Eerste Anglo-Boereoorlog (1880-1881) tussen die Boererepublieke en die Britte het, wat militêre geskiedskrywing betref, baie minder aftrek as die Twee Anglo-Boereoorlog ontvang. In 1980 het F.A. van Jaarsveld, A.P.J. Van Rensburg en W.A. Stals (reds) 'n omvattende werk getiteld *Die Eerste Vryheidsoorlog, 1880-1881*¹¹³ uitgegee.¹¹⁴ J.E.H. Grobler het in 1980 'n doktrale proefskrif, getiteld, "Die Eerste Vryheidsoorlog, 1880-1881: 'n Militêr historiese benadering"¹¹⁵ die lig laat sien. Al hierdie werke fokus hoofsaaklik op die aard, oorsake en gevolge van die oorlog.

Die Tweede Anglo-Boereoorlog (1899-1902) (ook as die Suid-Afrikaanse-oorlog bekend) het ongetwyfeld die meeste aandag wat militêre geskiedskrywing in SA betref, ontvang. Verreweg die meeste militêr-historiese werke in SA handel oor dié oorlog. Bekende outeurs sluit, onder andere, L.S. Amery, *The Times history of the war in South Africa, 1899-1900*,¹¹⁶ J.H. Breytenbach, *Die geskiedenis van die Tweede Vryheidsoorlog in Suid-Afrika*¹¹⁷ en T. Pakenham, *The Boer war*,¹¹⁸ in. Die honderdjarige herdenking van die oorlog (1999-2002) het ongekende belangstelling plaaslik asook in die buiteland ontlok en veelvoudige werke die lig laat sien. In die verlede is daar hoofsaaklik op die tradisionele beskrywende metode van geskiedskrywing wat die suiwer militêre verloop van die gebeure beskryf het, gekonsentreer. Veldslae is dan gewoonlik as heroïese dade uitgebeeld en bevelvoerders as heldhaftige figure beskryf. Mettertyd, veral met die werke van F. Pretorius,¹¹⁹ sou daar egter 'n beweging wees na die meer sosiale geskiedskrywing wat die aandag

---

113 F.A. van Jaarsveld et al (reds.), *Die Eerste Vryheidsoorlog, 1880-1881*, 1980.

114 Vir algemene bronne waarin die Eerste Anglo-Boereoorlog gemeld word sien byvoorbeeld: A.N. Pelzer, *Geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek*, 1950; G.D. Scholtz, *Die ontwikkeling van die politieke denke van die Afrikaner*, vol. 8, 1984.

115 J.E.H. Grobler, "Die Eerste Vryheidsoorlog, 1880-1881: 'n Militêr historiese benadering", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1980.

116 L.S. Amery, *The Times history of the war in South Africa, 1899-1900*, 7 parts, 1900-1909.

117 J.H. Breytenbach, *Die geskiedenis van die Tweede Vryheidsoorlog in Suid-Afrika*, 4 dele, 1969-1977.

118 T. Pakenham, *The Boer war*, 1979.

119 Sien pp. 28-29.

aan die ondervindinge van mense tydens die oorlog en die impak van die oorlog op gewone mense sou plaas.

In die Suid-Afrikaanse konteks van geskiedskrywing het historici stadig aangepas ten opsigte van die nuwe sosio-ekonomiese metodes van geskiedskrywing wat veral in 1970's wêreldwyd gepropageer is. Volgens Tempelhoff was dit grootliks as gevolg van die politiese en intellektuele isolasie van SA voetspruitend uit die politieke standpunte van apartheid.¹²⁰ Afrikaner nasionalisme het dus die tradisionele verhalende metode van geskiedskrywing waar nasiebou en heldeverering 'n prominente plek gehad het, vir 'n lang tydperk in SA in stand gehou.

S.B. Spies het reeds in 1977 in sy doktrale proefskrif, "Methods of Barbarism? Roberts and Kitchener and civilians in the Boer Republics, January 1900 - May 1902,"¹²¹ weggebreek van die tradisionele militêre geskiedskrywing, wat die klem op suiwer militêre aangeleenthede plaas, na 'n meer sosiale geskiedenis wat die rol en posisie van burgerlikes in die oorlog bespreek.¹²² In sy doktrale proefskrif van 1978 het P. Warwick ook van die tradisionele beskrywing van gevegte en veldslae wegbeweeg en aandag aan die ontleding van gemeenskappe, spesifiek swart gemeenskappe, se betrokkenheid by en ervarings van die oorlogsituasie geskenk. Dit het 'n belangrike bydrae gelewer tot 'n onderwerp wat in die verlede deur die tradisionele geskiedskrywers vermy en verwaarloos is.¹²³ P. Warwick en S.B. Spies het in 1980 'n werk uitgegee naamlik, *The South African War, 1899-1902*, wat verskeie onderwerpe met betrekking tot die ABO en die samelewing ontleed het. In die boek word daar op die sosiale geskiedenis van die

---

120 J.W.N. Tempelhoff, Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African Historical Journals 1985-1995, *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997, pp. 127 -128.

121 S.B. Spies, "Methods of Barbarism? Roberts and Kitchener and civilians in the Boer Republics, January 1900 – May 1902", Ph.D. thesis, University of the Witwatersrand, 1974. Published by Human & Rousseau, Cape Town, 1977.

122 A.M. Grundlingh, "Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981, p. 6.

123 P. Warwick, "African Societies and the South African War, 1899-1902", Ph.D. thesis, York University, 1978. Sien ook: P. Warwick, *Black people and the South African War, 1899-1902*, 1983.

oorlog gekonsentreer wat volgens Warwick en Spies 'n element is wat in die verlede nagelaat is.¹²⁴ A.M. Grundling se verhandeling, “Die Vrystaatse en Transvaalse Burgers wat die Republikeinse oorlogspoging vanaf 1900 versaak het: Hulle rol en posisie gedurende die tydperk 1900 tot 1907,”¹²⁵ wat in 1976 verskyn het en in 1979 as *Die ‘hendsoppers’ en ‘joiners’. Die rasionaal en verskynsel van verraad*¹²⁶ gepubliseer is, het aandag aan die verskillende sienswyses en onderstrominge van die burgers tydens die ABO, wat Afrikaner-medewerking met die vyand ingesluit het, gegee, wat tot op daardie stadium hoofsaaklik deur die tradisionele Afrikaner-nasionalistiese geskiedskrywers vermy is. Hy het Suid-Afrikaanse historici gekritiseer vir hul gebrek in belangstelling tot die benadering van die sosiale geskiedenis.¹²⁷ Hy het ook die noodsaaklikheid daarvan om oorlog in 'n breër perspektief te beskou ten opsigte van die verband tussen oorlog en die samelewing beklemtoon.¹²⁸ In die middel van die 1980's sou SA egter in die rigting van 'n nuwe denkwyse en dus geskiedskrywing beweeg, veral teen die agtergrond van die versnelling van die protes teen die apartheidsregime in SA.

In die laat 1980's en die 1990's het militêre historiografie in SA ook toe die nuwe tendense van die wêreldwye geskiedskrywing begin toepas.¹²⁹ Veral die sosiale werke van F. Pretorius oor die Anglo-Boereoorlog sou 'n belangrike bydrae tot die geskiedskrywing lewer, asook groot

---

124 P. Warwick and S.B. Spies (eds.), *The South African War. The Anglo-Boer War 1899-1902*, p. 7.

125 A.M. Grundlingh, “Die Vrystaatse en Transvaalse Burgers wat die Republikeinse oorlogspoging vanaf 1900 versaak het: Hulle rol en posisie gedurende die tydperk 1900 tot 1907”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Suid-Afrika, 1976.

126 A.M. Grundlingh, *Die ‘hendsoppers’ en ‘joiners’. Die rasionaal en verskynsel van verraad*, 1979.

127 J.W.N. Tempelhoff, Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African historical journals 1985-1995, *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997, p. 130.

128 A.M. Grundlingh, “Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981, pp. 1-2.

129 J.W.N. Tempelhoff, Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African historical journals 1985-1995, *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997, p. 139.

aftrek kry.¹³⁰ In sy omvattende doktrale proefskrif, “Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902,” van 1988 het Pretorius, onder leiding van S.B. Spies, hoofsaaklik gekonsentreer op die sosiale aspekte van die oorlog wat die posisie, rol en ervaring van persone wat deelgeneem het, insluit. Die tesis is ook in 1991 gepubliseer en in 1999 in Engels uitgegee. Volgens Pretorius het die historiografie van die ABO in die verlede hoofsaaklik op die militêre verloop van die stryd, die aandeel van belangrike aanvoerders en politieke aspekte gekonsentreer.¹³¹

Die Rebelle van 1914 het ook groot aftrek in terme van Suid-Afrikaanse geskiedskrywing ontvang. ‘n Kenmerk van die meeste werke wat oor die 1914-Rebelle verskyn het, is dat daar hoofsaaklik op Afrikaner nasionalisme gekonsentreer word, soos byvoorbeeld in G.D. Scholtz se werk, *Die Rebelle, 1914-1915*, wat in 1942 uitgegee is.¹³² S.B. Spies, se verhandeling in 1962, “The Rebellion in South Africa, 1914-15,”¹³³ is een van die omvattendste studies oor die Rebelle en gee perspektief op die denke van die Afrikaner van dié tyd en die, hoofsaaklik nasionalistiese, motiewe van die rebelle. John Bottomley het in 1992 ‘n stuk geskryf oor die Rebelle, *The Orange Free State and the Rebellion of 1914*, waarin hy sommige van Spies se aannames oor die motiewe van die rebelle bevraagteken het en aangevoer het dat die redes vir die Rebelle meer kompleks is.¹³⁴ In haar verhandeling van 1997 het Sandra Swart egter van die tradisionele geskiedskrywing oor die Afrikanerrebelle afgewyk, deur ‘n sosiologiese inslag van geskiedskrywing daaraan te gee.¹³⁵ Soos

-
- 130 Sien, onder andere, F. Pretorius, Life on commando, in P. Warwick and S.B. Spies (eds.), *The South African War. The Anglo-Boer War 1899-1902*, 1980, pp. 103-122; F. Pretorius, Die voorsiening van lewensmiddele aan die Boerekommando's in die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902, *Historia* 35(2), 1990, pp. 98-114 en F. Pretorius, Waarom het die 'Bittereinders' gedurende die Anglo-Boereoorlog van 1899-1902 op kommando gebly?, *Historia* 35(1), Mei 1990, pp. 57-71; F. Pretorius, *The great escape of the Boer pimpernel Christiaan de Wet: the making of a legend*, 2001. Sy M.A.-verhandeling, F. Pretorius, “Die eerste dryfjag op hoofkmdt C.R. De Wet”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1975, is in laasgenoemde boek opgeneem.
- 131 F. Pretorius, “Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902” D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1988; F. Pretorius, *Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*, 1991.
- 132 G.D. Scholtz, *Die Rebelle, 1914-1915*, 1942.
- 133 S.B. Spies, “The Rebellion in South Africa, 1914-15”, M.A. dissertation, University of the Witwatersrand, 1962.
- 134 John Bottomly, The Orange Free State and the Rebellion of 1914, in R. Morrell (ed.), *White but poor, essays on the history of the poor whites in Southern Africa, 1880-1940*, 1992.
- 135 S. Swart, “The Rebels of 1914: masculinity, republicanism and the social forces that shaped the Boer Rebellion”, M.A. dissertation, University of Natal, 1997. Sien ook S. Swart, ‘Desperate Men’: the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, pp. 161-175.

vantevore genoem het sy het 'n inter-dissiplinêre benadering tot geskiedskrywing gevolg deur die rol en impak van manlikheid en geslag op die geskiedenis van die Rebelle te behandel. Swart het ook verskeie artikels wat handel oor die invloed van manlikheid en geslag, asook armoede op die geskiedenis van die Rebelle, gepubliseer.¹³⁶

Wat militêre geskiedskrywing betref, het die Eerste Wêreldoorlog (1914-1918), in die Suid-Afrikaanse konteks, ook redelik baie aandag ontvang, maar het nie dieselfde aftrek as die ABO gekry nie. Wat die algemene militêre geskiedskrywing van SA se deelname aan die Eerste Wêreldoorlog betref, het daar nog geen resente werk, wat 'n omvattende beskrywing van die oorlog en al die veldslae van die begin tot die einde beskryf, verskyn nie. Dit blyk dat SA se rol in die oorlog deur historici ietwat verwaarloos word. Namate die honderdjarige herdenking van die oorlog (2014-2018) nader, sal dit heel moontlik meer belangstelling vir die Suid-Afrikaanse deelname aan die oorlog uitlok. Na afloop van die oorlog het verskeie werke wat hoofsaaklik op die suiwer militêre aspekte, die sogenaamde “drum-and-trumpet” - geskiedskrywing, van die oorlog konsentreer, die lig gesien. Die oorgrote meerderheid van die werke is egter nie gegrond op primêre navorsing nie en baie fokus slegs op spesifieke aspekte of gee 'n oppervlakkige weergawe van die Suid-Afrikaanse deelname aan die Eerste Wêreldoorlog.¹³⁷

Daar het wel vanaf die laat 1970's 'n nuwe era in die geskiedskrywing van die Eerste Wêreldoorlog in SA aangebreek en 'n beperkte aantal werke, wat afwyk van die tradisionele wyse

---

136 Sien by: S. Swart, 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies* (24)4, December 1998, pp. 737-751 en “Men of influence” – The ontology of leadership in the 1914 Boer Rebellion, *Journal of historical sociology* 17(1), March 2004, pp. 1-30.

137 Sien by: F.B. Adler, A.E. Lorch and H.H. Curson, *The South African Field Artillery in German East Africa and Palestine, 1915-1919*, 1958; J. Buchan, *The history of the South African Forces in France*, 1920 (reprinted by the Imperial War Museum, London 1992); J.J. Collyer, *The campaign in German South West Africa, 1914-1915*, 1937; J.J. Collyer, *The South Africans with General Smuts in German East Africa, 1916*, 1939; Anon, *Official History: Union of South Africa and the Great War 1914-1918*, 1924; H.F. Trew, *Botha treks*, 1937.

van militêre geskiedskrywing, het die lig gesien.¹³⁸ ‘n Klein aantal historici het begin om van die tradisionele verhalende vorm van geskiedskrywing in SA, wat op die beskrywing van gevegte en veldslae gekonsentreer het, weg te beweeg. Hierdie werke het die impak wat oorlog op gemeenskappe uitoefen, geanaliseer. L.W.F. Grundlingh het in sy verhandeling in 1977 ‘n nuwe benadering tot die militêre geskiedskrywing gevolg, deur die Engelssprekende Suid-Afrikaners se reaksie op die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog analities te bestudeer.¹³⁹ Later sou A.M. Grundlingh in 1981 in sy doktorsale proefskrif, ook afwyk van die tradisionele benadering en deeglik aandag aan die ontleding van gemeenskappe (spesifiek die swart mense, Kleurlinge en Indiërs) se betrokkenheid by, en ervarings van die oorlogssituasie skenk.¹⁴⁰ Hy het ook ‘n werk getiteld, *Fighting their own war; South African Blacks and the First World War*¹⁴¹ in 1987 uitgegee. In 1990 het H.C. Hummel ‘n artikel, “Grahamstown, 1914-1918: four wartime themes” wat aandag op die impak van die Eerste Wêreldoorlog op SA en spesifiek op die inwoners van Grahamstad geskenk het, in die tydskrif *Contree* gepubliseer.¹⁴² ‘n Meer resente verhandeling deur G. Genis wat in 2000 verskyn het, skenk aandag aan die werwing van Suid-Afrikaanse soldate om aan die Eerste Wêreldoorlog in Europa deel te neem en op die impak van die oorlog en spesifiek werwing op wit Suid-Afrikaners.¹⁴³

In die 1990’s het ‘n reeks, naamlik *The South Africans at War Series* (uitgee deur Ashanti uitgewers) wat die deelname van SA in die twee wêreldoorloë en die Koreaanse oorlog beskryf, verskyn. Hoewel hierdie werke nie streng wetenskaplike navorsingsstudies is nie, het dit ‘n leemte in die algemene geskiedenis van die Suid-Afrikaanse soldate se deelnames aan die oorloë gevul.

-
- 138 Sien, onder andere, die volgende werke: W.M. Bisset, *Unexplored aspects of South Africa’s First World War history*, *Militaria* 6(3), 1976, pp. 55-61; I. Uys, *Rollcall: the Dellville Wood story*, 1991; A.E. Van Jaarsveldt, “Die Rol van die Suid-Afrikaanse Militêre Geneeskundige Diens in die Suidwes-Afrika-veldtog, 1914-15”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1983; H.C. Hummel, *Grahamstown, 1914-1918: four wartime themes*, *Contree* 28, 1990, pp. 21-30.
- 139 L.W.F. Grundlingh, “Die Engelssprekende Suid-Afrikaners se reaksie op die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog”, M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1977.
- 140 A.M. Grundlingh, “Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981.
- 141 A.M. Grundlingh, *Fighting their own war: South African Blacks and the First World War*, 1987.
- 142 H.C. Hummel, *Grahamstown, 1914-1918: four wartime themes*, *Contree* 28, 1990, pp. 21-30.
- 143 G. Genis, “Recruitment for 1 South African Infantry Brigade for Europe during the First World War”, M.A. dissertation, University of South Africa, 2000.

Hierdie werke het 'n bydrae gelewer tot die Suid-Afrikaanse militêre geskiedskrywing omdat dit gefokus het op die ondervindings en herinnerings van individuele soldate en 'n menslike storie, eerder as 'n militêre storie, vertel het.¹⁴⁴

Na afloop van die Tweede Wêreldoorlog (1939-1945) het daar, wat Suid-Afrikaanse militêre geskiedskrywing betref, nie naastenby soveel werke daarvoor verskyn as die hoeveelheid werke wat direk na afloop van die Eerste Wêreldoorlog verskyn het nie. Die werke wat wel verskyn het, het op die suiwer militêre aspekte, soos die beskrywing van veldslae, gekonsentreer en baie van dié was nie op primêre navorsing gegrond nie.¹⁴⁵ Alhoewel daar relatief min werke na afloop van die oorlog verskyn het, het die *Union war histories*,¹⁴⁶ die amptelike geskiedskrywingsreeks van die Suid-Afrikaanse deelname aan die Tweede Wêreldoorlog, 'n belangrike rol vervul wat die leemte van die geskiedskrywing oor die oorlog betref het.

Eers vanaf die laat 1970's sou daar 'n groter belangstelling vir die Suid-Afrikaanse deelname aan die Tweede Wêreldoorlog wees. Die werke sou egter nog steeds op 'n meer tradisionele wyse van militêre geskiedskrywing konsentreer deur aandag aan die verloop van die veldslae, militêre organisasie en taktiek te skenk. 'n Voorbeeld van dié militêre geskiedskrywing is die reeks, *South African Forces World War II*, 'n semi-amptelike Suid-Afrikaanse geskiedenis van die Tweede Wêreldoorlog, waarvan agt volumes gepubliseer is. J.A. Brown het byvoorbeeld veral gekonsentreer op die Suid-Afrikaanse Lugmag se deelname aan die oorlog in die twee volumes wat hy tot die reeks bygedra het.¹⁴⁷ H.J. Martin en N. Orpen was die outeurs van die oorblywende ses

---

144 J. A. Brown, *They fought for King and Kaiser: South Africans in German East Africa, 1916*, 1991; P.K.A. Digby, *Pyramids and Poppies: the 1st SA Infantry Brigade in Libya, France and Flanders, 1915-1919*, 1993; G. L'Ange, *Urgent Imperial Service: South African forces in German South West Africa, 1914-1915*, 1991.

145 Sien by: H. Klein, *Springboks in Armour, the South African Armoured cars in World War II*, 1965.

146 Sien by *Union war histories*: J.A.I. Agar-Hamilton and L.C.F. Turner, *Crisis in the desert, May-July 1942*, 1952; J.A.I. Agar-Hamilton and L.C.F. Turner, *The Sidi Rezegh battles, 1941*, 1957; L.C.F. Turner, H.R. Gordon-Cumming and J.E. Betzler, *War in the Southern Oceans, 1939-1945*, 1961.

147 J.A. Brown, *A gathering of Eagles: the campaigns of the South African Air Force in Italian East Africa, June 1940 - November 1941, with an introduction 1912-1939*, 1970; J.A. Brown, *Eagles strike: the campaigns of the South African Air Force in Egypt, Cyrenaica, Libya, Tunisia, Tripolitania and Madagascar, 1941-1943*, 1974.

volumes en het aandag aan die militêre operasies wat deur die Suid-Afrikaanse magte in die oorlog uitgevoer is, geskenk.¹⁴⁸

‘n Groot aantal artikels wat oor die Suid-Afrikaanse deelname aan die Tweede Wêreldoorlog handel, het tydens die 1970’s in die tydskrif *Militaria* verskyn.¹⁴⁹ Die artikels het eweneens ook op die tradisionele wyse van militêre geskiedskrywing gefokus. J.v.d.B. Breedt het wel met sy artikels wat in die 1980’s verskyn het, afgewyk van die tradisionele benadering tot militêre geskiedskrywing en aandag aan die Suid-Afrikaanse oorlogseconomie gedurende die Tweede Wêreldoorlog geskenk.¹⁵⁰ F. Oosthuizen se artikels wat in die 1990’s verskyn het, fokus op die meer sosiale wyse van militêre geskiedskrywing deur op die ervaring van soldate te konsentreer.¹⁵¹ L.W.F. Grundlingh het met sy doktorsale proefskrif in 1987 ‘n waardevolle bydrae gelewer tot die meer sosiale wyse van militêre geskiedskrywing deur die deelname van Suid-Afrikaanse swart mense in die Tweede Wêreldoorlog te ontleed.¹⁵² Hy het ook ‘n aantal artikels oor die deelname

-
- 148 H.J. Martin and N. Orpen, *Eagles Victorious: the operations of the South African Forces over the Mediterranean and Europe, in Italy, the Balkans and the Aegean, and from Gibraltar and West Africa*, 1977; H.J. Martin and N. Orpen, *South Africa at war: military and industrial organization and operations in connections with the conduct of the war, 1939-1945*, 1979; N. Orpen and H.J. Martin, *Salute the Sappers, Part 1: the formation of the South African Engineers Corps and its operations in East Africa and the Middle East to Battle of Alamein*, 1981; N. Orpen and H.J. Martin, *Salute the Sappers, Part 2: the operations of the South African Engineers Corps in the North African and Italian theatres of war from the Battle of El Alamein to the end of World War II*, 1982. Sien ook die volgende volumes van N. Orpen: *East African and Abyssinian campaign*, 1968, *Victory in Italy*, 1975 en *War in the desert*, 1971.
- 149 Sien onder andere: R.J. Bouch, 6 SA Armoured Division in Italy, *Militaria* 4(2), 1974, pp. 47-64; R. Cornwell, 2 Anti-Tank Regiment, SAA-tank and anti-tank in the Western Desert, 1940-1942, part 1, *Militaria* 6(1), 1976, pp. 37-51; J.E.H. Grobler, Die Geallieerde besetting van Madagaskar in 1942, met spesifieke verwysing na die rol van die Unieverdedigingsmag in die operasies, deel 1, *Militaria* 7(4), 1977, pp. 1-18.
- 150 J.v.d.B. Breedt, Die Suid-Afrikaanse oorlogseconomie gedurende die Tweede Wêreldoorlog, deel 1, *Militaria* 13(1), 1983, pp. 46-66; J.v.d.B. Breedt, Die Suid-Afrikaanse oorlogseconomie gedurende die Tweede Wêreldoorlog, deel 2, *Militaria* 13(2), 1983, pp. 1-18.
- 151 F. Oosthuizen, Changes and Expectations: the White Union Defence Force soldier prior to and during the Second World War, *Militaria* 23(3), 1993, pp. 32-42; F. Oosthuizen, Demobilisation and the Post-War employment of the White Union Defence Forces soldier, *Militaria* 23(4), 1993, pp. 32-38; F. Oosthuizen, Soldiers and Politics: the political ramifications of the White Union Defence Force soldier’s demobilization experience after the Second World War, *Militaria* 24(1), 1994, pp. 20-27.
- 152 L.W.F. Grundlingh, “The Participation of South African Blacks in the Second World War”, D.Phil. thesis, Rand Afrikaans University, 1987.

van die Suid-Afrikaanse swart mense in die Tweede Wêreldoorlog gepubliseer.¹⁵³ Dit is ook ‘n onderwerp wat in die verlede hoofsaaklik deur die hoofstroom historici verwaarloos is. A.J. Groenewald sou met sy doktorsale proefskrif in 1991 ‘n belangrike bydrae lewer tot die militêre historiografie van die Tweede Wêreldoorlog deur die faktore wat tot die oorgawe van die Suid-Afrikaanse magte by die slag van Tobruk gelei het, krities te ontleed.¹⁵⁴ L.W.F. Grundlingh se artikel oor die politieke bewussyn van swart Suid-Afrikaanse soldate gedurende en na die Tweede Wêreldoorlog wat in 1991 verskyn het, dra ook by tot die nuwe en meer sosiale wyse van militêre geskiedskrywing in die Suid-Afrikaanse konteks.¹⁵⁵

Soos alreeds genoem, het die reeks, *The South Africans at War Series*, ook ‘n aantal werke oor die Suid-Afrikaanse deelname aan die Tweede Wêreldoorlog die lig laat sien. Net soos met die reeks oor die Eerste Wêreldoorlog is hierdie werke nie streng wetenskaplike navorsingstudies nie, maar vul dit beslis ‘n leemte in die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse soldate se deelnames aan die oorlog.¹⁵⁶ Soos met die Eerste Wêreldoorlog het daar tot nog onlangs toe geen noemenswaardige studie wat spesifiek en indringend op die Suid-Afrikaanse deelname aan die oorlog fokus, verskyn nie.

Die algemene tendens oor die eeue heen, wat die genre militêre geskiedskrywing betref, was dus om gevegte, veldslae, taktiek en militêre strategie, die sogenaamde “drum and trumpet”-geskiedenis, te beskryf. Eers na afloop van die Tweede Wêreldoorlog sou daar ‘n klemverskuiwing

---

153 Sien die volgende werke: L.W.F. Grundlingh, Loyalties, prejudices and promises: a study of changing attitudes regarding the participation of South African blacks in the Second World War, *Journal of contemporary history*, December 1989; L.W.F. Grundlingh, ‘Non-Europeans should be kept away from the towns’: controlling black South African soldiers during the Second World War, *International journal of historical studies* 25(3), 1992, pp. 539-560.

154 A.J. Groenewald, “ ‘n Kritiese ontleding van die faktore wat gelei het tot die oorgawe van die Suid-Afrikaanse magte by die slag van Tobruk”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1991.

155 L.W.F. Grundlingh, Soldiers and Politics: a study of the political consciousness of black South African soldiers during and after the Second World War, *Historia* 36(2), 1991, pp. 55-66.

156 J.A. Brown, *The war of a hundred days: Springboks in Somalia and Abyssinia, 1940-41*, 1990; J.A. Brown, *Retreat to Victory: a Springbok's diary in North Africa: Gazala to El Alamein, 1942*, 1991; J. Kros, *War in Italy: with the South Africans from Taranto to the Alps*, 1992; M. Leigh, *Captives courageous: South African prisoners of war, World War II*, 1992; Sien ook die volgende werk: I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, 1994.

wees na 'n inter-dissiplinêre perspektief op die benadering tot militêre geskiedskrywing. In SA was daar twee algemene tendense wat geskiedskrywing beïnvloed het, naamlik die tradisionele narratiewe en radikale (of revisionistiese) benaderings tot die geskiedskrywing. Hierdie twee strominge in die Suid-Afrikaanse geskiedenis sou parallel met mekaar loop. Die oorgrote meerderheid van Suid-Afrikaanse historici sou hoofsaaklik die tradisionele narratiewe benadering tot geskiedskrywing volg, wat tot vandag toe nog deur 'n groot persentasie van die hoofstroom historici beoefen word. Vanaf die 1970's sou die liberale (radikale/revisionistiese) historici die geskiedenis van SA herdefinieer en die sosiaal-ekonomiese metodes van geskiedskrywing, soos bevorder deur die Annales skool, sou gewild wees.¹⁵⁷ Hierdie studie fokus op 'n sosiale interpretasie van die deelname van die UVM aan die 1914-staking en dié benadering word vereenselwig met sosiale geskiedskrywing.

---

157 J.W.N. Tempelhoff, Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African historical journals 1985-1995, *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997, pp. 122, 126-130, 134-146.

HOOFTUK 3

DIE VERDEDIGINGSMAG, MYNBEDRYF EN VAKBONDE, 1910-1914

Die ideologiese twis tussen generaal Louis Botha, die eerste Eerste Minister van die Unie van Suid-Afrika, en generaal J.B.M. Hertzog, aanvanklik 'n lid van die Botha-kabinet, was verreweg as een van die belangrikste politieke ontwikkelinge gedurende die eerste jare na die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika beskou.¹⁵⁸ Na die ABO en Uniewording het Botha se Suid-Afrikaanse Party (SAP) 'n versoeningsbeleid tussen Boer en Brit gevolg en het hy na 'n verenigde nasie gestreef, teenoor Hertzog se strewe na Afrikaner nasionalisme, ondermeer as gevolg van die bittere herinnering van die ABO. Hertzog was onder meer oortuig dat die Botha-kabinet te vriendelik met die “buitelandse fortuinsoekers” (veral in die mynbedryf) in SA was en het begin om Afrikaner nasionalisme en 'n anti-Britse veldtog aan te blaas. Teen 1913 was die Afrikaner reeds in 'n "Botha-groep" en 'n "Hertzog-groep" verdeel.¹⁵⁹ In Januarie 1914 het Hertzog dan ook weggebreek van die SAP om die Nasionale Party (NP) te stig. Die regering, onder die leierskap van Botha en Smuts, se gewilligheid om die belange van die “Randlords” tegemoetkomend te wees, het beide die Arbeiders en onversoenlike Afrikaner nasionaliste vervreem.¹⁶⁰ Die stryd tussen Boer en Brit was bepalend in die opbloeï van Afrikaner nasionalisme wat dan ook later in 1914 in die Rebelle uiting sou vind.

---

158 C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; G. Wheatcroft, *The Randlords*, p. 243; T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 232.

159 T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, pp. 232 - 234; D.W. Krüger, *The making of a nation*, pp. 63, 67-68; G. Wheatcroft, *The Randlords*, p. 243; J. Lambert, South African British? Or Dominion South Africans? The evolution of an identity in the 1910s and 1920s, *South African historical journal*, no. 43, November 2000, p. 212.

160 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 355; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 170, 210-211; S.B. Spies, The outbreak of the First World War and the Botha government, *South African historical journal*, no. 1, November 1969, p. 47; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, p. 138.

Daar was ook ander politieke opspraakwekkende gebeurtenisse wat destyds, in die jare 1912 - 1914, selfs meer aandag as die skeuring in Afrikaner gelede getrek het. M.K. Gandhi het voortgegaan om die Indiër-massa teen die regering se onderdrukkende maatreëls, deur middel van die beginsel van lydelike verset (*satyagraha*), te mobiliseer. Hulle het teen die regering se rassese segregasie betoog en op burgerregte aangedring. Die regering se poging tot groter segregasie ten opsigte van die swart en gekleurde gemeenskappe, in die vorm van diskriminerende maatreëls soos die Naturellen Grond Wet (Land Act) van 1913 wat gebiedsegregasie neergelê het, het ook groter weerstand onder veral swart mense en Indiërs tot gevolg gehad.¹⁶¹ 'n Uiteers belangrike gebeurtenis in die geskiedenis van SA het ook in 1912 met die stigting van die South African Native National Congress (SANNC), wat die voorloper van die African National Congress (ANC) was, plaasgevind. Swart mense in SA het hulself dus verset teen die regering se groter beheer oor hul doen en late en hulself effektief teen die wit gemeenskap van dié tyd se konserwatisme asook ongelykheid en uitsluiting van swart mense se deelname aan landsaangeleenthede begin organiseer.¹⁶²

Op ekonomiese gebied het die ontdekking van goud in die ZAR in die negentiende eeu 'n negatiewe uitwerking op arbeidsverhoudinge, die voorsiening van arbeid en die maatskaplike sowel as politieke orde in SA gehad. Hierdie feit kan nie geïgnoreer word nie, want dit het 'n wesenlike invloed op die geskiedenis van SA gehad.¹⁶³ Die vraagstuk van arbeidsverhoudinge was ingewikkeld en die wyse waarop die goudmynbedryf dit hanteer het, het verreikende gevolge gehad, soos byvoorbeeld geweldadige stakings. Volgens A.G. Oberholster behoort die bewering, dat die goudmynbedryf die bron van soveel van SA se nywerheids - en politieke onrus was, nie omstrede te wees nie. Die stakings aan die Witwatersrand van 1907, 1913 en 1914 verskaf oorweldigende bewyse daarvoor.¹⁶⁴ Na Uniewording het die twis tussen georganiseerde wit

---

161 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 169, 212.

162 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 306.

163 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 12, 14.

164 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 15.

Arbeid (werknemers) en Kapitaal (werkgewers) in die nywerheidsbedryf, wat op ernstige stakings in 1913 en 1914 uitgeloopt het en waarin die regering sou moes ingryp, 'n ernstige omvang gehad.¹⁶⁵ Hierdie botsing tussen die werknemers en werkgewers in die nywerheidsbedryf sou aanleiding daartoe gee dat die Burger en sy perd vir die eerste keer na die ABO, weer opgekommandeer is vir diens in die nuutgestigde Unie van Suid-Afrika.¹⁶⁶

Die arm blanke vraagstuk en gepaardgaande werkloosheid was een van die belangrikste sosiaal-maatskaplike vraagstukke in Afrikaner politiek na Uniewording. Die ABO het die besittinglose Afrikaner baie swaar getref en hy het polities en ekonomies 'n vreemdeling in sy land geword. Vir die grondlose Afrikaner was daar nie meer 'n bestaansmoontlikheid op die platteland nie en daarom het hy stad toe getrek, opsoek na werk.¹⁶⁷ Die redes vir die verlies van grond en die verstedeliking van die Afrikaner, wat hom toenemend na die mynbedryf gewend het, is veelvoudig. Eerstens het die Britse verskroeiende-aarde beleid en grootskaalse vernietiging van eiendom en vee op plase tydens die ABO, duisende Afrikaners na die stede gedwing om werk te soek. Die verouderde Romeins-Hollandse wette ten opsigte van oorerwing, wat grond tussen al die erfgename in kleiner onwingsgewende porsies verdeel het, het ook bygedra tot die verstedeliking van die Afrikaner. Baie boere was ook nie in staat om kapitalistiese - en wetenskaplike metodes van landbou in hul boerdery toe te pas nie en het sodoende hul grond verloor. Die moontlikheid om nuwe grondgebiede in Afrika te koloniseer het ook tot 'n einde gekom. Die Afrikaner het hom dus toenemend na die ABO tot arbeid op die myne gewend.¹⁶⁸

---

165 J.P. Smit, "Die rol van generaal J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914". M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974, p. 112; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 235; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, pp. 362-363; F.A. Van Jaarsveld, *Afrikaner-geskiedskrywing: verlede, hede en toekoms*, p. 177.

166 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330.

167 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 42-43; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 315-319; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, p. 135.

168 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 321-323; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 27.

Aanvanklik kon die Afrikaner, as ongeskoolde arbeider, nie vir hom 'n plek in die nywerhede verower nie, want hy kon nie met die geskoolde, ingevoerde en hoogbesoldige wit werker en wou nie met die swart ongeskoolde, laagbesoldige werker meeding nie. Tog het hy hom wel mettertyd op klein skaal in die nywerhede begin ingrawe.¹⁶⁹ Die getalle van die Afrikaner as mynwerker het veral vanaf die 1907-staking bestendig gegroei en volgens Krikler was ongeveer een uit drie wit mynwerkers tydens die 1913-staking Afrikaners.¹⁷⁰ Alhoewel die Afrikaner na Uniewording in 'n toenemende mate tot die mynbedryf toegetree het, het hy byna geen invloed op die vakbondwese uitgeoefen nie, nié as lid óf leier nie. Dit blyk uit die feit dat nie een van die vakbondleiers wat tydens die 1913- en 1914-staking in hegtenis geneem is, in SA gebore is nie. Van die Afrikaner werknemers het egter wel die saak van die wit mynwerker teen die werkgewer en Botha-regering gesteun. Dit blyk onder meer uit sy deelname aan die 1913-staking.¹⁷¹ As gevolg van die ekonomiese en politieke vervreemding van die arm Afrikaner het hy sy lojaliteit nog nie aan enige politieke party toegesê nie. Hulle het wel toenemend by vakbonde, om hul belange in die werkplek te beskerm, aangesluit.¹⁷²

Die Afrikaner het ook sy tradisionele beskouinge dat swart werkers nie toegelaat moet word om met wit werkers te kompeteer nie en ondergeskik moet wees aan die wit werkers, na die myne gebring. Die redes vir die Afrikaner se destydse siening aangaande die rasse-hiërargie in die werksplek kan, onder andere, na die tradisionele baas-en-kneg-mentaliteit van die eerste koloniste aan die Kaap in die 1600's teruggevoer word. Die rasse-ongelykheid was ook in die grondwet van die ZAR verskans. Die Afrikaner moes ook aan die sosiale status van die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog, waar wit oppergesag aangevuur deur imperialisme aan die orde van die dag was, konformeer.¹⁷³

---

169 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 315-319; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 42-43; F.A. van Jaarsveld, *Die Afrikaners se groot trek na die stede en ander opstelle*, p. 168.

170 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 27.

171 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 44.

172 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 324-325.

173 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 27; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 235.

Die grondslag van die goudmynbedryf aan die Witwatersrand was hoofsaaklik op goedkoop swart arbeid gebaseer. Die myneienaars het ook 'n verdeling tussen wit geskoolde en swart ongeskoolde arbeid aangemoedig. Om die lae graad goud ekonomies vatbaar te maak, moes daar hierdie onderskeid wees. Groot getalle verstedelike Afrikaners was werkloos of moes vir baie lae lone werk en gevolglik het die Afrikaner, as ongeskoolde wit arbeider, homself uit noodsaak amper onvermydelik in kompetisie met die swart arbeider gevind. Hy was deur die wit Eurosentriese gemeenskap van die tyd geforseer om 'n hoër lewensstandaard te handhaaf, maar was nie in staat om 'n wesenlike hoër loon te verdien nie, want hy het oor geen opleiding beskik nie. Die laagbesoldigde swart werker was dus 'n konstante bedreiging vir die ongeskoolde en selfs half-geskoolde Afrikaner werker. Dit het tot sosiale en ekonomiese probleme gelei en dit het in elke opsig die arbeidsverhoudinge in die Unie van Suid-Afrika beïnvloed.¹⁷⁴

3.1. DIE TOTSTANDKOMING VAN DIE UNIEVERDEDIGINGSMAG

Een van die belangrikste take wat die Botha-kabinet na Uniewording in 1910 in die gesig gestaar het, was ongetwyfeld die daarstelling van 'n nuwe verdedigingsmag vir SA. Die proklamasie van die Unie van Suid-Afrika in 1910 het nie voorsiening vir die verdediging van die staat gemaak nie. Die rede hiervoor was as gevolg van probleme rondom die skep van 'n enkele weermag uit die uiteenlopende militêre tradisies van die Afrikaans- en Engelssprekendes in SA. Die eerste staatskoerant van die Unie, no. 1 van 31 Mei 1910, het wel vir die skep van 'n portefeulje van verdediging voorsiening gemaak.¹⁷⁵

---

174 *Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*, no. 1 of 1917, p. 279; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 323; F.A. van Jaarsveld, *Die Afrikaners se groot trek na die stede en ander opstelle*, p. 177; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, pp. 135-136.

175 J. Ploeger, *Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika*, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 14-15; E.M. Meyers, *Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag*, *Militaria* 12(2), 1982, p. 3; A. Dorning, *Kroniek van die SAW 1912-1987*, *Militaria* 17(2), 1987, p. 26.

Generaal J.C. Smuts het op 31 Mei 1910, tesame met die portefeuljes van Binnelandse Sake en Mynwese, dan ook die Minister van Verdediging geword. Daar was 'n begeerte by Smuts om hom vir die totstandkoming van 'n verenigde verdedigingsmag in terme van 'n enkele, gekonsolideerde verdedigingswet te beywer.¹⁷⁶ Dit is duidelik dat dit geen maklike taak vir die Unieregering, om 'n saamgestelde verdedigingsmag na 1910 daar te stel, was nie. Die militêre tradisies en idees van die vrywilligereenhede van die Kaap- en Nataalkolonie (hoofsaaklik Britse tradisie) het wesenlik van dié van die kommando's van die Transvaal- en Oranjerivierkolonie (Afrikaner tradisie) se sieninge oor die samestelling en organisasie van 'n militêre mag, verskil. Die Boere en Britte se militêre tradisies moes dus toe versoen word. Daar het ook nog nie tien jaar, sedert die Boere en Britte mekaar die stryd tydens die ABO aangesê het en waarin die Britte as oorwinnaars uit die stryd getree het, verloop nie. Gevolglik was die littekens veral in terme van die konsentrasiekampe en verskroeiende-aarde beleid in Afrikaner-geledere nog sigbaar en was daar weerstand teen die Britse invloed op die nuwe verdedigingsmag.¹⁷⁷

Die Britte het ook na die ABO begin om die Imperiale troepe uit SA te onttrek, maar 'n gedeelte is agtergelaat om orde in die na-oorlogse tydperk te verseker. Die moontlike oplewing van toekomstige Afrikaner opstande teen die Britse gesag, asook verdere planne tot onrus onder swart mense, moes deur die teenwoordigheid van die troepe verhoed word.¹⁷⁸ Die aanwesigheid van die Imperiale troepe het 'n gevoel van veiligheid aan die Britte asook 'n gedeelte van die Suid-Afrikaners gegee, daarom het dit onder andere so lank geneem om 'n eie verdedigingsmag op die been te bring. 'n Andersoortige situasie het in Kanada, in die tydperk voor die onttrekking van die Britse troepe in 1869, afgespeel en waar die Kanadese regering hoofsaaklik op die teenwoordigheid

-
- 176 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 273; E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, p. 3; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 14-15; W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 26; C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 41-42; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 18.
- 177 G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, p. 22; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, pp. 9-11.
- 178 K. Anderson and B.G. Simpkins (eds.), *Rand Light Infantry*, p. 1; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 2; C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 68-69.

van die Britse troepe staatgemaak het om enige vorm van binnelandse onrus te bekamp. Na die onttrekking van die Britse troepe, moes die Kanadese regering op plaaslike “volunteer militia” staatmaak om die orde te handhaaf. Dié situasie het ook, onder andere, daartoe bygedra dat dit lank geneem het vir die Kanadese om ‘n formele en effektiewe verdedigingsmag tot stand te bring.¹⁷⁹

In SA moes die verskillende plaaslike verdedigingstelsels van die voormalige kolonies en republieke egter nou na Uniewording geïntegreer word en 'n gedeelte van die nuwe verdedigingstelsel, die skietverenigings van die ABM, sou op die kommandostelsel van die voormalige ZAR en Republiek van die OVS geskoei word. Daar is dus nie heeltemal wegbeweeg van die beginsels van die kommandostelsel nie.¹⁸⁰ Die kommandostelsel het tydens die agtiende eeu in SA as die belangrikste weerbare organisasie ontwikkel. Tydens die 1700's was daar geen polisie -of militêre mag in die grensgebiede van die Kaap ontplooi nie en gevolglik was die koloniste self vir hul verdediging verantwoordelik. Die kommando's het hul oorsprong in 1715 gehad toe die Verenigde Oos-Indiese Kompanjie (VOC) gewone burgers uitgestuur het om vee, wat deur die omliggende inheemse volke van die wit veeboere gesteel is, op te spoor. Later sou botsings tussen die koloniste en die plaaslike bevolking, as gevolg van gebiedsuitbreiding van die koloniste, voorkom. Die Afrikaner, as vroeëre kolonis, se strewe na onafhanklikheid en persoonlike vryheid het dus onder meer uitdrukking in die aanvaarding van die persoonlike verantwoordelikheid vir die verdediging van sy persoon, gesin, eiendom en grond gevind. Die handhawing en verdediging van hul eie belang was as die vernaamste taak van die kommandolid beskou. Uit hierdie persepsie het die burgerkommandostelsel in die agtiende eeu, om in tye van

---

179 D. Morton, Aid to the civil power: the Canadian Militia in support of social order, 1867-1914, *Canadian historical review* 51(4), 1970, p. 408; P. Maroney, ‘The great adventure’: the context and ideology of recruiting in Ontario, 1914-17, *The Canadian historical review* 77(1), March 1996, pp. 62-64, 72; R. Martyn, Canadian Military Intelligence and the revolution of military affairs of 1914-1918. Unpublished paper, Queens University, s.a., pp. 1-4.

180 G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, p. 22; E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, p. 1; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, p. 4.

nood en aggressie te kon optree asook om die binneland van SA te koloniseer, ontwikkel en wat vir baie jare, in aangepaste vorm, 'n plek in die Afrikaner se samelewing behou het.¹⁸¹

In die laat agtiende eeu het Brittanje beheer oor die Kaap oorgeneem en daarmee saam sy eie militêre tradisies ingevoer.¹⁸² Die kommandostelsel van weleer is hoofsaaklik met die vrywilligerstelsel, waar die belange van die heer en meester belangriker was, vervang en dit het veral 'n invloed op die kolonies van die Kaap en Natal gelaat. Alhoewel die Britte die vrywilligerstelsel verkies het, is die kommandostelsel aan die Oosgrens vir 'n tydperk behou, aangesien dit uiters noodsaaklik vir die verdediging van die grensboere teen die aanvalle van die Xhosa was. Na die sesde grensoorlog (1834-1835) wou die Britte die burgers in 'n meer moderne en georganiseerde milisiemag organiseer en kolonel Harry Smith het die kommando's ontbind. Gevolglik kon die Britse owerheid aan die Kaap nou die burgers vir gereelde verpligte diens in 'n milisiemag oproep sonder dat die burgers enige keuse gehad het oor waar hulle sou gaan veg. Hulle sou ook militêre opleiding moes ondergaan en onder Britse offisiere en nie hul eie offisiere nie, moes dien. Dit het vrese onder die burgers laat ontstaan dat hulle opgeroep sou word om in vreemde lande te gaan veg. Die koloniste het hulself as vryburgers wat net hul eie eiendom wou beskerm, beskou en was hewig teen die Britse milisiestelsel gekant.¹⁸³ Tydens die Groot Trek van 1838 is die kommandostelsel, wat op eie vrywillige verdediging geskoei was, uitgebrei, want die trekker sêlf was vir sy eie veiligheid verantwoordelik. In die Boererepublieke van die ZAR en Vrystaat was die verdediging van die burgers op die kommandostelsel geskoei, terwyl die Kaap en Natal die vrywilliger- of milisiestelsel gehandhaaf het.¹⁸⁴

-
- 181 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 58-59, 163; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 5-6; A.G. Oberholster, “Die Randse Staking van 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 8-9; E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, p.1; G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, p. 216; G. Tylden, The commando system in South Africa, 1795-1881, *Society of army historical research journal* vol. 23, p. 34.
- 182 Die Britte het vanaf 1795 beheer oor die Kaap geneem, behalwe vir 'n tydperk van drie jaar vanaf 1803-1806 wat dit onder Betaafse Bewind was. Sien: H.J. van Aswegen, *Geskiedenis van Suid-Afrika tot 1854*, pp. 163, 181.
- 183 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 143, 150-151.
- 184 E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, p. 1; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, p. 4.

Na die ABO het die Britse oorwinnaars die vrywilligerstelsel, waaraan hulle voorkeur gegee het, gedeeltelik na die nuwe Transvaalkolonie oorgeplaas. Die “Transvaal Volunteers” is in 1902 gestig en dié vrywilligereenhede het hoofsaaklik uit Engelssprekendes bestaan. Die tradisionele kommandostelsel van die Afrikaner is dus in beginsel ontbind. Die vrywilligerstelsel in Natal is in 1904 as die “Natal Militia” gereorganiseer en die milisiemag was op die beleid van verpligte diens, maar vrywillige opleiding, geskoei. Die Oranjerivierkolonie het die kommandostelsel behou. Die Kaapkolonie het hul klein Staande mag en deelydse vrywilligermag behou. Soos alreeds aangedui, moes hierdie verskillende militêre kulture na Uniewording in 1910 tot een geïnkorporeerde Suid-Afrikaanse verdedigingsmag saamgevoeg en getransformeer word.¹⁸⁵ Die Afrikaanssprekendes wat ‘n republiek voorgestaan het, het die reëlings in verband met die samestelling van ‘n verdedigingsmag gekompliseer, terwyl die plaaslike Engelssprekendes gretig was om by die nuwe verdedigingsmag as vrywilligers aan te sluit.¹⁸⁶

Die destydse goewerneur-generaal en Hoë Kommissaris van Suid-Afrika, burggraaf H.J. Gladstone, het op 13 Junie 1912 sy goedkeuring aan Wet no. 13 van 1912, die Suid-Afrikaanse Verdedigingswet, verskaf. Op 14 Junie 1912 is die wet amptelik in die staatskoerant afgekondig en op 1 Julie 1912 het die wet in werking getree.¹⁸⁷ Die Suid-Afrikaanse Verdedigingswet het voorsiening vir die Britse vrywilligerstelsel van die Kaap en Natal sowel as die Afrikaner se kommandostelsel van die voormalige Boererepublieke gemaak.¹⁸⁸ Die skietverenigings van die

---

185 E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, pp. 2- 3; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, p. 4; G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, p. 216; K. Anderson and B.G. Simpkins (eds.), *Rand Light Infantry*, p. 1; C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 5, 66.

186 A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 16.

187 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 624-698; C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 139; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 16-17; W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 26; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 27.

188 A. Lillie, The origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, p. 7; W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 26; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 24, 27, 30; I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, p. 9.

nuwe UVM het na die ou kommandostelsel van die voormalige Boererepublieke geneig. Die herorganisasie van die voormalige koloniale verdedigingsmagte het gevolg op die Verdedigingswet van 1912 en hierdie stelsels moes in die nuwe verdedigingstelsel geabsorbeer word. Met dié verdedigingstelsel het generaal Smuts hoofsaaklik daarin geslaag om die verskillende militêre tradisies van die verlede in te sluit en om sodoende 'n eenvormige verdedigingstelsel tot stand te bring.¹⁸⁹ Dit het egter nie beteken dat al die verskille uit die weggeruim is nie. In die praktyk sou die UVM baie groeipyne hê. Ruim twee jaar na die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika het die jong staat nou oor sy eie Verdedigingswet beskik en kon daar met die opbou van die omskrewe militêre organisasie begin word.

Die ABO veteraan, generaal C.F. Beyers,¹⁹⁰ is op 1 Julie 1912 as die eerste kommandant- generaal van die Aktiewe Burgermag aangestel en die Staande mag was onder die bevel van die Britsgebore brigadier-generaal H.T. Lukin¹⁹¹ (later “sir”). Dié aanstellings was 'n klassieke voorbeeld van die vermenging van die Afrikaanse - en Engelse militêre kulture in die UVM. Die insluiting van verskeie Afrikaanssprekende ABO veterane as offisiere in die UVM het gedui op die sensitiewe politieke situasie met betrekking tot die totstandkoming van die verdedigingsmag.¹⁹² Beide die ABM en die Staande mag sou eers in 1913 amptelik begin funksioneer. Vanaf 1 Julie 1912 het die Departement van Verdediging as 'n afsonderlike staatsdepartement met H.R.M. Bourne (later “sir”)

---

189 J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 16-17; G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, p. 198.

190 Kommandant-generaal Christiaan Friedrich Beyers is op 23 September 1869 in Stellenbosch gebore en het in 1888 na die ZAR verhuis. Aan die begin van die ABO het hy as gewone burger gedien en is met verloop van die oorlog bevorder, totdat hy vanaf Augustus 1900 assistent kommandant-generaal vir die Waterberg- en Soutpansberggebied was. Na Uniewording het hy van Botha en Smuts se denkrigtings verskil en het in 1914 as bevelvoerder van die ABM bedank. Hy het op 8 Desember 1914, tydens die Rebelle, in die Vaalrivier verdrink, terwyl hy deur regeringstroepen agterna gesit is. Sien: I. Uys, *South African military who's who, 1452-1992*, p. 18 en DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 89, Lêer 76/4, Beyers – General – Particulars of service.

191 Brigadier-generaal Henry Timson Lukin is op 24 Mei 1860 in Engeland gebore en was tydens die ABO die bevelvoerder van die Kaapse Berede Skutters wat teen die Boererepublieke geveg het. Na die ABO was hy die kommandant-generaal van die Kaapse koloniale mag. Hy het in Suidwes-Afrika en Frankryk tydens die Eerste Wêreldoorlog gedien en het in 1920 as generaal-majoor afgetree. Sien: I. Uys, *South African military who's who, 1452-1992*, pp. 138-139.

192 A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 21.

as sekretaris, begin funksioneer.¹⁹³ Die portefeulje dateer wel van 31 Mei 1910, maar tot 1 Julie 1912 is die administrasie deur 'n tak van die Departement van Binnelandse Sake behartig.¹⁹⁴

Die Verdedigingswet het onder andere bepaal dat elke manlike wit burger van die ouderdom van 17 tot 60 jaar, in tye van oorlog, persoonlike militêre diens ter verdediging van die Unie van Suid-Afrika moes verrig, hetsy binne of buite SA. Dit is soos volg in die Wet uiteengesit:

1. Subject to the provisions of this Act, every citizen shall be liable between his seventeenth and his sixtieth year (both included) to render in time of war personal service in defence of the Union in any part of South Africa whether within or outside the Union. The Liability- ... shall not be enforced against persons not of European descent... but nothing in this section contained shall be deemed to prevent the voluntary engagement at any time of such persons for services in any portion of the Defence Forces in such capacities and under such conditions as are prescribed.¹⁹⁵

Die Verdedigingswet se uitgangspunt het op die beginsel van verpligte persoonlike diens, op grond van die oortuiging dat die verdediging van die Unie die verantwoordelikheid van elke wit manlike burger is, berus.¹⁹⁶ Mans van gekleurde afkoms het indertyd geen verpligting ten opsigte van persoonlike militêre diens in 'n vegtende hoedanigheid, hoofsaaklik as gevolg daarvan dat hulle nie as volwaardige landsburgers beskou is nie, gehad nie. Volgens die Verdedigingswet het niks hulle egter verhoed om as vrywilligers in 'n nie-vegtende hoedanigheid, aan te sluit nie.¹⁹⁷

---

193 C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 141; E.M. Meyers, Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag, *Militaria* 12(2), 1982, p. 6; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 31; A.C. Lillie, The origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, pp. 8-9.

194 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 15, 24, 27, 30; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 14-15; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 15, 31; I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, p. 9; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 21.

195 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 624, 626.

196 K. Anderson and B.G. Simpkins (eds.), *Rand Light Infantry*, p. 11; *Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*, no. 1 of 1917, p. 337; A. Lillie, The origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, p. 7; W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 26; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, p. 15.

197 I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, p. 9; A. Lillie, The origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, pp. 7-8.

Op 30 Junie 1912 is die bestaande hoofkwartierstaf van die milisie-, vrywilliger-, en kadetorganisasies in die Kaap, Natal en Transvaal, wat kragtens die koloniale wetgewing bestaan het, ontbind en op 1 Julie 1913 is dit deur die voorgestelde stelsels van drie bevelvoerings naamlik, die Aktiewe Burgermag (ABM), Staande mag en Kadette vervang. Die UVM is voorts in die volgende magte georganiseer naamlik: die Staande mag, ABM, Kusgarnisoensmag, skietverenigings, verskeie spesiale reserwes en kadette asook die Suid-Afrikaanse afdeling van die Koninklike Marinevrywilligerreserwe.¹⁹⁸ Die Verdedigingswet het vir 'n klein Staande mag van sowat 26 000 man, 'n groot aantal berede troepe en 'n ABM, wat uit vrywilligers gewerf is en aangevul kon word deur middel van loting van stemgeregtiges, voorsiening gemaak. Dit het ook vir 'n burgerreserwemag, wat in skietverenigings georganiseer is, voorsiening gemaak.¹⁹⁹

Organisatories beskou, is die UVM dus soos volg ingedeel: die eerste linie het bestaan uit die Staande mag, Kusgarnisoensmag en die Aktiewe Burgermag. Die ABM het persone tussen 17 en 25 jaar ingesluit wat vredestrydse opleiding moes ontvang. Dit het ingesluit alle persone wat nie lede was van die Staande mag, Kusgarnisoensmag of Koninklike Marinevrywilligerreserwe nie. Die tweede linie het die ABM, Reserwe A en ABM, Reserwe B ingesluit. ABM, Reserwe A het burgers tot 45 jaar wat vredestrydse opleiding van vier jaar ontvang het, ingesluit. ABM, Reserwe B het burgers tot 45 jaar wat lede van skietverenigings was of is ingesluit. Die skietverenigings is in 1913 gevorm om die plek van die kommando's in te neem. Dit het egter die vorm van die ou kommandostelsel aangeneem en is dikwels verwys na as kommando's en nie skietverenigings of ABM Klas B reserwes nie.²⁰⁰ Die Kusgarnisoensmagreserwes en veldreserwes en spesiale reserwes het ook deel van die tweede linie uitgemaak. Die derde linie het uit die nasionale reserwe (burgermag) bestaan wat alle burgers tussen 17 tot 60 jaar, wat nie tot die ander linies behoort het nie, ingesluit het. Organisasies wat nie te velde opgetree het nie, het die kadette en polisie-reserwe

---

198 G.D. Scholtz, *Generaal Christiaan Frederik Beyers, 1869-1914*, p. 237; W.A. Dorning, *Kroniek van die SAW 1912-1987*, *Militaria* 17(2), 1987, p. 26; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 141.

199 *Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*, no. 1 of 1917, p. 337; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 31.

200 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 628-630; F.J. Jacobs, Die gekiedenis van ons kommandomag, *Paratus* 24 (10), Oktober 1973, p. 9.

EERSTE LINIE			
STAANDE MAG (Bestaan uit Zuid-Afrikaanse Bereden Schutters [ZABS])	AKTIEWE BURGERSMAG (ABM) Wit mans tussen 17-25 jaar wat vredestrydse opleiding moet ontvang		KUSGARNISOENSMAG (KGM)
TWEEDE LINIE			
1. Veld- en polisiereserwes (Oud- lede van ZABS) 2. Oudgediende- reserwes (Bestaan uit lede van die Nasionale Reserwe of ABM Reserwe B wat oorlogsondervinding of voldoende militêre opleiding gehad het)	ABM RESERWE A (Burgers tot 45 jaar wat vredestrydse opleiding van 4 jaar ontvang het)	ABM RESERWE B (Burgers tot 45 jaar wat lede van skietverenigings was of is)	Kusgarnisoensmagreserwes (Oud-lede van die KGM wat nie bo 45 jaar oud is nie)
DERDE LINIE			
ABM NASIONALE RESERWE Alle burgers van 17-60 jaar wat nie tot ander linies behoort nie			
ORGANISASIES WAT NIE TE VELDE OPTREE NIE			
KADETTE (13-17 Jaar)		POLISIERESERWE	

Figuur 1: Organisasie van die UVM – 1 Julie 1913.

Oorgeneem en aangepas uit: *Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*. No. 1 of 1917, Pretoria, 1918, p. 338.

ingesluit. Die burgermag was saamgestel uit die ABM, burgermagreserwe en nasionale reserwe.²⁰¹ (Sien Figuur 1.)

Ofskoon die Verdedigingswet van 1 Julie 1912 in werking getree het, het dit tot 1 Julie 1913 geduur voordat die Verdedigingswet geïmplementeer is en daarom word dié datum as die stigtingsdatum van die UVM aanvaar. Daar is tydens die tydperk voor 1 Julie 1913 maatreëls om die volledige inwerkingtreding van die Wet geleidelik te verseker, geneem.²⁰² Op 1 Julie 1913 is daar ook begin met die vorming van die voorgestelde, soos in die Verdedigingswet van 1912 vervat, skietverenigings wat bestem was om dieselfde rol as die vorige kommando's en skietverenigings van die voormalige Boererepublieke en Britse Kolonies, te vervul.²⁰³ Die lede van die skietverenigings het uit twee groepe bestaan, naamlik dienspligtiges wat tydens hul een en twintigste jaar nog geen voltydse militêre opleiding ontvang het nie en vir vier agtereenvolgende jare aan die organisasie moes behoort en aan wie gewere, patrone en bandoliers uitgereik is. Tweedens is daar vrywilligers van wie verlang is dat hulle in tye van oorlog persoonlike militêre diensplig moes vervul en aan wie patrone uitgereik is.²⁰⁴

Skaars meer as 'n jaar na die stigting van die UVM, toe dit hoofsaaklik nog net op papier bestaan het en geleidelik opgebou is, het die UVM opdrag ontvang om 'n geweldadige industriële staking aan die Witwatersrand te onderdruk.²⁰⁵

-
- 201 J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 15-16; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 25, *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 628-634; *Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*, no. 1 of 1917, p. 337; G.D. Scholtz, *Generaal Christiaan Frederik Beyers, 1869-1914*, p. 238, C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 101, 142, 329.
- 202 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 30; W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 27.
- 203 W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 27; A. Lillie, The origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, p. 8; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 700: Die burgermag kom op 1 Julie 1913 tot stand; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 13, Lêer 18/10: Union reserve of officers.
- 204 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 41.
- 205 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 47; W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 25.

3.2. DIE INVLOED VAN VAKBONDE EN DIE MYNBEDRYF

In die tydperk direk voor die Eerste Wêreloorlog het sindikalisme, 'n rewolusionêre vorm van vakbondwese, reg oor die wêreld versprei. Die grootskaalse diaspora van Britse werkers in hierdie tydperk het hoofsaaklik die verspreiding van sindikalisme versnel. Dwarsoor die wêreld het ontevrede en militante werkers tot die radikale bewegings, om sodoende uiting aan hulle woede teenoor die ryk en magtige werkgewers te gee, toegetree.²⁰⁶ In wese was daar dus 'n konflik tussen industriële kapitalisme en werkersindikalisme. Die sosiale orde van die industriële state is destyds deur die rewolusionêre vakbondwese, aangevuur deur sindikalisme, asook die verkiesingsoorwinnings van arbeiders- en sosialistiese partye, uitgedaag.²⁰⁷

Hierdie klasse-konflik tussen die proletariaat en bevoorregtes sou ook in die tydperk voor die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog, 4 Augustus 1914, in SA ontvlam, net soos dit in dieselfde tydperk in Kanada uitgebars het.²⁰⁸ Indertyd was beide die werkgewers en geskoolde werknemers hoofsaaklik vanaf Brittanje of elders in die Britse Ryk afkomstig. Engelssprekendes het dus die arbeidsveld sowel as die nywerheidsveld in SA oorheers. Die Afrikaner het destyds nog nie tot die voorste linies wat die nywerheids- of kapitalistiese wêreld betref, gevorder nie.²⁰⁹

Die ingevoerde wit werkers het reeds in hulle lande van herkoms met die vakbondwese kennis gemaak en het dus die waarde van kollektiewe bedinging verstaan. Soos vantevore gemeld, was die leiers van die vakbonde in SA in die buiteland gebore, waar hulle met die idees van sosialisme, sindikalisme en werkersrewolusie in aanraking gekom het.²¹⁰ Hulle het hulself reeds vroeg, veral in 'n toenemende mate na Uniewording in 1910, georganiseer om hul ekonomiese posisie in SA se

---

206 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 3, 9, 183.

207 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 9, 299.

208 C. Heron and B.D. Palmer, Through the prism of the strike: industrial conflict in Southern Ontario, 1901-14, *Canadian historical review* vol. 58, 1977, pp. 424, 456-457.

209 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 285, 318; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 26; W.P. Visser, The South African labour movement's responses to the declarations of martial law, 1913-1922, Paper, War and Society in Africa Conference, South African Military Academy, Saldanha Bay, 12-14 September 2001, p. 2.

210 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 364.

nywerhede te beskerm.²¹¹ Aan die Witwatersrand het hulle, hulself toenemend in 1913 in vakbonde begin organiseer om hul belange teen die kapitalistiese werkgewers te beskerm en te bevorder, asook om hul begunstigde posisies teen die kompetisie van die massa laagbesoldigde swart arbeiders te beskerm. Hulle het ook beskerming teen werksverwante siektes, soos die myntering-epidemie, wat die oorsaak van baie sterftes onder mynwerkers was, verlang.²¹²

Die mynunies aan die Witwatersrand was dus na Uniewording in 1910 effektiewer georganiseer en meer militant as voorheen. Ten spyte van die situasie het die mynbase egter geweier om vakbonde te erken en gevolglik het arbeidsdispute dus gereeld voorgekom en ook toegeneem.²¹³ Die jare 1911-1914 was van die stormagtigste in SA se vroeë arbeidsgeskiedenis. Die vroeë, aggressiewe konfrontasies tussen die werkers en die staat, wat deur die werkers as deel van die kapitalistiese werkgewers beskou is, sou latere jare tydens die apartheidsera (1948-1994) nog weerklank in die botsings tussen swart arbeid, kapitaal en die staat vind.²¹⁴

Alhoewel die industriële bedryf in SA in die vroeë 1900's hoogs ontwikkel in finansiële struktuur en kapitale toerusting was, was dit primitief wat sosiale verhoudinge betref. Geskoolde arbeid in die Suid-Afrikaanse industrieë was tradisioneel die eksklusiewe prerogatief van die wittes, onder meer omdat die swart werkers byna sonder uitsondering ongeskoold was en ook nie as volwaardige burgers van die destydse samelewing gesien is nie. Die massa ongeskoolde werkers het hoofsaaklik uit plaaslike swart mans, sowel as dié van buurstade, bestaan.²¹⁵

Buitelandsgebore mynwerkers het aanvanklik in die vroeë bestaan van die goudmynbedryf die grootste gedeelte van die wit werkersmag gevorm. Soos vantevore genoem was hulle van Brittanje

---

211 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 34.

212 N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 37; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 72; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 163, 200; E.N. Katz, *A trade union aristocracy: a history of white workers in the Transvaal and the general strike of 1913*, pp. 321-379.

213 G. Wheatcroft, *The Randlords*, p. 242; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 38.

214 L. Callinicos, *A people's history of South-Africa vol. I*, p. 96; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. xi.

215 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 364; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 72; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 27.

en ander dele van die Britse Ryk, veral Australië, afkomstig waar hulle reeds 'n rassebewussyn ontwikkel het. Baie van die mynwerkers wat in Australië gewerk het was dus blootgestel aan dié land se beleid om wit werkers te bevoordeel. Soos klaar aangedui, is die rassebewussyn onder die werkers ook versterk deur die algemene beskouinge oor ras, beskawing en die klasse-kultuur wat destyds in die Britse Ryk aanvaar is.²¹⁶

Die immigrantewerkers het daarop aangedring dat wit werkers, teen die kompetisie van die laagbesoldigde gekleurde kontrakwerkers, beskerm moes word. Die invoer van Chinese werkers na SA in die tyd na die ABO het hierdie beskouing van die wit werkers versterk en wit georganiseerde arbeid het dit heftig teengestaan.²¹⁷ Wit vakbondwese het die bevoorregte toegang van die wit werker tot geskoolde werksgeleentehede beskerm en sodoende die sosiale ongelykhede en konflikte van die tyd, verder aangevuur. Werkersunies het dus gelyktydig tradisionele vorms van ongelykheid, soos die klasseverskille tussen ryk en arm, betwis, asook nuwe vorms van ongelykheid en rassekonflik, aangemoedig. Arbeidsegregasie was egter nie uniek aan SA nie aangesien werkersunies van veral Noord-Amerika en Australië rasgebaseerde uitsluiting ondersteun het. Regoor die Imperiale wêreld van die vroeë 1900's het wit werkers, wat moes kompeteer met sogenaamde gekleurde werkers van onder andere Indië en China, aangedring op die ekonomiese uitsluiting van hul kompetisie.²¹⁸

Plaaslik moes werkgewers hoë lone betaal om die dienste van die hoogs bekwame ingevoerde buitelandse werkers en vakmanne te bekom.²¹⁹ Dit was die vaardighede en ondervinding van dié buitelandse geskoolde wit werkers wat die grondslag gelê het vir die suksesvolle vestiging van die goudmynbedryf in SA.²²⁰ In teenstelling daarmee, was die lone van die ongeskoolde swart

---

216 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 26; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 163-166.

217 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 26; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 267, 329; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 164.

218 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 9-10, 162.

219 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 26-27.

220 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 24; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, p. 13.

trekarbeiders, hoofsaaklik van Britse gebiede in Suidelike Afrika asook Portugees-beheerde Mosambiek, aansienlik laer omdat dit plaaslik beskikbaar was en die werkgewers van 'n redelike toevoer van die swart werkers verseker was. Die lone van swart ongeskoolde werkers is ook laag gehou in 'n poging om arbeidskoste so laag as moontlik te hou en sodoende die winsvlakke te verhoog. Die goudmynbedryf aan die Witwatersrand het oor enorme ertsreserwes beskik, maar 'n lae goudopbrengs per ton is gemyn wat koste-intensief was.²²¹ Swart arbeid moes goedkoop gehou word en die wit werker moes meer as die swart werker, as gevolg van vaardighede, diens en rassegevoelens, betaal word. Alhoewel die laagbesoldigde ongeskoolde arbeider van kardinale belang was vir die sukses van die goudmynbedryf, is die swart werkers verhoed om ekonomies vooruitstrewend, ten gunste van die beskerming van wit belange, te wees.²²² Hierdie bogenoemde ongelykheid is voortgesit en in latere jare is dit as 'n ekonomiese kleurskeidslyn stewig in SA se loon- en arbeidstruktuur ingebou. Hierdie beleid sou eers na die begin van die afbreek van apartheid in die laat 1980's verander.

Deur die lone van die swart werkers laag te hou, het die goudmynbedryf 'n hydrae gelewer om die ekonomiese kleurskeidslyn, in besonder ten opsigte van die ongelykheid van besoldiging, in stand te hou. Dit is te betwyfel of die geskoolde wit werker aanvanklik enige beswaar teen hierdie openlike uitbuiting van die swart werker gehad het, want hy het direk voordeel ten opsigte van werksgeleenthede en lone daaruit getrek. Mettertyd het hierdie situasie tot nywerheidsonrus aanleiding gegee, want die Kamer van Mynwese het die swart werkers, soos hulle meer geskoold geraak het, gebruik om die wit werker se bevoorregte posisie in gevaar te stel. Die mynbase het dus goedkoop swart arbeid gebruik om wit arbeiders af te pers, want swart werkers is laer lone vir dieselfde werk as die wit werkers betaal.²²³ Ekonomies was dit voordeliger vir die myneienaars. So het sowel die werkgewers en die wit werknemers die ekonomiese kleurskeidslyn gebruik om hulle

---

221 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 162-163, 167; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, pp. 22-23; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, pp. 136-137.

222 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 27-28, 31-32.

223 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 329; K. L. Thorpe, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike", M.A. dissertation, University of Stellenbosch, 1986, pp. 246-250.

persoonlike belange te beskerm. Hierdie botsende belange van die werkgewers en die wit werkers het spanning in die arbeidsomgewing voorsien wat voortslepende nywerheidslonluste tot gevolg sou hê, want elk wou sy eie posisie ten koste van die ander handhaaf en verbeter.²²⁴ Die ingevoerde wit werkers se strewe om sogenaamde wit beskaafde standaarde te handhaaf, onder die druk wat die werkgewers op hulle geplaas het deur die aanwending van goedkoop swart arbeiders, was enorm. Swart werkers moes verhoed word om ekonomies vooruitstrewend te wees. Swart arbeiders het lae lone ontvang waarop die wit werker nie sy Europese waardes en standaarde sou kon handhaaf nie.²²⁵

Vanaf 1910 sou gebeure in Brittanje ook die entoetiese vir sindikalisme in SA versterk. Werkersontevredenheid en hul opstand teenoor die bestaande orde het vanaf 1910 tot 1912 tot grootskaalse stakings in Brittanje gelei. Die stakings was van so 'n ernstige omvang dat die Britse leër ontplooi moes word om die stakers onder beheer te bring en om orde te herstel.²²⁶ Die konflik tussen Arbeid en Kapitaal sou ook in die jare 1901 tot 1914 tot stakings in Kanada lei en die Kanadese Militia, in die afwesigheid van 'n formele verdedigingsmag, sou gereeld opgeroep word om die stakings te onderdruk.²²⁷ Die aanwending van die verdedigingsmag in die Unie van Suid-Afrika om die 1914-staking tot beheer te bring was dus nie uniek nie.

Na die ABO, en toenemend na Uniewording in 1910, het wit mynwerkers hul by verskeie geleenthede ook na die stakingswapen gewend om hul griewe te besleg, want daar het destyds geen amptelike kanale waardeur geskille besleg kon word, bestaan nie.²²⁸ Op regeringsvlak het daar ook nie geskikte wetgewing, wat vir mediasie en arbitrasie tussen werkgewers en werknemers voorsiening gemaak het, bestaan nie. Die regering was traag om sodanige wetgewing deur te voer

---

224 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 27-28, 31-32.

225 N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 37; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 32.

226 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 192.

227 C. Heron and B.D. Palmer, Through the prism of the strike: industrial conflict in Southern Ontario, 1901-14, *Canadian historical review* vol. 58, 1977, pp. 424, 456-457; D. Morton, Aid to the civil power: the Canadian Militia in support of social order, 1867-1914, *Canadian historical review* 51(4), 1970, pp. 407-408.

228 S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 7.

en om oplossings te soek, want hulle wou nie graag by die geskille betrokke raak nie. Hulle was onwillig om as arbiter tussen die werkers en werkgewers op te tree en arbitrasie is dus nie deur die regering afgedwing nie. 'n Teken van hierdie onbetrokkenheid van die regering was die feit dat vakbonde nie deur die Kamer van Mynwese erken is nie.²²⁹

In die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog was die regering en die gemeenskap nie geestelik vir die probleme van die industriële konflik in SA voorbereid nie. Die regering het ook nie oor persone met spesialis kennis of ondervinding met betrekking tot industriële probleme, beskik nie.²³⁰ Die regering was indertyd ook onvoorbereid om sy verantwoordelikheid ten opsigte van verdediging en die handhawing van wet en orde na te kom. Die UVM het eers teen die einde van 1913 begin vorm aanneem en gevolglik was die regering nie in staat om in 'n krisis die orde te herstel nie en is geen keuse gelaat behalwe om van die plaaslik beskikbare Imperiale troepe vir die doeleindes gebruik te maak nie.²³¹

Met verloop van tyd het die onbegrip tussen die wit werkers en die werkgewers verdiep en dit het aanleiding tot verdere stakings gegee. Die regering se onpartydige beleid teenoor die mynwerkers en myneienaars en hul standpunt dat hulle nie aan die werkgewers kon voorskryf nie, het die vyandigheid en wantroue tussen die twee groepe verder aangeblaas. Dit verklaar moontlik waarom die tweede grootste wit mynwerkerstaking in suidelike Afrika aan die Witwatersrand in 1913, na aanleiding van 'n oënskynlike nietige insident, uitbreek het.²³²

---

229 S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, pp. 7, 10, 19; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 36, 38.

230 K. L. Thorpe, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike", M.A. dissertation, University of Stellenbosch, 1986, pp. 541-542; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 365.

231 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 365.

232 A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, pp. 36, 38; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, pp. 7, 10, 19; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 36.

3.3. DIE 1913-STAKING

In 1913 het die tweede grootste staking van wit mynwerkers in SA, voor die Eerste Wêreldoorlog en die groot mynwerkerstaking van 1922, plaasgevind. Die eerste grootskaalse staking, wat drie maande geduur het, het in 1907 plaasgevind. Die 1913-staking is 'n belangrike gebeurtenis in die arbeidsgeskiedenis van SA as gevolg van die toenemende militansie onder wit werkers, wat Afrikaners ingesluit het, en hul persepsie dat hulle regte as werkers nie deur hul werkgewers erken is nie.²³³ Die staking van 1913 was die gevolg van 'n geskil tussen die nuwe bestuurder van die New Kleinfonteinmyn, naby Benoni aan die Witwatersrand, en sommige van die wit mynwerkers oor 'n verandering in hul diensvoorwaardes. Die werkers was ontevrede met die nuwe bepalings wat verlengde werksure op Saterdag vir ondergrondse werktuigkundiges ingesluit het en het geweier om aan die veranderende werksure gehoor te gee. Dit het tot die ontslag van die betrokke werkers gelei. Ten spyte van die feit, soos vantevore genoem, dat die mynbase destyds geweier het om vakbonde te erken en met hulle te onderhandel, het die ontslane werkers se vakbond die saak verder namens hulle opgeneem. Die afdanking van die betrokke werkers van die New Kleinfonteinmyn was die vonk in die kruitvat vir al die opgeboude griewe van die werkers aan die Witwatersrand. Ander mynwerkers het ook, uit simpatie met die afgedankte werkers, begin staak en binne twee maande was byna al die myne aan die Witwatersrand deur die staking beïnvloed.²³⁴

Die vakbond het geëis dat die ontslane arbeiders weer in diens geneem moet word, maar 'n ooreenkoms tussen die vakbond en die bestuur van die New Kleinfonteinmyn kon egter nie bereik word nie. Die bestuur van die New Kleinfonteinmyn het geweier om direk met die vakbond te onderhandel en het besluit om die myn te heropen en om stakers wat na hulle poste sou terugkeer,

---

233 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 36; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 329-330.

234 K. L. Thorpe, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike", M.A. dissertation, University of Stellenbosch, 1986, p. 229; J.P. Smit, "Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914", M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974, p. 112; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 38; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 366; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 73; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 199-201; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 36.

weer in diens te neem. Diegene wat nie na hul poste terugkeer het nie, is deur stakingbrekers,²³⁵ nie-unielede, vervang.²³⁶ Die stakerskomitee, wat intussen gevorm is, was woedend oor die blatante konfrontasie van die bestuur van dié myn. Uit hierdie insident het spoedig 'n eis vir die erkenning van die wit vakbondfederasie, *Die Transvaalse Federasie vir Vakbonde* onder leiding van J.T. Bain, ontwikkel, asook 'n stryd wat die hele Witwatersrand gebied sou oorspoel.²³⁷

'n Algemene staking is op 4 Julie 1913 deur die Transvaalse Mynwerkersunie uitgeroep en ongeveer 20 000 wit werkers van 63 myne, wat bykans al die wit mynwerkers aan die Witwatersrand ingesluit het, het ter ondersteuning van die saak begin staak. Die staking het spoedig na ander industrieë uitgebrei.²³⁸ Die regering het aanvanklik, omdat hulle nie direk by die geskil betrokke was nie, gepoog om onpartydig van die gebeure te staan. Omdat die regering nie werklik die erns van die situasie begryp het nie, het hulle, deur hul onwilligheid om betrokke te raak en druk op die partye uit te oefen om 'n oplossing te vind, daartoe aanleiding gegee dat die staking soos 'n veldbrand versprei het.²³⁹ Aanvanklik het die stakers gepoog om die stakingbrekers, of die sogenaamde “scabs”, deur intimidasie te verhoed om te gaan werk, maar dit het spoedig tot viktimisasie en geweld gelei. Sommige van die stakers het “scabs” met knuppels aangeval of met klippe gegooi en sodoende ernstig beseer.²⁴⁰ Besighede van onpopulêre sakemanne is afgebrand en eiendom is beskadig. Die polisie in die gebied het nie oor voldoende getalle, om die situasie in bedwang te bring, beskik nie. Die stakers het die polisie met geweld gedreig en het hulle ook soms

---

235 “Arbeiders wat gaan werk terwyl daar gestaak word” volgens F.F. Odendal en R.H. Gouws, *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*, 5de uitgawe, p. 1095.

236 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 206; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 37.

237 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 366; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 73; T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 242; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 197-200.

238 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 215; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, p. 139.

239 S.J. Pietersen, “Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, pp. 19, 24.

240 *Rand Daily Mail*, 18 Junie 1913; S.J. Pietersen, “Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 33.

met klippe bestook. Die polisie kon nie daarin slaag om die meer militante en wettelose houding, wat geleidelik onder die mynwerkers en inwoners na vore gekom het, te onderdruk nie. Hierdie geweldadige optrede deur sommige elemente onder die stakers, het die regering genoodsaak om in te gryp en te poog om die situasie tot orde te bring.²⁴¹ Die onluste, brandstigting, plundery en anargie het vinnig na die hele Witwatersrand uitgebrei.²⁴²

In die lig van die toenemende geweld en die dreigende onstabiliteit in die nuutgestigte Unie, was die Minister van Verdediging, Smuts, genoodsaak om namens die Suid-Afrikaanse regering die hulp van die Britse Imperiale troepe, wat nog in SA na die ABO gestasioneer was, in te roep. Hierdie besluit het die militêre swakheid van die Unie van Suid-Afrika gereflekteer. Smuts was daarvan bewus dat die nuwe UVM nog in 'n proses van organisasie was en dus nie gereed was om 'n krisis, soos die staking, te kon hanteer nie. Die Unieregering het gevolglik in 'n netelige posisie verkeer. In 'n poging om verdere stakings en geweld doeltreffend te bekamp, het die regering dus geen ander uitweg, behalwe om die hulp van die Imperiale troepe in te roep, gehad nie.²⁴³

Die eenhede in die UVM was nog nie opgewasse vir die hantering van 'n geweldadige staking nie, want hulle het oor 'n gebrek aan opleiding en ondervinding, om met ernstige en wydverspreide onluste te handel, beskik.²⁴⁴ Die integrasie - en transformasie prosesse was nog nie afgehandel nie.

---

241 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 53; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 73; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 366; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 207-210.

242 C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 29; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 38; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 53; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 206-207.

243 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 53, 57; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 73; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 243; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 215; E.R. Roux, *Time longer than rope: a history of the black man's struggle for freedom in South Africa*, p. 145; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 175.

244 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheids-onluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 48; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 56.

Soos in die nuwe SA, moes 'n nuwe weermag geskep word en omdat dit lank geneem het om in werking te stel, as gevolg van die verskeie militêre kulture wat geïntegreer moes word, kon die UVM nie reeds in 1913 teen die stakers optree nie. Die ou vrywilligerorganisasie van die voormalige kolonies is kragtens die nuwe Suid-Afrikaanse Verdedigingswet kort voor die aanvang van die staking ontbind en daar was nog nie voldoende tyd om die nuwe geïntegreerde ABM kragtens dié Wet te organiseer nie.²⁴⁵ Alhoewel die UVM nie aangewend kon word om die staking te onderdruk nie, was dit wel wenslik gewees. Die regering moes nou na sy eie binnelandse probleme omsien en moes gevolglik kon bewys dat hulle in staat was om sulke situasies te kon hanteer.²⁴⁶

As gevolg van die feit dat daar geen georganiseerde Suid-Afrikaanse verdedigingsmag, om effektief teen die stakers te mobiliseer, beskikbaar was nie, het Smuts dus die hulp van die Imperiale troepe in SA onder bevel van luitenant-generaal Sir Reginald C. Hart aangevra. In sy haas om teen die stakers op te tree het Smuts nagelaat om eers die toestemming van die goewerneur-generaal, Gladstone, te verkry.²⁴⁷ Aangesien die Imperiale troepe ter plaatse aanwesig was, het die goewerneur-generaal onder die omstandighede besluit om wel sy goedkeuring daaraan te verleen. Dit sou die tweede keer in die geskiedenis van SA wees waar daar van Imperiale troepe gebruik gemaak is om stakers onder beheer te bring. Die eerste keer was tydens die staking van 1907.²⁴⁸ Die Imperiale troepe is aangewend om myneiendom, kragstasies, spoorwegstasies, munisipale eiendom asook sekere privaat eiendomme te beskerm, om sodoende die verdere beskadiging van eiendom en geweldpleging deur die stakers te voorkom.²⁴⁹

---

245 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 57; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 215.

246 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 17, 57; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 14.

247 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 215; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330.

248 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, pp. 34-35, 37; K. L. Thorpe, "Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike", M.A. dissertation, University of Stellenbosch, 1986, pp. 367, 375-376, 533; L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, p. 137.

249 S.J. Pieterse, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, pp. 47-48; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 56; W.P. Visser, *The South African labour movement's responses to the declarations of martial law*,

Onwettige byeenkomste en geweldpleging deur die stakers het egter op 4 Julie 1913 toegeneem en dit het tot gewapende botsings tussen die stakers, polisie en soldate gelei. Ten einde 'n poging aan te wend om die staking te laat bedaar en weer beheer oor die Witwatersrand te verkry was die Eerste Minister, Louis Botha, en J.C. Smuts genoodsaak om hul persoonlik op 5 Julie 1913 na Johannesburg te haas om met 'n deputasie van die stakerleiers in die Carlton Hotel te onderhandel. Hulle het gepoog om die gemoedere te kalmeer en verdere geweldpleging en lewensverlies onder stakers en onskuldige omstanders te verhoed. Die stakerleiers het egter, ten spyte van die troepeversterkings en optrede, in beheer van die situasie gebly.²⁵⁰ Die opgeruide stakerskare het 'n wesenlike gevaar geskep en die polisie en troepe was, as gevolg van onvoldoende getalle, magteloos om hulle tot bedaring te bring. Onder sulke omstandighede was Botha en Smuts genoodsaak om aan die eise van die stakerleiers, onder leiding van J.T. Bain, te voldoen, asook om die instemming van die mynbase tot die ooreenkoms te verkry.²⁵¹

Die skikking wat met die stakerleiers onderhandel is om die staking te beëindig, het onder meer ingesluit dat die ontslane werkers te New Kleinfonteinmyn, weer in diens geneem moet word en dat 'n kommissie, om die griewe van die arbeiders te ondersoek, aangestel moes word. Die stakerleiers het ook geëis dat vakbonde deur die regering en die Kamer van Mynwese erken moes word. Botha en Smuts het ook onderneem om die Imperiale troepe te onttrek en om die polisie van verdere optrede teen die stakers te weerhou.²⁵² Die ooreenkoms is op 5 Julie 1913 deur die betrokke partye onderteken en op 6 Julie 1913 het die staking ten einde geloop. Die bogenoemde ooreenkoms is deur die stakers as 'n groot oorwinning vir sindikalisme - waardeur die arbeider deur

---

1913-1922, Paper, War and Society in Africa Conference, South African Military Academy, Saldanha Bay, 12-14 September 2001, p. 5.

250 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 366; J.P. Smit, "Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914", M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974, p. 112; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 38; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 69; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 217-220.

251 D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 73; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 220-221; J. Meintjes, *General Louis Botha: a biography*, p. 202.

252 J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 70; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 366; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 220-222; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 37.

middel van geweldpleging 'n oorwinning oor die regering behaal het - beskou.²⁵³ Hierdie oorwinning het die arbeider laat glo dat verdere voordeel deur toekomstige stakings verkry kon word. Hulle het dit beskou as 'n mag om verdere eise af te dwing. Die meer ekstremitiese vakbondleiers het, ongelukkig, begin glo dat geweld lonend en produktief was en hulle het die werkers daarvan begin oortuig. Alhoewel daar wel 'n komitee, om die griewe van die werkers te ondersoek, aangestel is, was die toegewings wat deur die regering tydens die 1913-staking gemaak is, onvoldoende. Die komitee het bevind dat die arbeiders werklike griewe gehad het en het begin met die beplanning van stappe ter verbetering van die werksomstandighede van wit werkers. Ongeag hierdie stappe was daar in Januarie 1914 weer 'n geweldadige uitbarsting van industriële militansie.²⁵⁴

Die ooreenkoms wat na die staking van Julie 1913 tussen Botha en Smuts en die stakerleiers tot stand gekom het, was feitlik niks meer as 'n wapenstilstand nie. Dit het ook nie die einde van die toekomstige botsings tussen die wit werkers en werkgewers beteken nie. Dit het slegs die stakings en geweld van Julie 1913 beëindig.²⁵⁵ Voorts was hierdie ooreenkoms om voor die eise van die stakers te swig, 'n groot vernedering vir die regering en veral vir Smuts. Hy het derhalwe maatreëls, as Minister van Verdediging, begin tref om te voorkom dat die regering weer só onverhoeds betrap en verneder sou word deur toegewings aan die stakers te maak. Toe geweld in Januarie 1914 weer losbars, was die UVM redelik georganiseerd en kon sekere eenhede van die ABM en kommando's aangewend word om die orde te herstel, aangesien Smuts ernstige aandag aan die UVM in die tweede helfte van 1913 gegee het.²⁵⁶

---

253 J.P. Smit, "Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914", M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974, p. 112; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 37.

254 C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 64; G. Wheatcroft, *The Randlords*, p. 243; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 366; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 38.

255 J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 19-20; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 64.

256 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 223; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 37; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 19-20; C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking

3.4. DIE 1914-STAKING

Die nuutgestigte UVM was beswaarlik effektief georganiseer toe dit met sy eerste werklike toets, in die vorm van 'n industriële onrus, in Januarie 1914 gekonfronteer is. Die 1913-oorwinning van die stakers het uiteindelik tot die uitbreek van nog 'n algemene staking, met gepaardgaande onluste aan die Witwatersrand, in Januarie 1914 gelei.²⁵⁷ Smuts en die regering was egter hierdie keer op die staking voorbereid en was geensins van plan om weer aan die eise van die stakers toe te gee nie. Soos reeds genoem, het Smuts tussen Julie 1913 en Januarie 1914 die UVM tot 'n meer effektiewe militêre organisasie omskep en hierdie keer het die stakers gevolglik met 'n meer georganiseerde UVM te doen gekry. Toe die stakings in Januarie 1914 uitbreek, kon hy sekere eenhede van die nuwe UVM mobiliseer.²⁵⁸

Byna ses maande na die 1913-staking het die twis tussen Arbeid en Kapitaal weer opgevlam. Dit sou die laaste groot staking van wit werkers in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog in SA wees. 'n Aantal spoorwegwerkers is in Desember 1913 deur die Suid-Afrikaanse Spoorweë afgelê en in die begin van Januarie 1914 het wit steenkoolmynwerkers in Natal ook begin staak. Dit het tot 'n algemene staking van die spoorwegwerkers in die Witwatersrand op 7 Januarie 1914 gelei, wat ook sporadiese uitbrekings in ander dele van die land gehad het. Hulle het deels uit simpatie met die steenkoolmynwerkers en deels as 'n protesoptrede teen pogings van die spoorwegadministrasie om werkers af te lê, gestaak.²⁵⁹ Vervolgens het die Federasie van Vakbonde

-
- van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 48; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 26.
- 257 W.A. Dorning, Kroniek van die SAW 1912-1987, *Militaria* 17(2), 1987, p. 27; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 48.
- 258 J.P. Smit, "Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914", M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974, pp. 112-113; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 368; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 230.
- 259 D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 38; C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 48; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 229-230; J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 38; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 96.

'n algemene staking vir 14 Januarie 1914 afgekondig. Alhoewel nie alle werkers die staking ondersteun het nie, het geweldpleging en beskadiging van eiendom gou toegeneem. Die regering is, soos reeds genoem, nie weer onverhoeds soos in 1913 betrap nie en het onmiddellik stappe, om die situasie die hoof te bied, geneem. Hierdie keer het die regering die goewerneur-generaal, Gladstone, versoek om 'n aantal proklamasies op 9 Januarie 1914 af te kondig.²⁶⁰ In Januarie 1914 was dit duidelik dat die regering nie meer so onverskillig of neutraal teenoor die stakers se dreigemente, soos in 1913, was nie.

Die regering was vasbeslote om snel en beslis teen die stakers op te tree en Smuts het van die nuutgeorganiseerde eenhede van die ABM en kommando's vanaf die plattelandse gebiede opgekommandeer.²⁶¹ Hancock het die impak hiervan soos volg beskryf: "Then de la rey [sic] rode into the Rand with his commando's. The shadow of the burgher lay over Johannesburg".²⁶² Die deursnee wit arbeider aan die Witwatersrand en die lede van die burgerkommando's (Boere/Afrikaners), het baie min liefde en simpatie vir mekaar gehad, want soos reeds genoem, was hulle hoofsaaklik opponerende partye tydens die ABO. Die werkers was destyds, voor die laasgenoemde oorlog, teen die Afrikaner regering, want dié wou hulle nie meer regte, soos byvoorbeeld stemreg, in die voormalige ZAR gegee het nie. Dit het onder andere bygedra tot die uitbreek van die ABO. Nou het dieselfde burger (Afrikaner) weer teen hulle uitgetrek, om orde te herstel. Die ironie is dat die Afrikaner in 1914 weer in beheer van die regering gestaan het en dat van die wit arbeiders aan die Witwatersrand wat gestaak het, Afrikaners was.²⁶³

---

260 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, pp. 48-49; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 91; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 66; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 232.

261 N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 39; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 37; J. Meintjes, *General Louis Botha: a biography*, p. 203.

262 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 368. "De la Rey" verwys na die legendariese generaal van die ABO.

263 T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 243; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 231. Daar kon egter nie vasgestel word watter persentasie van die stakers Afrikaners was nie.

Terwyl die ABM en gewapende kommando's opgekommandeer is en besig was om te mobiliseer, het die staking voortgegaan en het voorvalle van geweld, soos die beskadiging van staatseiendom, voorgekom en voortgeduur. Vanaf 10 Januarie 1914 het die situasie vererger²⁶⁴ en het die regering besluit om ook lede van Klas B van die burgermag reserwes, in 'n poging om die staking te help onderdruk en om wet en orde te herstel, op te roep. Klas B reserwes het bestaan uit burgers wat nie ouer as 45 jaar was nie en wat behoort het aan 'n skietvereniging. Hulle was hoofsaaklik oudlede van kommando's en voormalige milisie, asook vrywilligereenhede. Die Klas B reserwes is opgekommandeer, want die nuutgestigte ABM en Klas A Reserwes het nog nie oor vier jaar opleiding beskik, soos deur die nuwe Verdedigingswet voorgeskryf nie, want die UVM is eers in 1913 in werking gestel.²⁶⁵

Die taak van die ABM en kommando's was hoofsaaklik om spoorlyne en installasies te beskerm, maar hulle het ook 'n groot aantal vakbondlede en lede van die Suid-Afrikaanse Arbeidersparty, onder meer die leier van die party, F. H. P. Creswell, gearresteer. Die vakbondleiers, onder leiding van Bain, het hulself in die Johannesburgse Handelsaal verskans en op 13 Januarie 1914 'n algehele staking vir 14 Januarie 1914 afgekondig.²⁶⁶ Smuts het op sy beurt van die geleentheid gebruik gemaak en op 14 Januarie 1914 krygswet laat afkondig. Die UVM, onder leiding van die legendariese generaal De la Rey, is op strategiese plekke aangewend en die Johannesburgse Handelsaal, waar die stakerleiers geskuil en vanaf geopereer het, is deur die troepe en polisie op 15 Januarie 1914 omsingel en 'n kanon is op die gebou gerig. Die regering het 'n onvoorwaardelike oorgawe van die stakerleiers geëis en daar is aan hulle 'n kort tydjie gegun om oor te gee.²⁶⁷

---

264 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 68; J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria., 1970, p. 92.

265 *Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*, no. 1 of 1917, pp. 338-339; W.A. Dorning, *Kroniek van die SAW 1912-1987*, *Militaria* 17(2), 1987, p. 27.

266 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 231-232; NAB: Argief van Mynwese (MNW), Band 240, Lêer MM 1505/14, Report of New Kleinfontein C. Ltd. on general events of January 1914-strike; NAB: SAP, Band 9, Lêer 6/183/J, Indus disturbances – Tvl. Office of Dist Inspector, Boksburg, Tvl.

267 D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 92; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 77; C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; J. Hyslop, *The*

Die stakerleiers het die hulpeloosheid van hul situasie begryp. Hulle het besef dat hulle nie opgewasse teen die slaankrag van die UVM was nie en het vervolgens oorgegee. Sindikalisme is gevolglik ontnugter en die leiers is gearresteer.²⁶⁸ Die staking het geleidelik tot 'n einde begin loop en slegs geïsoleerde gevalle van geweld en beskadiging van staatseiendom het nog voorgekom. Op 16 Januarie 1914 het die stakers weer na hul werk begin terugkeer en op 17 Januarie 1914 was die staking so te sê iets van die verlede. Op 22 Januarie 1914 het die Transvaalse mynwerkersvakbond die staking afgelas en goewerneur-generaal Gladstone het berig dat die staking tot die verlede behoort het.²⁶⁹

Vir Smuts was hierdie 'n groot oorwinning, want hierdie keer was hy voorbereid en is die ABM kommando's onmiddellik opgeroep, krygswet is afgekondig en die magsvertoon van die UVM het 'n bloedlose oorwinning vir die regering verseker. As gevolg van streng regulasies en genoegsame burgers om dit toe te pas, het die regering daarin geslaag om die oproerigheid van Januarie 1914 te voorkom en het die stakingspoging begin om te verbroekel. Die arrestasies van die stakers en veral hul leiers, het die stakers leierloos gelaat en so het die *modus operandi* ten opsigte van die staking in duie gestort. Die arrestasies het ook grootskaalse viktimisering verhoed.²⁷⁰

Op 18 Januarie 1914 is die demobilisasie van die burgerkommando's afgekondig, want die situasie het in só 'n mate verbeter en herstel dat daar redelik vinnig met demobilisasie voortgegaan kon word. Die toepassing van die krygswetregulasies is ook verslap. Sommige van die kommando's en eenhede van die ABM is nog op gereedheidsgrondslag gehou en die krygswet is eers op 19 Maart

-
- notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 232; NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/514, Strike 1914 – reports on position on 15/1/14.
- 268 T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 243; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 74; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 368; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 232-233; NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/514, Strike 1914 – reports on position on 15/1/14.
- 269 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsontluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 77, 81.
- 270 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 72; J.P. Smit, “Die rol van Genl J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914”, M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974, p. 112; J. Pietersen, “Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, pp. 95, 99.

1914 opgehef.²⁷¹ Smuts en die Botha-kabinet het besluit om maatreëls te tref om 'n moontlike toekomstige herhaling van die nywerheids-onluste te verhoed. Derhalwe het Smuts weereens die wet in sy eie hande geneem deur nege van die stakerleiers, wat in die buiteland gebore is, sonder verhoor en onwettig, na Brittanje te deporteer.²⁷² Hierdie nege is op 27 Januarie 1914, onder streng geheimhouding en in der haas, per trein na Durban vervoer en aan boord van die stoomskip *Umgeni*, gesmokkel. Deur die regering se onwettige optrede - want al die leiers was Suid-Afrikaanse burgers - het nywerheidsverhoudinge 'n laagtepunt bereik. Smuts is wyd deur Afrikaner nasionaliste en hewig deur die Engelssprekende Arbeidersparty, asook pro-Engelse koerante, vir sy kragdadige en ongrondwetlike optrede, gekritiseer.²⁷³ Volgens Hyslop was daar wel 'n aantal Engelse koerante in SA wat die optrede van Botha en Smuts goedgekeur het. Arbeidsrade van Australië en Engeland het die optrede van die Unieregering ook ten sterkste afgekeur. Die geesdrif vir stakings is egter 'n gevoelige knou gegee.²⁷⁴

Smuts het die deportasies in die parlement probeer verdedig deur te verklaar dat die Unieregering die leiers van die rewolusionêre groep, wat die ramspoedige staking begin het, moes verban, sodat soortgelyke gebeure in die toekoms verhoed kon word. Volgens hom is die "buitelanders" uitgesit, omdat hulle die regering probeer afdreig het deur hulle optrede. Hy het die stakerleiers, veral Bain

---

271 J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 100; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 78, 81; C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheids-onluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 51; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 19-20.

272 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 83; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 39; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 233-234; D. Ticktin, The war issue and the collapse of the SA Labour Party, 1914-15. *South-African historical journal* no. 1, November 1969, p. 60; NAB: PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, vol. 2.

273 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 368; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, pp. 101-102; A.G. Oberholster, "Die Randse Staking van 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979, p. 38; N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 39; C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402; NAB: PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, vol. 3 en vol. 5; NAB: JUS, Band 194, Lêer 3/98/14, Deportation of strike leaders; NAB: SAP, Band 10, Lêer 6/191/14, Re deportation of civilian persons ex SS Umgeni on 27/1/1914.

274 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 233-234, 240.

en Hessel Poutsma, verantwoordelik gehou vir die onrus. Volgens hom moes die belhamels verwyder word, voordat hulle nog meer skade bewerk het. Smuts het verklaar dat die deportasies noodsaaklik was om die toekomstige vrede en orde te herstel en om sindikalistiese rewolusies en onrus te bekamp en te onderdruk. Die deportasies was op die teorie van afskrikking gebaseer.²⁷⁵ Die regering het geweet dat hierdie optrede nie aanvaar sou word as wettig nie, daarom het hulle arbitrêr en vinnig in die geheim opgetree. Daar moes 'n voorbeeld van die stakerleiers gemaak word, sodoende sou nywerheidsonrus nie aangewakker word nie.²⁷⁶ Smuts het sy onwettige optrede probeer bedek deur 'n "Indemnity and Undesirables Special Deportation Bill" uit te vaardig.²⁷⁷ Hierdie wetgewing sou die optrede van die kabinet met terugwerkende krag wettig. Volgens die regering het die deportasies kragtens die magte wat deur die krygswet aan die regering verleen was, plaasgevind. Die regering het onderneem om onmiddellik na die aanvang van die volgende parlamentsitting, te versoek dat die wetsontwerp betreffende die buitewerkingstelling van die krygswet, goedgekeur word. Smuts het tydens die parlamentsitting die "Uitsettingswet" voorgestel en dié wet is deur die parlement met 'n groot meerderheid op 24 Februarie 1914, goedgekeur. Op 19 Maart 1914 het die goewerneur-generaal, Gladstone, die wetsontwerp onderteken wat as Wet no. 1 van 1914 bekend sou staan en waardeur die krygswet buite werking getree het. Die parlement het dus die onwettige optrede van die kabinet deur die bogenoemde goed te keur, gewettig. Die regering het later gedurende 1914 besluit dat die nege bannelinge na SA kon terugkeer.²⁷⁸

Dit was die eerste optrede van die UVM ter verdediging van die regering van die Unie van Suid-Afrika. Met die vinnig en doeltreffende onderdrukking van die opstand teen 15 Januarie 1914, het

-
- 275 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 240-241. N. Mandy, *A city divided: Johannesburg and Soweto*, p. 39; W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 369; D.W. Krüger, *The making of a nation*, p. 75.
- 276 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 369; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 101.
- 277 T.R.H. Davenport, *South Africa, a modern history*, p. 245; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 240;
- 278 NAB: GG, Band 1922, Lêer 62/678, Strike Railway, 1914; NAB: GG, Band 1923, Lêer 62/688, Strike – Railway, 1914: notifying that the return of the nine strike leaders was not made the occasion for any noteworthy demonstration; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 83, 85; S.J. Pietersen, Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914, M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 103.

die staking in werklikheid ten einde geloop, alhoewel verspreide insidente nog voorgekom het.²⁷⁹ Die regering het deur sy optrede dié staking in die kiem gesmoor alhoewel dit 'n stryd tussen Arbeid en Kapitaal was wat latere jare gereeld sou opvlam.²⁸⁰ Die faktore wat tot die spoedige verbrokkeling van die staking bygedra het, sluit in die effektiewe maatreëls wat onmiddellik deur die regering getref is, soos die proklamasies wat uitgevaardig was. Die ABM en kommando's het myneiendom, spoorwegeiendom en ander industriële en kommersiële eiendom bewaak en die inhegtenisname van die stakerleiers het intimidasie verhoed en hulle leierskap geknou. Die krygswet het geweld verhoed en het die beweging van stakers aan bande gelê.²⁸¹ Dit was duidelik dat die regering nou gereed was om op te tree teen alle werkersopstande. Eenhede van die ABM en kommando's kon nou dadelik opgeroep en ontplooi word en hul gereedheid is bewys deur hulle vinnige optrede toe hulle die Handelsaal omring het, die stakerleiers gearresteer het, eiendom beskerm het en ook in staat was om artillerie te mobiliseer teen die stakers.²⁸²

-
- 279 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 51.
- 280 C.J.F. Muller (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*, p. 402.
- 281 DvV DOK S: SAMR, Houer 1084, Lêer "Strike 1914"; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 100.
- 282 J. Krikler, *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*, p. 38.

HOOFTUK 4

DIE BURGER OP KOMMANDO

4.1. REDES VIR DIE BURGER SE DEELNAME

Die jaar 1914 sou een van die belangrikste jare in die eerste helfte van die twintigste eeu in die geskiedenis van die Afrikaner wees. Nie net sou die Afrikaner opgeroep word om 'n industriële staking te help onderdruk nie, maar sou 'n groot gedeelte van dieselfde burgers wat die staking in Januarie 1914 onderdruk het, later die jaar aan 'n rebellie teen die regering se besluit om Duits Suidwes-Afrika namens die Britse regering in te val, deelneem.²⁸³ Historici het in die verlede weinig aandag aan die burgers op kommando tydens die 1914-staking gegee en glad nie aandag aan die redes vir die burger se deelname aan die onderdrukking van die staking nie. Die sosiale inslag met betrekking tot die geskiedskrywing van die kommandoede het dus agterweë gebly. Daar was verskeie uiteenlopende redes en motiewe waarom die gewone burger aan die oproepinstruksie tydens die 1914-staking gehoor gegee het.

Soos vantevore gemeld, was daar groot verdeeldheid in die Afrikaner-geledere in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog. Botha en Smuts was daarop uit om beide die Afrikaans- en Engelssprekendes te verenig in 'n SA wat 'n integrale deel van die Britse Ryk gevorm het.²⁸⁴ Daar was dus diegene wat hulle met die beleid van die SAP vereenselwig het, maar daar was ook ander, soos Hertzog, wat 'n republikeinse nasionalisme gevisualiseer het en 'n gedeelte van die Afrikaners het dus die siening van die NP gesteun. Te midde van hierdie toenemende uiteenlopende verskille van die wit gemeenskap het die industriële krisis van 1914 plaasgevind en burgers van beide die

---

283 F.A. Mouton, "A free, united South Africa under the Union Jack": F.S. Malan, South Africanism and the British Empire, 1895-1924, *Historia* 51(1), May 2006, pp. 40-41.

284 J. Lambert, Britishness, South Africanism and the 1st World War in P.A. Buchner and R.D. Francis (eds.), *Rediscovering the British world*, pp. 285-286; N.G. Garson, South Africa and World War 1, *The journal of imperial and commonwealth history* 8(1), October 1979, p. 71; D.W. Krüger, *The making of a nation; A history of the Union of South Africa, 1910-1961*, pp. 67-68.

groepe sou as gevolg van verskillende redes aan die onderdrukking van die 1914-staking deelneem.²⁸⁵

Volgens Giliomee het Smuts op die ondersteuning van die manne wat saam met hom in die ABO geveg het, staatgemaak om die staking te onderdruk en “Rural Afrikaners called up for commando duty, enthusiastically took up their weapons ‘to shoot Englishmen’ in Johannesburg.”²⁸⁶ Daar was gevolglik diegene in die Afrikanergemeenskap wat uit lojaliteit aan Botha en Smuts gehoor gegee het aan die oproep om te mobiliseer en die staking te onderdruk. Dit reflekteer die voorkoms in die Afrikaner politiek van destyds waar heldeverering, gewildheid en persoonlikheid van leiers deurslaggewend was om die ondersteuning van ‘n gedeelte van die samelewing te handhaaf.²⁸⁷ Daar was egter ook Afrikaners, wat soos Hertzog, ‘n sterk anti-Engelse en anti-kapitalistiese gevoel gekoester het. Die voortslepende stryd tussen die Boer en Brit het dus bygedra tot die rede waarom sekere van die Afrikaners tydens die staking op kommando gegaan het. Dit is moontlik dat baie van die burgers die kommandodienste tydens die staking as ‘n geleentheid beskou het om hulle te wreek op die “Engelse”, hoofsaaklik as gevolg van die ABO en daaropvolgende vernederende Britse beleid, veral ten opsigte van taal en onderwys, teenoor die Afrikaner.²⁸⁸ Daar was gevolglik diegene wat entoesiasies was om die staking te onderdruk, omdat hulle die stakers as sinoniem met Britse oorheersing gesien het en het daarom op kommando gegaan om hulle te onderdruk. Volgens Deneys Reitz in Meintjes se biografie oor Louis Botha het kommandant-generaal Beyers selfs toe hy kommando gelede tydens die staking toegesprek het, gesê dat “...the English townspeople had forgotten what a Boer commando looked like, and that it was time to refresh their memories.”²⁸⁹

---

285 B. Nasson, A Great Divide: popular responses to the Great War in South Africa, *War and society* 12(1), May 1994, p. 49; D.W. Krüger, *The making of a nation; A history of the Union of South Africa, 1910-1961*, pp. 68-70.

286 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330.

287 K. Fedorowich, ‘Sleeping with the lion?’: the loyal Afrikaner and the South African Rebellion of 1914-15, Unpublished paper, British World Conference, University of Cape Town, January 1992, p. 13.

288 K. Fedorowich, ‘Sleeping with the lion?’: the loyal Afrikaner and the South African Rebellion of 1914-15, Unpublished paper, British World Conference, University of Cape Town, January 1992, pp. 1-2; C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 330.

289 J. Meintjes, *General Louis Botha: a biography*, p. 204.

Die bittere stryd tussen die Afrikaner en die Brit sou dus in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog in SA voortduur en nasionalisme en imperialisme sou met mekaar meeding.²⁹⁰

Een van die redes vir die 1914-Rebellie was dat 'n groot gedeelte van die Afrikaners nie ten gunste daarvan was dat daar van Suid-Afrikaanse magte gebruik gemaak word vir diens aan Brittanje in 'n oorlog wat nie as 'n Suid-Afrikaanse oorlog beskou is nie, en dit slegs twaalf jaar na die ABO.²⁹¹ Dit blyk dat die meerderheid Afrikaners wat kommandodiens tydens die 1914-staking verrig het, die staking as 'n interne probleem en nie 'n Britse probleem beskou het nie wat deur hulself opgelos moes word. Baie van die burgers was dus bereid om diens tydens die 1914-staking te verrig, omdat hulle nie gevoel het dat hulle vir Brittanje diens doen nie, maar vir hulle geboorteland.

Die soeke van die Afrikaner na 'n nasionalistiese identiteit na die ABO sou ook tot die deelname van die burger op kommando tydens die 1914-staking bydra. Kommando's was die verpersoonliking van nasionalisme en 'n eie identiteit vir die Afrikaner²⁹² en gevolglik sou die kommandodiens tydens die staking 'n gevoel van nasionalisme onder baie van die kommandolede aanvuur wat later tydens die Rebellie tot uitbarsting sou kom. 'n Groot deel van die burgers wat op kommandodiens gegaan het tydens die staking is dus deur hulle kommando-ervaring bemagtig om oor te gaan tot die Rebellie later die jaar. Blykbaar het sommige van die Hertzog ondersteuners, wat tydens die staking diens gedoen het, gesê dat "...Beyers should utilize the commandos to overthrow Botha's Government, in order to proclaim a Republic."²⁹³ Dit blyk dat die 1914-staking en gepaardgaande opkommandering van die kommando's alreeds vir die ontevrede nasionalistiese Afrikaners 'n geleentheid gebied het om te rebelleer. Hulle het egter nie van die geleentheid gebruik gemaak nie, maar is beslis deur die kommando ondervinding bemagtig om later in die jaar

---

290 J. Lambert, South African British? Or Dominion South Africans? The Evolution of an identity in the 1910s and 1920s, *South African historical journal*, no. 43, November 2000, p. 197, 202.

291 B. Nasson, A Great Divide: popular responses to the Great War in South Africa, *War and society* 12(1), May 1994, p. 49.

292 J. Lambert, Britishness, South Africanism and the 1st World War in P.A. Buchner and R.D. Francis (eds.), *Rediscovering the British world*, pp. 285-288.

293 J. Meintjes, *General Louis Botha: a biography*, p. 205.

tot rebellie oor te gaan. Dit blyk ook dat Beyers en sommige van die ander kommandoede ontnuger is, omdat die kommandostelsel van 1914 in 'n mate van die tradisies waaraan hulle gewoon was, verskil het. Hulle het ook besef dat die waardes van die Botha-regering nie met die republikeinse strewe van die Afrikaner vereenselwig sou word nie.²⁹⁴ Volgens Lis Lange is dit interessant dat die rebelle deur dieselfde generaals aangevoer is wat die aanval teen die wit werkers nege maande tevore gelei het.²⁹⁵ Nie alle kommandoede wat tydens die 1914-staking gedien het, sou egter later die jaar teen die regering rebelleer nie. Soos reeds genoem was 'n gedeelte van die Afrikaners wat in die ABM tydens die staking gedien het, lojaal aan die Unieregering en die regering sou van dié lojale burgers gebruik maak om die rebelle te onderdruk.²⁹⁶

Sandra Swart beweer dat die Verdedigingswet van 1912 met sy sterk Britse invloede die identiteit van die manlike Boer bedreig het. Volgens haar het die Afrikaner tradisioneel sy manlike identiteit deur die Republikeinse kommandostelsel bevestig en versterk. Sy dui aan dat die Rebelle die laaste veldslag na die ABO was, waar die Afrikaner die geleentheid gekry het om sy bedreigde manlikheid te probeer herstel.²⁹⁷ Sy maak egter geen melding van 'n soortgelyke optrede in die 1914-staking nie. Hierdie studie bewys egter dat sekere Afrikaners wel tydens kommandodiens in die 1914-staking gepoog het om hulle bedreigde identiteit te herwin. Die aanwending en voorkoms van die kommandostelsel tydens die 1914-staking was 'n ontvlugting vir "die Boer en sy perd" en sy gevoel van eiewaarde het herleef. Vir 'n vlietende oomblik is hy weer gesien as 'n magtig kryger en daarom weer in beheer en belangrik.

Volgens Kent Fedorowich het die ontevredenheid van die Afrikaner in die tydperk na Uniewording te doen gehad met die herinneringe van die verlede en die begeerte om die ou manier van dinge

-
- 294 S. Swart, "Men of influence" – The ontology of leadership in the 1914 Boer Rebellion, *Journal of historical sociology* 17(1), March 2004, pp. 9-10.
- 295 L. Lange, *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*, p. 140.
- 296 B. Nasson, A Great Divide: popular responses to the Great War in South Africa, *War and society* 12(1), May 1994, p. 51; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 331.
- 297 S. Swart, 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies*, 24 (4), December 1998, pp. 737-738, 751.

doen onder ‘n republikeinse vlag te hervestig.²⁹⁸ Die gewilligheid van die burgers om kommandodiens tydens die staking te verrig was, onder andere, as gevolg van die terughunkering van die Afrikaner na sy tradisionele lewenswyse. Kommandodiens tydens die 1914-staking was vir sommige van die burgers ‘n poging om die verlede te laat herleef. Hancock se verwysing na die “shadow of the burgher” is dus ‘n voorstelling van die Afrikaner wat sy verlede herleef het.²⁹⁹ Die kommandostelsel was gevolglik die versinnebeelding van die republikeinse leefstyl waarna so baie van die Afrikaners teruggehouer het.

Volgens die Verdedigingswet van 1912 kon jong Afrikaner mans, wat nie oud genoeg was om tydens die ABO te dien nie, vir diens tydens die 1914-staking opgeroep word.³⁰⁰ Volgens Swart het baie Afrikaners die tradisie van kommandodiens as ‘n tipe oorgangsritueel na volwassenheid beskou waaraan die status wat ‘n man in die gemeenskap beklee, gemeet sou word.³⁰¹ Daar was dus sekerlik diegene onder die jong Afrikaner gemeenskap wat graag soos hulle oupa’s, pa’s en broers ook deel van die tradisionele leefstyl van die Afrikaner wou wees en daarom gehoor gegee het aan die oproepinstruksie tydens die staking. Daar kon ongelukkig nie inligting wat spesifiek lig werp op die ouderdom van die burgers wat kommandodiens tydens die 1914-staking gedoen het, opgespoor word nie.

Armoede, soos vantevore genoem, was beslis ook een van die groot bydraende faktore wat aanleiding gegee het tot die deelname van veral die plattelandse Afrikaners om die 1914-staking te onderdruk. Baie van die plattelandse burgers was na die ABO en gevolglike swak ekonomie asook droogte en die uitbuiting van kapitalistiese grondeienaars, arm en grondloos. ‘n Groot gedeelte van die plattelanders en bywoners het hulle dus in ‘n hopelose situasie bevind as gevolg van die

---

298 K. Fedorowich, ‘Sleeping with the lion?’: the loyal Afrikaner and the South African Rebellion of 1914-15, Unpublished paper, British World Conference, University of Cape Town, January 1992, p. 1; Sien ook: S. Swart, ‘A Boer and his gun and his wife are three things always together’: republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies*, 24 (4), December 1998, pp. 737-738, 743-744.

299 W.K. Hancock, *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*, p. 368.

300 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 624, 626.

301 S. Swart, ‘A Boer and his gun and his wife are three things always together’: republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies*, 24 (4), December 1998, p. 738.

ekonomiese krisis in die tydperk voor 1914.³⁰² Sommige van hulle het gevolglik geen ander keuse gehad as om na die stede te verhuis en laagbesoldige werk te verrig nie. Ander wat die verandering van hul tradisionele leefstyl teengestaan het, het op kommandodiens tydens die 1914-staking gegaan in 'n poging om tydelike geldelike uitkoms te verkry, asook om hulle Afrikaner identiteit van die verlede te herleef.³⁰³ Volgens O'Conner, soos aangehaal deur Swart, het baie van die mismoedige arm burgers die voormalige republikeinse leefwyse, waartydens die regering vir hulle en hul families gesorg het as hulle op kommandodiens was, voor die gees geroep.³⁰⁴ Dit was dus 'n geleentheid vir baie van die arm wit burgers om 'n inkomste te verdien. Volgens die regulasies van die Verdedigingswet het hulle wel 'n soldy per dag verdien wat na afloop van demobilisasie uitbetaal is. Baie kommandolede het 'n voorskot op hulle soldy gevra en 'n groot gedeelte van die burgers se behoeftige gesinne is ook finansiëel onderhou, terwyl hulle op kommandodiens was. Na afloop van demobilisasie is die voorrade en geld wat aan behoeftige gesinne van kommandolede verskaf is, egter beëindig.³⁰⁵ Baie van die arm, grondlose burgers wat gehelp het om die staking te onderdruk, was ook sterk anti-kapitalisties.³⁰⁶ Daar was gevolglik diegene wat baie arm was en nie aan die oproepinstruksie gehoor gegee het as gevolg van nasionalisme, 'n hunkering na die verlede of uit lojaliteit met die voormalige Boeregeneraals nie, maar bloot as gevolg van oorlewing. Die 1914-staking sou egter die swak ekonomiese toestand in SA vererger. Volgens Swart het die meerderheid van die Afrikaners wat later in 1914 aan die Rebelle deelgeneem het ook uit die arm wit gemeenskap gekom.³⁰⁷ Daar is dus 'n verband tussen

-
- 302 S. Swart, 'Desperate men': the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, pp. 161-162, 167; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330.
- 303 B. Nasson, A Great Divide: popular responses to the Great War in South Africa, *War and society* 12(1), May 1994, p. 52; S. Swart, 'Desperate men': the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, pp. 171-173; S. Swart, 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies*, 24 (4), December 1998, p. 741.
- 304 S. Swart, 'Desperate men': the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, p. 174.
- 305 DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 2/7164, Pay and allowances of Burghers on commando; DvV DOK S: SAMR, Houer 1084, Lêer 215/4/3, Strike 1914.
- 306 S. Swart, 'Desperate men': the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, pp. 170-172.
- 307 S. Swart, 'Desperate men': the 1914 rebellion and the politics of poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, pp. 161, 174.

die deelname van die arm, wit plattelandse Afrikaner in die kommando's tydens die 1914-staking en hul latere deelname aan die Rebelle.

Wit armoede, nasionalisme, anti-imperialisme en anti-kapitalisme sou gevolglik 'n rol speel in die deelname van die gewone burger aan die onderdrukking van die staking.³⁰⁸ Die ironie was dat die Afrikaner wat die staking help onderdruk het nou die Engelse kapitaliste gehelp het om beheer te kry oor die werkers en nywerhede, terwyl hulle in die ABO aan opponerende kante was.³⁰⁹ Baie van die burgers het ook op die oproepinstruksie gehoor gegee omdat hulle nie werklik 'n keuse volgens die regulasies van die nuwe Verdedigingswet gehad nie.³¹⁰ Soos reeds genoem het die Wet bepaal dat elke manlike wit burger militêre diens moes verrig, indien die regering dit vereis het.³¹¹ Volgens die Wet was dit 'n oortreding om diens te versuim en strawwe kon teen die skuldiges opgelê word.³¹² A. Marwick som die sosiale tendens waarvolgens diegene in die samelewing wat nie in 'n bevoorregte posisie is nie, aan die onderdrukking van opstande deelneem, as volg op, "there is greater participation on the part of larger, underprivileged groups in society, who tend correspondingly to benefit, or at least to develop a new self-consciousness."³¹³

4.2. MOBILISASIE

Die operasionele gereedheid van die UVM sou tydens die algemene nywerheidstaking getoets word. Dit sou ook die eerste keer in die geskiedenis wees dat die UVM die regering se gesag in die Unie van Suid-Afrika moes beskerm. Soos reeds vroeër genoem was die Staande mag, wat tydens vredestrye polisiewerk moes doen, en die meerderheid van die ABM, nie gereed om op hulle so 'n

---

308 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 330.

309 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/510, Strike 1914 – reports on progress and development of.

310 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, Artikel 79, pp. 664-665.

311 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 624, 626.

312 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 674-683. Dié aspek word onder die tema "Disipline" verder bespreek.

313 A. Marwick, *War and social change in the twentieth century: a comparative study of Britain, Germany, Russia and the United States*, pp. 12-13.

staking te onderdruk nie en is die kommando's opgeroep om in te gryp.³¹⁴ Die aanwending van gewone burgers in kommando's en die ervaringe en omstandighede van die burgers tydens die operasionele optrede, wat gevolglik deel van 'n sosiale aanslag tot geskiedskrywing vorm, word nou ondersoek.

Goewerneur-generaal Gladstone, wat ook die Hoë Kommissaris van die Unie van Suid-Afrika was, het op 9 Januarie 1914, op aanbeveling van die Botha-kabinet gereageer deur 'n aantal maatreëls per proklamasie, in 'n poging om 'n algemene staking te onderdruk, af te kondig.³¹⁵ Volgens proklamasie no. 9 van 9 Januarie 1914 is eenhede van die ABM, ooreenkomstig artikel 79 van die Verdedigingswet van 1912,³¹⁶ opgekommandeer om bestaande en moontlike toekomstige onrus en wanordelikhede wat deur die nywerheidstakings veroorsaak is, te voorkom en te onderdruk. Volgens die *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 449 van 9 Januarie 1914,³¹⁷ is 23 afdelings van die ABM, met die doel om ernstige oproerighede te voorkom en wet en orde te handhaaf, opgeroep. In werklikheid is slegs een en twintig afdelings opgeroep, want twee van die eenhede sou eers in Mei 1914 tot stand kom.³¹⁸ Anders as tydens die ABO, is drie formele mediese eenhede ook opgeroep, aangesien die nuwe Verdedigingswet vir die daarstelling van 'n eie Suid-Afrikaanse Geneeskundigediens voorsiening gemaak het.³¹⁹ Die 2de Berede Brigade

---

314 C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 150.

315 T.R.H. Davenport, *South Africa: a modern history*, p. 243; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 449, 9 Jan 1914; NAB: GG, Band 1918, Lêer 62/494, Railway strike 1914 – Telegram to Sec of State reporting on developments and action taken by Minister, 9 January 1914; NAB: PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

316 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, Artikel 79, pp. 664-665.

317 *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 449, 9 Januarie 1914.

318 C.J. Jacobs, "Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg", Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha, 1988, p. 5.

319 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, Artikel 121, pp. 688-689; A.E. van Jaarsveldt, Militêre geneeskunde gedurende die vroeë jare, *Militaria* 7(1), 1977, pp. 24-25; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 162, 164.

Veldambulans (2nd Mounted Brigade Field Ambulance) was byvoorbeeld verantwoordelik vir die mediese sorg van die burgers in die Pietermaritzburg distrik.³²⁰

In teorie het die ABM wit mans tussen die ouderdom 17 tot 25 jaar, wat vredestrydse opleiding ontvang het, ingesluit. In werklikheid het die meerderheid van dié lede van die ABM tydens Januarie 1914 nog nie opleiding in die nuwe verdedigingsmag ontvang nie en was hulle dus nie gereed om die staking te help onderdruk nie.³²¹ Dit het daartoe aanleiding gegee dat 'n verdere proklamasie, no. 10 van 1914, op 9 Januarie 1914 uitgevaardig is en dit het bepaal dat burgers wat as lede van Klas B van die burgermagreserwe (skietverenigings/ kommando's)³²² ingeskryf was, of gedurende die periode waarin die proklamasie van krag sou wees, ingeskryf kon word, opgeroep is. Verdere afdelings van die ABM en kommando's is dus opgekommandeer en gemobiliseer om die staking te help onderdruk en om wet en orde te handhaaf en die oproerighede te onderdruk. In die destydse Transvaal is daar burgermagreserwes (kommando's) uit agt distrikte, naamlik Bethal, Ermelo, Krugersdorp, Middelburg, Standerton, Potchefstroom, Pretoria en Heidelberg, opgeroep. In die destydse Vrystaat is twee burgermagreserwe eenhede uit die distrikte Heilbron en Vredefort opgeroep. Die ABM reserwe Klas B (kommando's) het wit mans tussen die ouderdom 17 tot 45 jaar wat lede van 'n skietvereniging was, ingesluit. Gevolglik het die Klas B reserwes hoofsaaklik uit oud-kommando lede wat tydens die ABO geveg het, bestaan.³²³

---

320 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12, Part 1 – mob and strike duties.

321 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, p. 665; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 67; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 67; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914," M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 91.

322 Hoewel die lede van die skietverenigings amptelik as ABM Klas B reserwes bekend gestaan het, is daar na hulle as kommando's in die algemene taal verwys. Vir die doeleindes van die studie sal daar na Klas B reserwes as kommando's verwys word. Sien: G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, 1954, p. 217 en F.J. Jacobs, Die geskiedenis van ons kommandomag, *Paratus* 24 (10), Oktober 1973, p. 9.

323 NAB: SAP, Band 10, Lêer 6/183/14/4, Threatened Strike, January 1914; NAB: GG, Band 1921, Lêer 62/582, Railway strike, 1914, Particulars of Defence Forces called out; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p.68; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 97, Lêer 7164A, Threatend Industrial Crisis, 1914; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, p. 15-16; DvV DOK S: Pamfletversameling, Houer 99, Pamflet 6983, H. Camp, Union Defence Force: 1910-1930, pp. 6, 7, 35.

Teen 10 Januarie 1914 was dit duidelik dat die stakers van geweld gebruik sou maak om hul doelwitte te bereik. Die regering het hul erns om die situasie onder beheer te bring, bewys deur verdere proklamasies, no. 11 en no. 12 van 1914, af te kondig, waarin nog afdelings van die ABM en kommando's (Klas B ABM reserwes) opgeroep is. Daar is onder meer ook 'n verbod op die verkoop en vervoer van wapens en ammunisie in sekere distrikte geplaas, om sodoende die stakers te verhoed om dit in die hande te kry.³²⁴ 'n Verdere tien eenhede van die ABM is ook opgeroep. Volgens die *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 451 van 10 Januarie 1914,³²⁵ is dertien Klas B ABM reserwe afdelings (kommando's) van die Transvaal, twee en twintig van die Vrystaat, vier van Natal en twee van die Kaapse distrikte vir aktiewe diens opgeroep.³²⁶ Die bogemelde pro-aktiewe optrede van die regering het dus verseker dat die UVM en kommando's gereed was om teen die stakers op te tree toe die Federasie van Vakbonde op 14 Januarie 'n algemene staking afgekondig het en die regering daarop gereageer het deur krygswet af te kondig.³²⁷

Volgens J. Ploeger het koerantberigte van destyds beweer dat ongeveer 10 000 burgers by die mobilisasie van die ABM en kommando's betrokke was.³²⁸ Die *Rand Daily Mail* het berig dat 20 000 gewapende manne opgeroep is.³²⁹ H. Camp beweer in sy memorandum dat 27 000 lede van die ABM en kommando's wesenlik tydens die staking ontplooi is, maar bly in gebreke om sy bron

---

324 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 68; J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914," M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 91; C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsontluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 49.

325 *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 451, 10 Januarie 1914.

326 NAB: GG, Band 1918, Lêer 62/497, Railway strike 1914. Reports of position of affairs; DvV DOK S: SAMR, Houer 1084, Lêer "Strike 1914"; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 69; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914," M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 91.

327 C.J. Jacobs, "Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsontluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg", Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha, 1988, p. 6; NAB: SAP, Band 10, Lêer 6/183/14/4, Threatened Strike, January 1914; NAB: PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914 vol. 1, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike); Anon, Martial Law declared at midnight, *The Transvaal Leader*, 14 January 1914; Anon, The crisis – general strike declared - Martial Law in force, *Rand Daily Mail*, 14 January 1914.

328 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 68, 72.

329 Anon, The strike spreading – many miners coming out – Forces still coming in, *Rand Daily Mail*, 13 January 1914.

te noem.³³⁰ Generaal Smuts het weer beweer dat ongeveer 60 000 gewapende burgers opgeroep en gemobiliseer was.³³¹ Volgens ‘n verslag van Gladstone aan die “Secretary of State of the Colonies”, L.V. Harcourt, was ongeveer 15 000 burgers binne maklike bereik van Johannesburg en die Rand.³³² As gevolg van die feit dat die meeste burgers nog nie in die kommando’s (Klas B) ingeskryf was nie, kon daar nie vasgestel word of daar werklik soveel burgers betrokke was nie. Volgens die distriksoffisiere van die verskillende kontrole areas was dit dus onmoontlik om getalle te gee, want geen getalle was beskikbaar nie. Die UVM was, soos reeds genoem, nog ‘n baie jong organisasie en daar was nog nie genoeg tyd vir lede om hulself in die skietverenigings, voor die uitbreek van die staking in Januarie 1914, in te skryf nie.³³³ Die syfers bly dus onbepaald, maar dit wil egter voorkom dat daar heelwat minder burgers, as na Smuts se bewering, betrokke was. Tydens die proses van mobilisasie het die Departement van Verdediging dus gou tot die besef gekom dat baie min van die burgers as lede van die verdedigingsmag se skietverenigings (kommando’s) ingeskryf was, juis omdat dié organisasie nog só jonk was. Smuts, in sy hoedanigheid as Minister van Verdediging, het gevolglik opdrag gegee, dat alle geskikte persone wat hulle diens aangebied het, toegelaat moes word om by die verdedigingsmag se skietverenigings aan te sluit.³³⁴ Hierdie besluit van Smuts het egter kritiek uitgelok, aangesien ‘n aantal van die distrikoffisiere nie met die opdrag saamgestem het nie. Hulle het gevoel dat daar sommige burgers was wat simpatie met die stakers se situasie gehad het. Die distrikoffisiere het gevrees dat diesulkes van die geleentheid, om die stakers met die verkryging en verskaffing van wapens en ammunisie behulpsaam te wees, gebruik kon maak. Sodanige voorvalle het wel tydens die onderdrukking van die staking plaasgevind en stappe om die betrokke persone te arresteer, is geneem. Die offisiere se vrese was dus nie ongegrond nie. Smuts het gevolglik besluit dat slegs die dienste van geskikte en betroubare individue aanvaar moes word vir diens in die kommando’s en

-
- 330 DvV DOK S: Pamfletversameling, Houer 99, Pamflet 6983, H.Camp, Union Defence Force: 1910-1930, p. 39.
- 331 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc, January 1914.
- 332 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/509, Strike 1914 – Report on causes of.
- 333 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc, January 1914.
- 334 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC, January 1914.

hy het die aanstelling van geskikte persone aan die diskresie van die offisiere oorgelaat.³³⁵ Hy het die bevelvoerders ook gemaan om streng teen die kommandoede wat simpatie met die stakers gehad het, op te tree.³³⁶

Met die stigting van die UVM is die Unie van Suid-Afrika in dertien militêre distrikte verdeel met 'n stafoffisier in bevel. 'n Aantal ABM eenhede is aan die onderskeie militêre distrikte toegewys.³³⁷ Tydens die staking van 1914 is die onlusgebiede in beheergebiede met 'n kontrole-offisier, bekend as die distriksoffisier, in bevel verdeel. Die oorspronklike militêre distrikte en beheergebiede tydens die staking se grense het soms ooreengekom. Die Witwatersrandgebied het byvoorbeeld as militêre distrik nommer agt bekendgestaan, maar was tydens die staking as beheergebied nommer een bekend. Eenhede van die ABM en die kommando's het die polisie in die beheergebied waarin hulle diens gedoen het, bygestaan en met verloop van die staking is die bevel aan 'n distriksoffisier van die verdedigingsmag oorgedra. Die offisiere in 'n beheergebied was nie toegelaat om beheer oor gebiede wat buite hul eie beheergebied geval het, uit te oefen nie.³³⁸

Die kommandante van die verskillende skietverenigings is deur kommandant-generaal Beyers, volgens artikel 79 van die Verdedigingswet, gewaarsku om op 'n gereedheidsgrondslag te wees, ingeval dit nodig sou wees om vinnig byeen te kom as mobilisasie afgekondig word. Artikel 79 van die Verdedigingswet het bepaal dat die goewerneur-generaal deur middel van proklamasies die hele of gedeeltes van die verdedigingsmag kon oproep om binnelandse onrus te voorkom of te

---

335 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/7, IC District No. 7, January 1914.

336 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10A, Letter Sec of Defence to Kmdt-Genl ACF, dd PTA 16 January 1914.

337 C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 147-149.

338 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/13, Indus crisis 1914; C.J. Jacobs, "Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg", Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha, 1988, pp. 7-8; C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; J.Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 33-34.

onderdruk.³³⁹ Dit blyk dat dit nie 'n probleem was om gewone persone, wat nie formele militêre opleiding ontvang het, vir aktiewe diens op te roep nie. Die rede hiervoor was dat baie van die burgers, sowel as die offisiere en staf, goed met die kommandostelsel bekend was, aangesien dit 'n lewenswyse vir die meeste burgers van die voormalige Boererepublieke was.³⁴⁰

Die kommandant van elke distrik het opdrag ontvang om, deur middel van spesiale adjudante, die burgers vir aktiewe diens op te roep. Die ABM en skietverenigingslede (kommandoledes) moes tydens die mobilisasie op voorafbepaalde en geskikte gebiede in spesifieke beheergebiede byeenkom en moes van daar na die onrusgebiede verskuif word.³⁴¹ Spesiale boodskappers het geskrewe instruksies om elke weerbare wit man, vanaf die ouderdom van 17 tot 40 jaar, wat nie 'n lid van die Staande mag of ABM was nie en ingevolge die Verdedigingswet dienspligtig was, persoonlik aan te sê om op vasgestelde plekke byeen te kom, ontvang. Daar is besluit om persone wat noodsaaklike dienste verrig het, soos byvoorbeeld die pos- en telegraafwerkers, nie op te roep nie, sodat dié dienste tydens die staking en onderdrukking daarvan kon voortgaan.³⁴²

Die Burgermagkommando's moes ook volgens 'n spesifieke skema in die geval van 'n algemene industriële krisis optree. Hulle moes organiseer, konsentreer en mobiliseer. Organiseer (“organise”) het ingesluit die bewapening van lede en toewysing na afdelings en seksies onder die regte offisiere. Tydens die organisasieproses moes elke lid, behalwe die aantal offisiere wat benodig is, egter tuis bly en gereed wees om te konsentreer as die bevel gegee word. Konsentreer het die volgende behels: gekonsentreerd in afdelings, soos verlang mag word, op gegewe plekke in lede se eie distrikte vir operasionele optrede in of naby die plekke van onrus. Mobiliseer het ingesluit dat die kommando's gekonsentreer moes word in afdelings, gereed met rantsone en vervoer, vanuit hul distrikte as 'n goed georganiseerde eenheid.³⁴³

---

339 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, artikel 79, pp. 664-665; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/10 IC January 1914, District No. 12; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC, January 1914.

340 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC January 1914.

341 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/10, IC, January 1914, District No. 12.

342 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC, January 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/8, IC January 1914, District No. 8.

343 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC, January 1914.

Die meeste eenhede van die ABM en kommando's was dan ook vir die Witwatersrandgebied bestem, aangesien die regering die meeste probleme daar verwag het.³⁴⁴ Die oproepinstruksies het ook voorsiening gemaak vir die feit dat daar sommige van die burgers kon wees wat ontevrede of onwillig was om diens te verrig. Indien daar sulke gevalle was, moes die onderskeie distriksoffisiere die burgers op die vasgestelde plekke van byeenkoms ontmoet en hulle met die toedrag van sake bekend maak. Daar moes aan die burgers verduidelik word dat hulle alleenlik gevra word om die regering van die dag by te staan in die handhawing van die wet en orde en behulpsaam te wees om lewens en eiendom, waar nodig, te beskerm. Indien die distriksoffisiere dit nodig geag het, moes die kommandant-generaal ingeroep word om persoonlik die manskappe te ontmoet en enige misverstand, in gevolge die doel van die mobilisasie, uit die weg te ruim.³⁴⁵ Die berede en onberede burgers moes op verskillende plekke byeenkom. Kommandante moes in kennis gestel word waar die nodige wapens en ammunisie vir die burgers uitgereik sou word. As die burgers by die plekke van byeenkoms was, moet die kommando's in afdelings organiseer. Die burgers wat oor wapens en ammunisie beskik het moes onmiddellik na die onrusgebiede toe beweeg het en dié sonder wapens en ammunisie moes gekonsentreerd bly totdat hulle uitgereik kon word óf geskuif kon word na 'n plek waar hulle wel daarmee uitgereik kon word.³⁴⁶

Nadat die kommando's hul bevele ontvang het, moes hulle dan onmiddellik na die aangewysde versamelgebiede beweeg het. Tydens die mobilisasieproses moes burgers waar hulle van treine gebruik kon maak vir die spoedige afvoer na die gebiede van byeenkoms, dit doen en ook so vinnig as moontlik na die posisies, wat aan hulle toegewys is, vertrek. Hulle moes per voet (roetemars) na die punte beweeg het, as daar nie reëlings met die spoorwegadministrasie om hulle per trein na hulle versamelgebiede te vervoer getref is nie of as daar geen stasies naby aan dié gebiede was nie. Die UVM het dus versoek dat die konsentrasie van kommando's tydens die mobilisasie so ver

---

344 C.J. Jacobs, "Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg", *Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha*, 1988, p. 6.

345 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC, January 1914.

346 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/7, IC District No. 7, January 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/10, IC January 1914, District No. 12; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

moontlik naby die spoorlyne moes plaasvind sodat die verskillende afdelings van die ABM maklik per spoor na die onlusgebiede vervoer kan word.³⁴⁷ Die spoorlyne moes ook bewaak word en volgens 'n verslag in die Argief van die Suid-Afrikaanse Burgermagt het die mobilisasie van diegene wat die spoorlyne moes bewaak baie vinnig plaasgevind en in die meeste gevalle binne twaalf uur nadat die bevel om te ontpooi, afgekondig is.³⁴⁸ Daar is selfs van goederetreine gebruik gemaak om die kommando's na die plekke waar hulle byeen moes kom te vervoer.³⁴⁹ Die kommando's van die platteland is per trein na die stedelike gebiede, waar die stakings plaasgevind het, vervoer, terwyl die kommando's wat van die stede afkomstig was van hul eie vervoer gebruik moes maak om by die voorafbepaalde versamelgebiede te vergader. Die mobilisasie van die kommando's het redelik vlot verloop en alle eenhede was binne drie dae nadat mobilisasie afgekondig is, ontplooi of oppad na hul ontplooiingsgebiede.³⁵⁰ Volgens 'n verslag vanaf die goewerneur-generaal van SA na Harcourt, op 14 Januarie 1914, was die mobilisasie van die verdedigingsmag bewonderenswaardig effektief. Volgens Gladstone was die Boerekommando's in alle gebiede beskikbaar en gewapende manne het alle spoorwegstasies bewaak en spoorlyne gepatrolleer.³⁵¹

Een van die probleme wat tydens mobilisasie voorgekom het, was dat die Lydenburg Kommando, wat per trein na die Witwatersrand oppad was, op 12 Januarie 1914 by Waterval Boven deur stakers voorgekeer is en gedreig is met geweld indien hulle sou voortgaan om te mobiliseer. Die regering het dus nie totale beheer oor die spoorweë gehad nie en die bogemelde situasie het die mobilisasieproses bemoeilik en vertraag. Gewapende kommando's is na Waterval Boven gestuur om te verseker dat die Lydenburg Kommando hul reis na die Witwatersrand kon voortsit.³⁵²

-
- 347 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/10, IC January 1914, District No. 12; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.
- 348 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12.
- 349 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765.
- 350 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, pp. 49-50, DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer A163/7178, Memorandum SA Railways – Dept of Defence, Pretoria, 28 February 1914.
- 351 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/509, Strike 1914 – Report on causes of.
- 352 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 97, Lêer 7164A, Threatened Indus Crisis, 1914.

Nog 'n ernstige probleem wat tydens mobilisasie voorgekom het in Harrismith in die OVS was dat die kommandant van die plaaslike kommando, ene Wessels, en ander personeel van die UVM nie opgespoor kon word om die oproepinstruksie toe te pas en uit te voer nie. Die redes vir hul afwesigheid kon nie vasgestel word nie. Gevolglik moes die distriksbevelvoerder van die Suid-Afrikaanse Polisie, Inspekteur J. Archibald, al die funksies met betrekking tot die mobilisasie van die kommandolede in die omgewing behartig. Kommandant Wessels het eers op 20 Januarie 1914, na afloop van die demobilisasie van die Harrismith Kommando, opgedaag vir diens en sy pligte begin uitvoer. Daar kon geen bewyse opgespoor word dat die UVM teen Wessels opgetree het nie. Alhoewel die mobilisasie van die Harrismith Kommando goed verloop het, is die administrasie en uitvoering daarvan deur die polisie behartig. Hierdie insident het daarop gewys dat daar wel groot probleme in sommige gebiede met betrekking tot die administrasie van die kommando's voorgekom het.³⁵³ Alhoewel daar dus 'n aantal probleme tydens die mobilisasieproses voorgekom het, het die kommando's egter daarin geslaag om redelik vinnig te mobiliseer en te ontplooi na die plekke van onrus.

4.3. VOORRADE

Vorbereidings deur die UVM, wat daarvoor verantwoordelik was om die kommandolede, wat opgeroep is om die 1914-staking te onderdruk, uit te rus, is haastig en in sommige gevalle onoordeelkundig gemaak. Tydelike vooraaddepots is op geskikte plekke, soos sportgronde, ingerig, vanwaar voorrade na die verskillende kommando's versprei is. Waar moontlik is voorrade per spoor na hierdie punte vervoer. In sommige gebiede aan die Witwatersrand is skole selfs ontruim om as militêre hoofkwartiere en kampe te dien. Die distriksoffisiere was daarvoor verantwoordelik om reëlins, vir die akkomodasie wat plaaslik benodig sou word vir offisiere, manskappe en perde, te tref.³⁵⁴ Een van die probleme wat tydens mobilisasie voorgekom het, was die feit dat die verskillende beheergebiede nie oor 'n eie administratiewe offisier, om die verantwoordelikheid vir

---

353 NAB: SAP, Band 10, Lêer 6/183/14/7, Threatened strike.

354 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

die bevoorrading te neem, beskik het nie. Daar was in Januarie 1914 net nie genoeg opgeleide administratiewe personeel in die nuwe UVM nie.³⁵⁵

Probleme met die bevoorrading van die kommando's tydens die 1914-staking het dan ook gereeld voorgekom. So is daar byvoorbeeld in Johannesburg te veel voedsel en veevoer aan sekere kommando's uitgereik, terwyl daar weer aan ander eenhede onvoldoende kamptoeusting voorsien is. In gebiede waar kommando's nie voldoende voorrade van die UVM ontvang het nie, moes hulle dit noodgedwonge uit plaaslike beskikbare bronne aanvul. Rantsoene en veevoer moes vir die periode van konsentrasie en die treinrit na die Witwatersrandgebied deur alle berede lede van die kommando's self voorsien word.³⁵⁶ Met die aankoms van die kommando's aan die Witwatersrandgebied sou voedselrantsoene en veevoer reëlings die verantwoordelikheid van die Verdedigingshoofkwartier (VHK) word.³⁵⁷

Die bevoorrading van die kommando's tydens die mobilisasieproses was nie altyd na wense nie en in sommige gevalle traag. Oor die algemeen het die kommando's die meeste van die voorraad wat aangevra is, ontvang. Sommige van die kommando's het egter net 'n gedeelte van hul aangevraagde voorraad ontvang en dit het tot groot ongerief gelei en die mobilisasieproses vertraag. Uitrusting wat deur die bevelvoerders van die kommando's aangevra is en wat deur die UVM voorsien moes word, het ingesluit: kamptoeusting, jasse, komberse, uniforms, skoene, reënjasse, waterbottels en knapsakke (rugsakke).³⁵⁸ Waterbottels en knapsakke is wel in die meeste gevalle deur die UVM se voorraadstoor aan hulle voorsien.³⁵⁹ Daar was egter heelwat gevalle waar knapsakke nie betyds opgedaag het nie en waar die burgers genoodsaak was om van hul eie tasse

---

355 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

356 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures – general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

357 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

358 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7198, Ordnance Supplies, Strike 1914 - telegrams; DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Notes on strike accounts.

359 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.

gebruik te maak.³⁶⁰ Twee komberse en 'n jas moes van die voorraadstoor vir alle onder-offisiere en manskappe getrek word en aan hulle uitgereik word voor hulle na die spesifieke bymeakaarkompunte vertrek het.³⁶¹ Voorrade is vertraag en daar was probleme met die snelle en goeie verspreiding daarvan. Sommige eenhede het eers na agt dae komberse en jasse vanaf die voorraaddepots ontvang en was dus genoodsaak om hulle eie uitrusting saam te neem.³⁶²

Tekorte, asook die vertraging van die beskikbaarstelling van uitrusting het voorgekom. Baie van die kommandoede, veral op die platteland, is nie betyds met die nodige uniforms voordat hulle moes mobiliseer, voorsien nie en gevolglik moes hulle van hul privaat klere gebruik maak.³⁶³ Dit was streng gesproke teen die regulasies met betrekking tot uniforms van die Verdedigingswet,³⁶⁴ maar dit was vir die ouer lede van die kommando's nie 'n vreemde verskynsel nie, want hulle het in die verlede, soos byvoorbeeld tydens die ABO, nooit oor uniforms beskik nie.³⁶⁵ Die kontroversie oor die kakie-uniform van die Britse oorwinnaars wat deur die kommandoede gedra moes word, is nie tydens die 1914-staking op die spits gedryf nie.³⁶⁶ Die feit dat die meeste burgers egter nie met uniforms uitgerus is nie, kon wel daartoe bydra dat daar nie veel ongelukkigheid oor die kakie-uniforms tydens die staking was nie. Daar kon ook geen bewyse gevind word dat diegene wat wel uniforms tydens die staking ontvang en gedra het, ongelukkig daarvoor was nie. Die vertraging in die voorsiening van uniforms aan kommandoede het wel daartoe gelei dat baie van die burgers net oor die klere wat hul aangehad het, beskik het. Tydens mobilisasie was daar ook nie tyd om klere te was nie en gevolglik het hul klere baie vuil geword en begin stink. Die probleme met die uitreiking van uniforms het dus in sommige gevalle tot swak higiëniese toestande

---

360 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914.

361 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

362 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914.

363 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Strike Act, No. 8 District Johannesburg.

364 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, artikel 43, pp. 642-643.

365 G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, 1954, pp. 219; F. Pretorius, *Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*, p. 82.

366 A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 21; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 178-183.

gelei.³⁶⁷ Dié tekorte het die UVM genoodsaak om aan die bevelvoerders magtiging te gee om klere en skoene in absoluut noodsaaklike gevalle aan te koop.³⁶⁸

Die kommandoede moes self vir eetgerei, skeergereedskap en haarborsels voorsiening maak. Indien hierdie privaat items verlore sou raak tydens die stakingsdiens, sou die staat net die basiese bedrag om dit te vervang, uitbetaal. Die staat was nie werklik bereid om kommandoede vir privaat eiendom wat tydens die staking verlore geraak het, te vergoed nie. Die staat was ook onwillig om maklik uit te betaal, want groot verliese ten opsigte van privaat eiendom is ondervind en slegs sekere privaat items is uitbetaal. Die regering was van mening dat die privaat eiendom wat deur die burgers op kommando saamgeneem is, nie werklik hulle verantwoordelikheid was nie – dit ten spyte van die feit dat die staat nie in alle basiese behoeftes ten opsigte van voorrade van die kommandoede kon voorsien nie.³⁶⁹ Kommandoede het in sommige gevalle vergoeding vir horlosies, kettings, boeke en matrasse geëis. Die staat het egter nie vir hierdie items, wat as persoonlike items beskou is, betaal nie.³⁷⁰ Roetinevoorraadaanvrae het dus in sommige gevalle nie altyd so goed verloop nie. Byvoorbeeld, tekorte aan vuurmaakhout het daartoe gelei dat daar gevalle voorgekom het waar burgers van die pale van die heinings, wat om hulle kampe was, gebruik het om vuur te maak.³⁷¹

Die instruksie was dat alle range hulself van voedsel, tydens die periode van konsentrasie en vir die treinrit, moes voorsien. Die UVM het ook reëlins met die spoorwegowerhede, om kookwater by sekere treinstasies te voorsien vir die maak van koffie en tee, getref. Kampketels, soos benodig deur die verskillende eenhede, kon vir die doel getrek word. Die instruksie was dat slegs een ketel vir elke twintig persone uitgereik kon word.³⁷² Voedselrantsoene wat deur die kommando's aangevra was, het ingesluit: blikkiesvleis, koffie, suiker, brood, tee, sout, peper, koekmeelblom,

---

367 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Industrial crisis, 1914.

368 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 78.

369 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914.

370 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914.

371 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Industrial crisis, 1914.

372 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

mieliemeel, gedroogde vrugte, gekondenseerde melk, konfyt, kaas, botter, vars vleis, slagvee, aartappels en geblikte sardyne. Soms het verskaffers baie hoë pryse op rekenings gevra en dan moes die UVM eers ondersoek instel voordat hulle uitbetaal het. Selfs lekkergoed is deur die kommandoede aangekoop en dit blyk dat vleis en brood gewilde kosvoorrade onder die kommandoede was.³⁷³

Volgens 'n verslag wat op 18 Maart 1914 in die militêre distrik van Pietermaritzburg oor die mobilisasie en diensverrigtinge tydens die Januarie staking verskyn het, het geen van die eenhede in die militêre distrik van Natal, wat opgeroep was, oor die nodige kamptoerusting beskik nie. Dit moes by die krygsbehoefte depot in Pietermaritzburg aangevra word. Die toerusting moes dan per trein na die verskillende bymekaarkompunte langs die spoorlyne en onderskeie punte waar die burgers diens sou doen, vervoer word. Die proses het opsigself 'n beduidende oponthoud om die burgers van die mees noodsaaklike voorrade te voorsien, veroorsaak. Gevolglik was sommige van die kommandoede, afkomstig van Natal, vir etlike dae sonder tente, potte en ander noodsaaklike uitrusting. Die "Zululand Mounted Rifles"³⁷⁴ was byvoorbeeld van die vrygewigheid en welwillendheid van die inwoners van Eshowe, waar hul hoofkwartier was, vir die verskaffing van voorrade, voordat hulle voorrade per spoor vanuit Pietermaritzburg opgedaag het, afhanklik. Volgens die verslag het die krygsbehoefte diens alles in hulle vermoë gedoen om die voorrade vinnig na die burgers te laat vervoer, alhoewel hulle nie werklik toegerus was om dit te doen nie.³⁷⁵ Die rede hiervoor was waarskynlik as gevolg van die feit dat die UVM nog in sy kinderskoene was en dat die organisasie van die verskeie afdelings nog nie behoorlik geskied het nie.

---

373 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Notes on strike accounts; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, Industrial Crisis, January 1914.

374 Volgens G. Tylden, *The armed forces of South Africa*, 1954, pp. 214-215, moes die Zululand Mounted Rifles en die Umvoti Mounted Rifles in 1913 met die stigting van die UVM amalgameer as die Umvoti Mounted Rifles met die hoofkwartier in Eshowe. Volgens 'n verslag in die Argiefgroep van die Suid-Afrikaanse Burgermagt word daar nog in Maart 1914 na die Zululand Mounted Rifles verwys. Sien: DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12.

375 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12.

Volgens die bogemelde verslag van 18 Maart 1914 was een van die redes wat tot die vertraging van die uitreiking van voorrade aanleiding gegee het, onder meer die tyd wat die verspreiding en vervoer van die voorrade in beslag geneem het. Die personeel van die krygsbehoefte depot kon nie die onverwagse groot aanvraag na voorrade in so 'n kort tydjie behartig nie. Die rede hiervoor was nie omdat hulle onbevoeg was nie, maar omdat die stelsel die berging van die nodige veldtoerusting in vyf verskillende krygsbehoefte depots versprei het. Volgens die verslag het die personeel alles in hulle vermoë om die benodigde artikels so gou as moontlik te versprei, gedoen.³⁷⁶

Hoewel bevoorrading deur die jong UVM wel in sommige gevalle traag was en tekorte in die bekikbaarstelling van voorrade voorgekom het, was dit nie vir die gewone burger wat op kommando gegaan het 'n groot probleem of vreemd nie. Die meeste van die lede het reeds kommandodiens in die voormalige Boererepublieke verrig en was bekend met die reëlings dat elke lid vir homself, wat bevoorrading betref, verantwoordelik was.³⁷⁷ Die UVM het egter nog baie groeipyne, wat bevoorrading van 'n formele verdedigingsmag betref, gehad om uit te sorteer.

Die voorkoms van kommandering tydens die 1914-staking was nie vir die burgers 'n vreemde konsep nie, want dit het deel van die kommando-tradisie gevorm. Die meeste kommando lede het tydens kommandodiens in die voormalige Boererepublieke asook die ABO daarmee in aanraking gekom.³⁷⁸ Die Verdedigingswet van 1912 het ook voorsiening vir die kommandering van voorrade ensovoorts, gemaak.³⁷⁹ Volgens die krygswetproklamasie van 14 Januarie 1914 het kommandering tydens die stakingsdiens die volgende behels:

Met betrekking tot kommandering is bepaal dat 'n offisier of 'n kontrolerende amptenaar deur middel van 'n skriftelike order en vir gebruik van die diensdoenende magte, of 'n

---

376 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12.

377 G. Tylden, The development of the commando system in South Africa, 1715 to 1922, *Afrikana notes and news* 13(8), December 1959, pp. 309-310.

378 F. Pretorius, *Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*, pp. 56, 83.

379 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, artikel 86, pp. 668-669; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 99.

gedeelte daarvan, vir enige doel wat vir die administrasie van die krygswet gebiedend is, kan kommandeer: Transportdiere en perde, voer, saals, tuie, voertuie of enige uitrusting daarvan; motorvoertuie en trapfiets, met toebehore; steenkool, vir huishoudelike of nywerheidsgebruik, of vir kragopwekking van 'n masjien; petrol, paraffien en olie; proviand en eetware; kos, drank en verversings, of enigiets anders wat vir die gebruik van die diensdoenende magte of vir genoemde doeleindes benodig is.³⁸⁰

Veevoer wat gekommandeer is, het onder andere mielies, hawer en lusern ingesluit.³⁸¹ Smuts het alle offisiere gewaarsku dat kommandering spaarsamig en net as dit absoluut noodsaaklik was en as voorrade nie andersins verkry kon word nie, toegepas mag word.³⁸²

Soos vantevore genoem, het sommige van die kommando's geen voorrade of rantsoentoele ontvang nie, en was dus genoodsaak om onder die bepalings van die krygswet voorrade te kommandeer. Onreëlmatighede het in sommige gevalle tydens die kommandering voorgekom, veral as daar nie behoorlik van die name en adresse van ontvangers en voorsieners van goedere boekgehou is nie. In sekere gevalle het burgers, na demobilisasie, dié voorrade gehou en kon hulle nie opgespoor word nie. Burger D.V. de Villiers van Potchefstroom het byvoorbeeld na afloop van die staking die saal wat vir hom opgekommandeer is tydens die onluste nie teruggegee nie en dit verkoop.³⁸³ Na afloop van die staking moes finansiële magtiging deur die UVM aangevra word om hierdie bykomende kostes wat deur sommige kommando's aangegaan is, te vereffen.³⁸⁴

Die kommandant of 'n spesiale kommissariaat offisier, wat deur eersgenoemde aangestel kon word, moes behoorlike kwitansies vir alle gekommandeerde artikels uitgereik en onderteken het. Elke kommando of afdeling moes dus reël om selfstandig te wees wat mondvoorraad betref het. Indien moontlik sou die UVM boeke met vorderingsbewysvorme aan die kommando's voorsien, maar indien dit nie gereed was nie, moes elke kommandant die mees geskikte boek vir die doel

---

380 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 74; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 455, 14 Januarie 1914, p. 251.

381 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 88, Lêer 29/233, Commandeering articles during strike.

382 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7232, Martial Law: Strike 1914; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 97, Lêer 7164D, Threatened Indus Crisis, 1914.

383 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 88, Lêer 29/214, Saddle kommandeer [sic] during strike – unlawful disposal of.

384 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7257, Special Expenditure - Strike 1914.

aankoop en sorg dat 'n duplikaat gehou word vir elke uitgereikte vorderingbewys.³⁸⁵ Kommandante is ook gemagtig om uitrusting, soos klere en skoene, namens die burgers aan te koop. Die Departement van Verdediging het vereis dat daar daaglik register gehou moes word van die diens van elke lid, asook die daaglikse gebeure. Daar moes ook register gehou word van die hoeveelheid proviand en ander goedere wat deur middel van kommandering of uit regeringsbronne verkry is.³⁸⁶

Die kostes van die gekommandeerde voorrade en perde wat deur elke kommando verkry is, sou bereken word en van die gesamentlike vergoedingsbedrag wat aan die kommando's uitbetaal is, pro rata afgetrek word. Die kostes van voorrade en perde wat deur individuele lede van die kommando's vir eie gebruik gekommandeer of gekoop is op die UVM se onkoste, sou ook van hul soldy afgetrek word.³⁸⁷ Volgens die krygswetregulasies was dit ontoelaatbaar vir verskaffers om onredelike hoë pryse vir voorrade te vra asook om te weier om iemand te bedien of om voorrade aan so 'n persoon te verkoop as gevolg van sy gevoelens, handelswyse of houding aangaande die nywerheidstaking. Die regulasies het voorts aangedui dat dit 'n oortreding was vir 'n individu om gekommandeerde eiendom sonder die nodige toestemming te verwyder of te beskadig.³⁸⁸

Die oproepinstruksies tydens die 1914-staking het onder andere bepaal dat elke kommandolid sy eie geweer, indien hy oor een beskik het, moes saamneem na die bymeakaarkompunte tydens mobilisasie. Dit was nie 'n vreemde opdrag vir die burgers nie, aangesien dit deel was van die tradisionele handelswyse van die kommando's in die geskiedenis van SA.³⁸⁹ Die oproepinstruksies vir die kommando's wat vanaf die Witwatersrand omgewing afkomstig was, het vereis dat onder-offisiere sowel as burgers, as dit moontlik was, oor eenhonderd rondtes ammunisie moes beskik.

---

385 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, Indus Crisis, January 1914.

386 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7232, Martial Law: Strike 1914.

387 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 78; DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 2/7164, Pay and allowances of Burghers on commando.

388 *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 455, 14 Januarie 1914, p. 251; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 74.

389 G. Tylden, The development of the commando system in South Africa, 1715 to 1922, *Afrikana notes and news* 13(8), December 1959, p. 307; F. Pretorius, *Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*, p. 28; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/10, IC, January 1914, District No. 12.

As daar enige probleme ontstaan het om die ammunisie plaaslik te voorsien moes die tekorte in hoeveelhede deur middel van telegram aan die VHK gerapporteer word. Reëlins sou dan getref word om ammunisie uit te reik sodra die eenhede by hulle bestemmings gearriveer het.³⁹⁰

Tydens die 1914-staking het die UVM 'n tekort aan wapens en ammunisie ondervind en derhalwe moes ekstra wapens en ammunisie van die Imperiale magte in SA geleen word.³⁹¹ Daar was byvoorbeeld nie genoeg gewere in die Unie van Suid-Afrika beskikbaar nie en gevolglik moes die Suid-Afrikaanse regering met die Britse regering reëlins tref vir die verskaffing van gewere aan die UVM. Gladstone het die bevelvoerende generaal van die Imperiale magte in SA, luitenant-generaal Sir Reginald C. Hart, skriftelike magtigting gegee om die gewere aan die Suid-Afrikaanse regering te leen. In totaal is ongeveer 6 600 gewere vanaf die Britse militêre magte in SA, wat 'n voorraad van gewere beskikbaar gehou het vir indien hulle dit in die Britse protektorate sou nodig hê, bekom.³⁹² Die kritiese tekort aan gewere in SA is toe te skryf aan die feit dat die Boere se gewere tydens die ABO deur die Britte gekonfiskeer en later vernietig is.³⁹³ Reëlins is getref om 'n besending wapens en ammunisie vanaf die destydse Robertshoogte (Roberts Heights)³⁹⁴ na die Artilleriebarakke van die UVM, deur middel van ossewaens, te vervoer. Ongeveer vyfhonderd diensgewere, wat by die Imperiale magte geleen is, is so vervoer.³⁹⁵

---

390 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/11, IC, January 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures – general correspondence from Defence Headquarters etc., January 1914.

391 DvV DOK S: DC2, Houer 147, Lêer DC5256, Strike on Rand – Rifles and bayonets on loan from Imperial authorities; NAB: SAP, Band 9, Lêer 6/183/14/3, Threatened strike – Protection of coal mines, Witbank area, 3/1/14.

392 C.J. Jacobs, Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 97, Lêer 7164B, Threatened Indus crisis; NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/502, Railway strike 1914. Asks for loan of rifles from reserve which is kept at the disposal of the High Commissioner; NAB: GG, Band 1918, Lêer 62/498, Railway strike – outlines policy with regard to use of Imperial troops.

393 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 722, Arms stored at police barracks, Pretoria.

394 Oorspronklik vernoem na “Lord” F.S. Roberts en later hervernoem na Voortrekkerhoogte. Dit is tans as Thaba Tshwane bekend. Sien: D. Visser, British influence on military training and education in South Africa: the case of the South African Military Academy and its predecessors, *South African historical journal* vol. 46, May 2002, p. 67.

395 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Threatened Industrial Crisis – 1914. Protection and storage of arms and ammunition.

Wapens, bandoliers en ammunisie is na verskillende kommando's wat tekorte gehad het, gestuur. Wapens en ammunisie wat aan kadette uitgereik is, is teruggetrek en gewoonlik by polisiestaties vir veilige bewaring, ingehandig.³⁹⁶ In die Carolina omgewing het die kommando's oor geen wapens beskik nie en was onwillig om te mobiliseer as gevolg daarvan.³⁹⁷ Die Krugersdorp Kommando het ook 'n groot tekort aan wapens ondervind en 'n duisend gewere is aan hulle gestuur en die Zeerust Kommando het driehonderd gewere ontvang.³⁹⁸

4.4. VERVOER

Tydens die nywerheidstaking van Januarie 1914 het die UVM nie meer net van perde, donkies, muile, ossewaens, treine en dienwaentjies, 'n soort spoorlose trem, gebruik gemaak soos die kommando's in die Boererepublieke tydens die ABO nie. Die jong UVM het indertyd, te danke aan die meer moderne tegnologie van die vroeë twintigste eeu, ook van motorvoertuie om die vervoer van voorrade te verbeter en te versnel, gebruik gemaak. Ossewaens was egter destyds nog steeds die goedkoopste vervoermiddel in die Unie van Suid-Afrika en juis daarom het die UVM meer ossewaens en dienwaentjies aangevra. Ossewaens is onder andere vir die vervoer van voorrade asook water na die kommando's aangewend. Die nadeel was dat die ossewa nie so vinnig soos die motorvoertuig was nie en dit het dus heelwat langer geneem om voorrade by die bepaalde bestemmings te besorg. Voorts het dit ook 'n geruime tyd vir die osse geneem om te herstel nadat hulle lang afstande afgelê het en hulle was ook blootgestel aan siektes en beserings.³⁹⁹ Na Uniewording was daar ook 'n tekort aan muile, wat gewoonlik die dienwaentjies getrek het, en gevolglik sou die kommandolede nie so vervoer kon word tydens mobilisasie nie.⁴⁰⁰

---

396 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7198, Ordnance supplies, Strike 1914 – telegrams.

397 NAB: SAP, Band 9, Lêer 6/183/D, Indus disturbances Tvl. – matters affecting Ermelo district.

398 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/7, IC, District No. 7, January 1914.

399 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7229, Transport – Railway strike- 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: SAMR, Houer 982, Lêer 330/4, OC's motor car allowances.

400 DvV DOK S: SAMR, Houer 660, Lêer "Transport".

Probleme met die snelle vervoer van voorrade, soos byvoorbeeld wapens en ammunisie na die kommando's wat dit benodig het, is tydens die mobilisasie van die burgers ondervind. Tekorte van voorrade het voorgekom, want daar was as gevolg van die stadige vervoermiddels, nie genoeg versendings van voorrade nie. Gevolglik moes die UVM bykomende stappe neem om 'n oplossing vir die probleme aangaande die tydsame vervoer van voorrade na die verskillende eenhede te vind. Daar is besluit om van motorvoertuie gebruik te maak om die vervoerprobleem ten opsigte van voorrade te verbeter.⁴⁰¹

Eienaars van privaat motorvoertuie het tydens die staking hulle motors aan die UVM vir gebruik, beskikbaar gestel. As gevolg van die tekorte wat die UVM aan motorvoertuie ondervind het, het die organisasie in sommige gevalle wel van hierdie aanbiedinge gebruik gemaak.⁴⁰² Motors is ook van privaat persone en motorhandelaars gehuur ten einde die vervoerprobleme die hoof te bied. In enkele gevalle is daar selfs huurmotors (taxi's) vir diens tydens die staking gehuur.⁴⁰³ Bevelvoerders van kommando's het ook van motorvoertuie gebruik gemaak om burgers in afgeleë gebiede, wat nie oor kommunikasiemiddele beskik het nie, in te lig oor die afkondiging van die krygswet en die bevel om te mobiliseer. Moderne tegnologie, in die vorm van motorvoertuie, is dus tydens die staking as kommunikasie- sowel as vervoermiddel aangewend.⁴⁰⁴ 'n Nadeel met betrekking tot die aanwending van motorvoertuie was dat sommige gebiede se paaie van so aard was dat dit nie motorvervoer kon akkomodeer nie. In sommige gebiede was daar baie riviere en geen brûe om dit oor te steek nie. Afgeleë gebiede op die platteland het ook nie oor paaie beskik nie en derhalwe kon daar nie van motors gebruik gemaak word as vervoer- of kommunikasiemiddel nie.⁴⁰⁵ Daar is wel in sommige streke van motorvervoer gebruik gemaak om

---

401 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7229, Transport – Railway strike - 1914.

402 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7255, Use of motorcars and motorcycles during the industrial crisis. Voluntary offer from citizens.

403 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Notes on strike accounts.

404 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Strike accounts No. 9 District, Pretoria; DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis – 1914.

405 DvV DOK S: SAMR, Houer 982, Lêer 330/4, OC's motor car allowances.

inspeksies uit te voer. Van die motors en fietse wat gehuur is, is tydens die mobilisasie beskadig en gevolglik moes dit ook herstel word.⁴⁰⁶ Die kostes is eers na afloop van die staking betaal.⁴⁰⁷

Daar is ook van motors gebruik gemaak om mediese voorrade aan gebiede te verskaf. Die regering het 'n kontrak gehad om vervoer in die vorm van ossewaens en dienwaentjies voorsiening te maak. As gevolg van 'n tekort aan vervoermiddele en -probleme moes die UVM baie ossewaens, dienwaentjies en motorvoertuie van privaat persone en handelaars huur. Weens hierdie tekorte, het die UVM gesukkel om te mobiliseer en hul taak gou uit te voer. Daar is ook van motorfietse, met die doel om burgers in afgeleë gebiede op te kommandeer, gebruik gemaak. Motorfietse is deur ordonnanses gebruik tydens die staking in die uitvoering van hul pligte en hulle het ook soms van hul eie vervoer en brandstof gebruik gemaak.⁴⁰⁸

Onder die bepalings van die krygswet kon die kommandering van vervoermiddele ook tydens die staking plaasgevind het. Daar is egter bepaal dat die kommandering van vervoermiddele deur die Direkteur van Vervoer hanteer moes word, om sodoende te probeer verhoed dat die blindelings kommandering van voertuie plaasvind.⁴⁰⁹ Brandstof vir die gebruik van motorvoertuie en motorfietse is ook tydens die staking gekommandeer en moes na afloop van die staking betaal word.⁴¹⁰

Motorvoertuie is ook gehuur om burgers van die afkondiging van mobilisasie en die ligging van plekke van byeenkoms in te lig. Die UVM moes die afstand wat die motors afgelê het, asook die tydsduur waar daar van die motors gebruik gemaak is, bepaal en die huur daarvolgens betaal. Die UVM moes dus goed boekhou van alle vervoeruitgawes wat tydens die staking aangegaan is. Die meriete vir 'n billike fooi vir die huur van 'n motorvoertuig tydens die staking was onder andere

---

406 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: SAMR, Houer 982, Lêer 330/4, OC's motor car allowances.

407 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Notes on strike accounts.

408 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 97, Lêer 7164D, Threatened Indus Crisis, 1914.

409 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7229, Transport – Railway strike – 1914.

410 DvV DOK S: DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts No. 6 District, Standerton; DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914.

die tydsduur van gebruik, afstand wat afgelê is, die hoeveelheid passasiers wat vervoer is en of die vervoer vir dag- of nagdiens aangewend is, en ook of die motors in dorpe of in landelike gebiede aangewend is.⁴¹¹

Volgens die bepalings en regulasies van die Verdedigingswet van 1912 was 'n burger, wanneer hy homself as 'n berede persoon in die ABM geregistreer het, verplig om homself met 'n diensbare perd te voorsien ingeval hy opgeroep sou word om militêre diens te verrig.⁴¹² Die regulasies van die Verdedigingswet het ook verder bepaal dat lede van die ABM hulle perde moes registreer as hulle *bona fide* eiendom en dat hul perde moes voldoen het aan die voorgeskrewe geskiktheidsvereistes om diens te doen. Voorts moes hulle ook aansoek doen om hul perde teen dood, siekte en verwonding, op staatskoste en onder sekere voorwaardes, te verseker.⁴¹³ Of daar wel aan die laasgenoemde regulasie gehoor gegee is tydens die staking van 1914 is te betwyfel, aangesien so min van die burgers al amptelik in die kommando's ingeskryf was. Daar was destyds, met die afkondiging van krygswet en gepaardgaande mobilisasie van die kommando's, egter 'n hele aantal burgers wat nie oor perde beskik het nie. In sommige gevalle het die UVM perde van privaat persone gehuur om aan die burgers wat nie oor perde beskik het nie, te voorsien. Die UVM het tydens die staking ook ekstra perde aangekoop en selfs gekommandeer as tekorte aan ryperde ondervind is. Na afloop van die staking moes die Departement van Verdediging kompensasie aan die eienaars van die opgekommandeerde perde uitbetaal.⁴¹⁴ Tydens die mobilisasieproses moes die Departement van Verdediging ook van spoorvervoer, soos in die Verdedigingswet omskryf, gebruik maak om diegene wat nie oor perde beskik het nie na die bymekaarkompunte te vervoer. Spesiale treine was tydens die staking beskikbaar om kommandolede en voorrade te vervoer. Gevolglik moes 'n groot hoeveelheid treinkaartjies aangekoop word en is spoorwegmagtigings, om

-
- 411 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts 1914, Strike accounts No. 11 District, Bloemfontein.
- 412 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, artikel 65, pp. 658-659; DvV DOK S: DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts 1914, Strike accounts No. 11 District, Bloemfontein.
- 413 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, artikel 66, pp. 658-659; DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Notes on strike accounts.
- 414 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts No. 6 District, Standerton; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 88, Lêer 29/227, Commandeering horses during strike.

die koste van die dienste te dek, uitgerek.⁴¹⁵ Die distriksoffisiere was wel gemagtig om die noodsaaklike spoorwegmagtigings uit te reik vir die vervoer van die kommandoede.⁴¹⁶ Kommandoede wat nie oor perde beskik het nie, is ook met dienwaentjies na die bymeakaarkomplekke vervoer.⁴¹⁷ Die gebruik van spesiale treine om burgermaglede na gebiede waar stakings voorgekom het, te vervoer is ook in ander dele van die Britse Ryk aangewend. So is milisieede in Kanada byvoorbeeld ook in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog deur spesiale treine na onlusgebiede, om stakings onder beheer te bring, vervoer.⁴¹⁸

Die veevoer wat aan die Witwatersrand beskikbaar was, was onvoldoende om die perde behoorlik te kon voer en gevolglik moes mielies as aanvullende voer aangevra word. Daar was ook nie baie gras vir weiding aan die Rand beskikbaar nie en die veevoer moes derhalwe vermeerder word om die groot aantal perde te kon voed. Daar is van skole gebruik gemaak om verblyf aan die kommando's te verskaf en gevolglik is die burgers se perde ook op die skoolterreine aangehou. Die beperkte ruimte was egter nie geskik vir die aanhou van 'n groot aantal perde nie. Dit het die gevaar dat siektes onder perde kon versprei ingehou, want die skoolgronde was, nadat die UVM dit beset het, vuil. 'n Verdere probleem wat ondervind is, was dat die skole na die skoolvakansie sou heropen en die kommandoede wat die gronde beset het, sou moes sorg dat dit opgeruim word.⁴¹⁹

Tydens die 1914-staking, anders as tydens die ABO, was daar beter mediese versorging vir die perde.⁴²⁰ Die UVM het die Suid-Afrikaanse Veeartsenykundige diens in 1913 goedgekeur en

---

415 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, artikel 89, pp. 668-669; DvV DOK S: DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts 1914, Strike accounts No. 11 District, Bloemfontein; DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10, Industrial crisis, January 1914; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 99.

416 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914.

417 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts 1914, Strike accounts No. 11 District, Bloemfontein.

418 D. Morton, Aid to the civil power: the Canadian Militia in support of social order, 1867-1914, *Canadian historical review* 51(4), 1970, p. 421.

419 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Threatened Industrial Crisis – 1914. Protection and storage of arms and ammunition.

420 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Threatened Industrial Crisis – 1914. Protection and storage of arms and ammunition.

gevolglik kon die verdedigingsmag tydens die staking van 1914 'n veeartsenydiens aan die kommando lede verskaf. Lede van die Veeartsenykorps is in die Witwatersrand geplaas om die eenhede te bedien.⁴²¹ Waar veeartsenydienste nie gereedlik beskikbaar was nie moes daar van privaat veeartsenydienste gebruik gemaak word om na siek en beseerde diere om te sien en die perde te beslaan.⁴²² Tydens die staking van 1914 moes baie van die kommando lede op diens se perde beslaan word.⁴²³ Dié perde is egter net beslaan as dit absoluut noodsaaklik was vir die uitvoering van hul pligte tydens die staking. Burgers se siek perde, wat hulle privaat eiendom was, se mediese ondersoeke en behandeling is deur die Departement van Verdediging betaal.⁴²⁴ Nuwe mediese ontdekkings het die toetsing vir perdesiektes, asook die voorkoming en behandeling van dié siektes, moontlik gemaak. Gevolglik is siek perde ook nie somer voor die voet doodgeskiet nie en was dit meer koste-effektief vir die jong UVM en die burgers op kommando.⁴²⁵

Tydens die staking het baie van die kommando lede se perde as gevolg van uitputting en 'n gebrek aan voer gevrek en 'n aantal perde het ook beserings opgedoen.⁴²⁶ Die Departement van Verdediging het die eienaars van perde wat tydens die stakingsdiens gevrek het of beseer is, na afloop van die demobilisasie van die kommando's, finansieel vergoed. Die vergoeding het ook gegeld vir perde wat gekommandeer en gehuur is.⁴²⁷ Die berede lede van die kommando's sou slegs vergoeding vir perde wat hulle *bona fide* eiendom was, ontvang en wat tydens of as gevolg van hul diens tydens die staking gevrek het.⁴²⁸ Tydens die demobilisasieproses van die kommando's is die burgers en hulle perde per spoor na hulle tuistes vervoer. In enkele gevalle was

-
- 421 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer A163/7178, Telegram, Admin officer Johannesburg area – Secretary of Defence, 13 January 1914; C.J. Jacobs, “Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsnoluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in Johannesburg”, *Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha*, 1988, p. 9; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 47.
- 422 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Strike accounts, No. 9 District Pretoria; DvV DOK S: DC 2, Lêer 174, Lêer 7454, Strike accounts, No. 8 District, Johannesburg.
- 423 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914.
- 424 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Industrial Crisis, 1914.
- 425 DvV DOK S: DC2, Houer 147, Lêer 5270, Gladers, Mallein test for horses, etc.
- 426 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts Industrial crisis - 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7234, Pay and allowances, Citizen Forces employed on strike duty.
- 427 DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 2/7164, Pay and allowances of Burghers on commando; DvV DOK S: SAMR, Houer 1084, Lêer “Strike 1914”.
- 428 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 78.

die treintrokke waarin die perde vervoer is, tydens hierdie ritte gesluit en derhalwe kon die perde nie vreet of suip tydens die rit nie. Siektes en vrektes onder dié perde het dus wel voorgekom.⁴²⁹

4.5. DISSIPLINE

Soos dikwels die geval wanneer gewone burgers wat nie oor formele militêre opleiding beskik het nie opgeroep is vir aktiewe diens, was die dissipline onder sommige van die kommandoede tydens die staking van 1914 nie altyd na wense nie. In die geskiedenis van die kommando's in SA was dissipline deurgaans 'n probleem.⁴³⁰ Tydens die 1914-staking is verskeie skole, soos reeds genoem, deur die UVM as kampe aangewend. Die skole is in sekere gevalle as gevolg van die kommando's se verblyf daarin beskadig en daar is ook van die ammunisie van die skoolkadette gesteel. Ander eiendom wat as verblyf tydens die staking aangewend is, is ook beskadig.⁴³¹ In enkele gevalle het sekere van die kommandoede ongekontroleerde en onwettige skietoefeninge in die militêre kampe onderneem. Gevolglik is van die geboue in die naburige omgewing raakgeskiet. Na afloop van die staking het die UVM ondersoek na die voorvalle gedoen, maar daar kon egter nie vasgestel word wie die betrokke kommandoede was wat vir die skietery verantwoordelik was nie.⁴³² Die gevolge met betrekking tot die aanwending van die kommando's tydens die staking sou dus 'n invloed op alle vlakke van die samelewing van destyds gehad het.

Heelwat voorvalle van diefstal van privaat eiendom, soos byvoorbeeld klere van die kommandoede wat tydens die stakingdiens gesteel is, het voorgekom. In sommige gevalle is slagoffers van diefstal tydens die staking nie deur die Departement van Verdediging vergoed vir hul privaat eiendom wat gesteel is nie. Die Departement was van mening dat sommige individue

---

429 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Industrial crisis 1914, storage of arms and ammunition.

430 G. Tylden, The development of the commando system in South Africa, 1715 to 1922, *Afrikana notes and news* 13(8), December 1959, p. 307; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 9.

431 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.

432 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/7, IC, District No. 7, January 1914.

nie die regulasies wat die besit van privaat klere tydens kommandodiens verbied het, nagekom het nie.⁴³³ Sommige van die kommandoede het ook hul privaat eiendom asook die eiendom van die UVM as gevolg van hulle nalatigheid verloor.⁴³⁴

Die onwettige kommandering van voorrade en veral perde deur sommige lede van die kommando's, nog voordat krygswet op 14 Januarie 1914 afgekondig is, het ook voorgekom. Die kommandering van voorrade en perde het selfs sonder die toestemming van die wettige eienaars daarvan, voorgekom.⁴³⁵ Dit was duidelik dat sommige van die kommandoede nie gehoor gegee het aan die regulasies van die krygswet nie.

Na afloop van die 1914-staking is rade van ondersoek aangestel om die ongeruimdheid wat in die UVM voorgekom het, te ondersoek. So byvoorbeeld het sommige offisiere magtiging verleen dat burgers met sogenaamde ongewenste karakters en wat aan 'n verskeidenheid van misdade skuldig bevind is, ontslaan word. Slegs 'n krygshof soos behoorlik aangestel in terme van artikel nege van die Verdedigingwet het die nodige magtiging gehad om diesulke burgers uit die UVM te ontslaan. Elke afsonderlike geval moes aan die hoofkwartier van die Burgermag in Pretoria gerapporteer word en 'n volledige verklaring van die omstandighede wat tot die besluit aanleiding gegee het, moes ingesluit wees. Die offisiere wat hulle aan dié gedrag skuldig gemaak het, het dus onwettig opgetree.⁴³⁶

Daar is ook verskeie klagtes oor die swak en onbeskaafde gedrag van sommige lede van die ABM van die publiek ontvang.⁴³⁷ Burger G.A. Ross het byvoorbeeld op 16 Januarie 1914 lede van die publiek by 'n treinstasie lastig geval. Hy was ten tye van die voorval onder die invloed van alkohol en is deur lede van die UVM aan die polisie oorhandig vir arrestasie.⁴³⁸ Volgens die

---

433 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.

434 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.

435 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.

436 DvV DOK S: DC2, Houer 165, Lêer 6986, vol. 1, Courts of enquiry; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 47, Lêer 233/2, Bad characters – District No. 2.

437 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7232, Martial Law: Strike 1914.

438 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 63, Lêer 1382, Prosecution citizens for offences during January strike.

kampinstruksies van militêre distrik nommer vier (Natal) was bier en sterk drank verbode in die kampe en gevolglik het die kommandoede nie toegang daartoe in die kampe gehad nie.⁴³⁹ Krygswetregulasies het ook bepaal dat geen alkohol aan lede van die UVM verkoop, verskaf of afgelewer mag word terwyl hulle in uniform was nie.⁴⁴⁰ Dit blyk dat alkoholmisbruik nie algemeen onder die meerderheid van die kommandoede was nie.

Verskeie ander voorvalle waar lede van die ABM persone by treinstasies lastig geval en gevloek het, is ook aangemeld. Konstabel P.J. Vorster van die polisie is onwettig deur offisiere van die ABM gearresteer en ook aangerand nadat hy tussenbeide getree het toe verskeie besope offisiere van die ABM persone op die Vereeniging treinstasie lastig geval het. Daar het ook gevalle voorgekom waar lede van die publiek en die ABM by 'n rolprentteater slaags geraak het.⁴⁴¹ 'n Mnr. Merry van Benoni het ook 'n klagte gehad dat hy deur 'n lid van die ABM met 'n geweerkolf oor die kop geslaan is nadat hy geweier het om aan 'n versoek van die lid om te stop, gehoor te gee. Alhoewel die bogenoemde persoon nie aan 'n wetlike versoek om te stop gehoor gegee het nie, was die optrede van die ABM lid volgens die Departement van Justisie onaanvaarbaar.⁴⁴² Volgens krygswetregulasies kon lede van die UVM egter 'n persoon skiet indien hy sou weier om gehoor te gee aan die bevel om te stop.⁴⁴³ 'n Ene luitenant Kock het homself as 'n kaptein in die UVM voorgedoen en is ook gearresteer.⁴⁴⁴ Tydens die proses van mobilisasie het burger N.J.M. van Niekerk se onhigiëniese gewoontes en swak gedrag daartoe aanleiding gegee dat die lede van sy kommando hom nie in hulle tente wou toelaat nie. Die feit dat hy al vantevore van diefstal skuldig bevind is, het ook tot hulle klagtes aanleiding gegee.⁴⁴⁵

---

439 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Geen Lêer no., District Camp orders: No. 4 Mil district, 20 January 1914.

440 NAB: SAP, Band 130, Lêer S29A, Martial law: action taken i.c.w. enforcement of.

441 NAB: SAP, Band 10, Lêer 6/201/1914, Re: Conduct of certain officers of the Citizen Defence Force at Vereeniging on 30 January 1914.

442 NAB: JUS, Band 191, Lêer 3/35/14, Burgermagt – Benoni – conduct.

443 *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 456, 14 Januarie 1914; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 95.

444 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 63, Lêer 1382, Prosecution citizens for offences during January strike.

445 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 63, Lêer 1382, Prosecution citizens for offences during January strike.

Tydens die 1914 staking was daar ook 'n groot aantal burgers wat nie gereageer het op die oproep om te mobiliseer nie.⁴⁴⁶ Na afloop van die staking moes die distrikstafoffisiere van die verskeie militêre distrikte 'n opname maak oor die hoeveelheid lede wat nie opgedaag het toe hulle opgeroep is tydens die staking nie. Hulle moes ook 'n opname maak oor die redes waarom die burgers nie gehoor gegee het aan die oproepinstruksie nie. Volgens die opnames van die distriksoffisiere het 'n klein aantal burgers in die onderskeie militêre distrikte summier geweier om diens tydens die staking te doen. So het assistant-veldkornet F. Beyers van militêre distrik nege (Pretoria) geweier om gehoor te gee aan die oproep om te mobiliseer. Hy het gevolglik afstand van sy rang gedoen en na sy huis teruggekeer. Die redes vir sy weiering om diens te doen is nie bekend nie, maar daar is wel in Maart 1914 teen hom opgetree in terme van die dissiplinêre kode van die Verdedigingswet en hy is van drostery aangekla. In militêre distrik agt wat die volgende dorpe in die Transvaal, naamlik Boksburg, Johannesburg, Germiston en Krugersdorp, ingesluit het, het die meeste gevalle (224 gevalle) van summiere weiering om diens te doen, voorgekom.⁴⁴⁷ Dit is waarskynlik persone wat gestaak het, wat nie gehoor aan die oproepinstruksie in hierdie gebiede gegee het nie. Die aanname kan dus gemaak word dat daar ook 'n aantal arm, wit Afrikaner werkers, onder diegene in die stede was, wat diens versuim het en eerder aan die staking deelgeneem het.

Smuts, as Minister van Verdediging, het aanvanklik besluit dat die Verdedigingswet streng toegepas moes word met betrekking tot enige persoon wat nie onmiddellik aan die oproepinstruksie gehoor gegee het nie. Alle gevalle van afwesigheid moes dus ondersoek word en alle lede wat summier geweier het om diens te doen, moes vervolg word. Majoor J.J. Collyer, stafoffisier van die generale staf, het egter die kommandant-generaal versoek om met omsigtigheid te werk te gaan en slegs persone wat amptelik ingeskrewe lede van die verdedigingskietverenigings (kommando's) was, te vervolg. Smuts het toe besluit dat die situasie met betrekking tot die konsep van die skietverenigings 'n delikate een was en dat te streng optrede nie wenslik op die tydstip was, wanneer die vorming van die skietverenigings nog baie vertroeteling nodig gehad het nie. Daar is

---

446 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765.

447 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12/11, Prosecution of citizens who failed to comply with proclamation calling out forces.

gevolglik besluit dat slegs burgers wat minder as sewe dae geneem het om gehoor te gee aan die oproepinstruksie aangekla sou word van afwesigheid sonder verlof. Diegene wat langer as sewe dae of glad nie gehoor gegee het aan die oproep om te mobiliseer nie, sou van drostery aangekla word. As gevolg van die gebrek aan ondervinding van die ABM offisiere met betrekking tot krygsrade en dissiplinêre prosedures, moes die sake deur die magistrate hanteer word. Die strawwe wat aan die kommandoede opgelê is, het gewissel van boetes tot tronkstraf van nie meer as een maand nie. Sommige van die burgers het slegs waarskuwings ontvang.⁴⁴⁸ Die opleggings van boetes aan burgermaglede wat diens versuim het, was nie 'n unieke verskynsel nie. In Kanada is lede van die milisie wat opgeroep is vir diens tydens onluste in die land, in die eerste helfte van die twintigste eeu, ook strawwe boetes opgelê, indien hulle nie gehoor gegee het aan die oproepinstruksies nie en diens versuim het.⁴⁴⁹

Tydens die ondersoek is daar vasgestel dat daar verskeie redes vir afwesigheid was. Sommige burgers het hulle plig as gevolg van laksheid versuim en ander het weer nie werklik hulle verantwoordelikhede en verpligtinge in terme van die Verdedigingwet ten opsigte van diensplig besef nie. Daar was ook diesulkes wat die opleiding wat hulle tydens mobilisasie ontvang het, probeer vermy het. Sommige burgers het ook diens in kommando's in ander distrikte as waarin hulle veronderstel was om te dien, gedoen. Gevolglik is hulle as afwesig in hulle eie distrikte aangemeld. 'n Aantal burgers het vir die spoorweë en posdienste gewerk en omdat dit as noodsaaklike dienste beskou is, kon hulle nie diens in die kommando's verrig nie. Daar was ook diegene wat voortgegaan het met hulle werk en nie op diens gegaan het nie omdat hulle nie oor perde beskik het nie.⁴⁵⁰ Sommige van die burgers het ook onbenullige redes vir hulle aanwesigheid aangevoer. So het een burger gesê dat hy besig was om sy skape te dip en 'n ander was weer besig

---

448 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12/11, Prosecution of citizens who failed to comply with proclamation calling out forces; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 63, Lêer 1399, Commandeerd [*sic*] men-application compensation.

449 D. Morton, Aid to the civil power: the Canadian Militia in support of social order, 1867-1914, *Canadian historical review* 51(4), 1970, p. 408.

450 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12/11, Prosecution of citizens who failed to comply with proclamation calling out forces.

om sy dorsmajien te herstel. Die huislike omstandighede van sommige burgers is ook aangevoer as ‘n rede waarom hulle nie op kommandodiens kon gaan nie.⁴⁵¹

Daar was ook voorvalle aangeteken waar verskeie lede van kommando’s vanaf die OVS, veral in die Vredefort- en Heilbronomgewing, geweier het om diens te doen in die Transvaal. ‘n Moontlike verduideliking kan dalk wees dat die burgers van dié omgewing bittereinders tydens die ABO was en nog steeds die Transvaal geblameer het vir die Boere-oorgawe tydens die ABO.⁴⁵² Volgens Meintjes het sommige van die nasionalistiese burgers van die Heilbron Kommando die oproepinstruksie van Botha met agterdog bejeën en was daar sprake van muitery onder sommige kommandoede.⁴⁵³ Die stryd tussen die nasionalistiese burgers en die regerende party word dus deur hierdie optrede gereflekteer. ‘n OVS burger, ene Terblance, het byvoorbeeld geweier om oor die Vaalrivier te gaan om diens te doen in Boksburg. Volgens hom was hy ‘n werkende man en sou hy nie op ander werkende mans skiet nie. Hy het sy geweer neergegooi en sy kommandant versoek om hom verlov toe te staan. Nadat sy versoek geweier is, het hy die kommando verlaat en teruggekeer na sy tuiste.⁴⁵⁴ Dit blyk dus dat ‘n moontlike rede vir die versuiming om diens te doen, was dat sommige van die burgers simpatie met die stakers se situasie gehad het.

Volgens die opnames was daar ook ‘n aantal burgers wat goeie redes gehad het vir hul afwesigheid. Van hierdie redes het ingesluit persone wat medies ongeskik was vir diens en ‘n mediese sertifikaat ingedien het, asook burgers wat in verafgelëe gebiede woonagtig was en nie enige kennis oor die oproepinstruksie gehad het nie. Die opnames het bepaal dat die grootste getal burgers wat nie vir diens opgedaag het nie, se redes vir afwesigheid onbekend was.⁴⁵⁵

---

451 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12.

452 A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 9.

453 J. Meintjes, *General Louis Botha: a biography*, p. 204.

454 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12. Geen verdere inligting oor die insident kon opgespoor word nie.

455 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12/11, Prosecution of citizens who failed to comply with proclamation calling out forces.

Die Verdedigingswet van 1912 het voorsiening gemaak vir die straf van oortredings en boetes bepaal wat aan lede van die UVM opgelê kon word. Drostery, onwettige kommandering van eiendom en die verkoop van eiendom wat aan die UVM behoort het was dus van die oortredings wat voorgekom het tydens die 1914-staking en waarvoor daar boetes opgelê is.⁴⁵⁶

4.6. DEMOBILISASIE EN KOMPENSASIE

Soos vantevore genoem was dit teen 16 Januarie 1914 duidelik dat die staking hoofsaaklik tot die verlede behoort het en dat die meeste stakers na hul werk teruggekeer het.⁴⁵⁷ Op 18 Januarie 1914 het die goewerneur-generaal, deur middel van 'n proklamasie, negentien Burgermagkommando's in die Transvaal, drie en twintig in die OVS, vier in Natal en twee in die Kaap toestemming gegee om te demobiliseer.⁴⁵⁸ Die meeste kommando's aan die Witwatersrand het vanaf 19 tot 20 Januarie 1914 huiswaarts gekeer en volgens 'n verslag in die Argief van die Sekretaris van Verdediging was die meerderheid van die burgers angstig om huis toe te gaan.⁴⁵⁹ Twee verdere proklamasies wat op 23 en 24 Januarie 1914 gepubliseer is, het aan die oorblywende kommando's en ABM eenhede aan die Witwatersrand toestemming verleen om te demobiliseer.⁴⁶⁰ Tydens demobilisasie is daar hoofsaaklik van spoorvervoer gebruik gemaak om die kommando's na hulle tuistes te vervoer. Volgens die bevel wat militêre distrik nommer vier, Natal, op 20 Januarie 1914 ontvang het, moes

---

456 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, pp. 674-683; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 100. Geen statistiek met betrekking tot hierdie oortredings kon opgespoor word nie.

457 C.J. Jacobs, Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914, *Militaria* 18(4), 1988, p. 50; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor- en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 77, 81.

458 *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 27, Proklamasie 27/14, 18 Januarie 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 3/7164, Demobilisation. Arrangement in force, Commando's during Indus. Crisis, 1914; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, pp. 79-80.

459 DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 7164/4, Telegram, Control Officer Johannesburg – Minister of Defence, 20 January 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 3/7164, Demobilisation. Arrangement in force, Commando's during Indus. Crisis, 1914.

460 *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 463, Proklamasie 38/14, 23 Januarie 1914; *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 465, Proklamasie 39/14, 24 Januarie 1914.

die offisiere, ander range, perde en swart mense afsonderlik gelys word, sodat die nodige treinakkomodasie gereël kon word.⁴⁶¹ Die kommando's is eers nadat hulle teruggekeer het na hulle eie magistraatsdistrikte, ontbind.⁴⁶²

Anders as tydens die ABO is lede van die kommando's wel na afloop van demobilisasie vir hul diens tydens die onderdrukking van die 1914-staking vergoed. Die regering moes ook die kostes van vervoer, voorrade en veevoer, mediese dienste, veeartsenydiens, perde wat beslaan moes word, en gepaardgaande bykomstige uitgawes, soos die beskadiging van eiendom deur lede van die UVM en kompensasie vir perde van burgers wat beseer is en gevrek het tydens die staking, asook betaling van die soldy vir die burgers op kommando, dek. Lede van die ABM het gratis mediese behandeling in die Transvaalse en Natalse hospitale ontvang, indien hulle sertifikate vanaf hulle bevelvoerders kon toon, dat hulle wel siek geword het of beseer is, terwyl hulle diens gedoen het tydens die staking. Distriksgeneesher en nie private dokters nie, moes die kommando lede behandel het. Enige ander kostes ten opsigte van mediese behandeling moes egter betaal word.⁴⁶³ Die regering moes in ooreenstemming met dienste aan die UVM en regering, met betrekking tot hulpverlening met die voorkoming en onderdrukking van die interne onluste, gelewer, betaal.⁴⁶⁴

Met die aankoms van die kommando's aan die Witwatersrand het die kommando lede 'n rantsoentoelae ontvang en alle range het ook 'n soldy per dag ontvang.⁴⁶⁵ Die algemene orders onder die bepalings van die krygswet⁴⁶⁶ aan die ABM, sluit in dat elke kommando- en ABM-lid daaglik betaling sou ontvang. Volgens die bepalings het kommandante twintig sjielings per dag ontvang en gewone burgers is drie sjielings per dag betaal. 'n Veldkornet is twaalf sjielings en ses

---

461 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 59, lêer 765/12, Prosecution of citizens who failed to comply with proclamation calling out forces.

462 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 87, Lêer 29/187.

463 DvV DOK S: DC2, Houer 175, Lêer 7524, Medical and hospital expenses of members of the Defence Force while on strike duty.

464 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/A, Acceptance of citizens for service in ACF Units during mobilization, January 1914, DvV DOK S: DC2: Houer 175, Lêer 7532, Legislative provision sanctioning pay ACF and Citizen Force Reserve during recent industrial crisis, January 1914; DvV DOK S: DC2: Houer 172, Lêer 7234, Pay and allowances. Citizen Forces employed on strike duty; NAB: SAP, Band 130, Lêer S49, Defence Force Commandos: recognition of services.

465 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer 765/10/9, IC, District No 9, January 1914.

466 *Staatskoerant van die Unie van SA*, 14 Januarie 1914, Pretoria, no. 19, 1914.

pennies per dag betaal en ‘n assistant-veldkornet tien sjielings. Korporaals is vier sjielings en ses pennies per dag betaal.⁴⁶⁷ Die burgers op kommando het ‘n rantsoentoelaag van een sjieling en ses pennies per dag, asook ‘n verdere een sjieling en ses pennies per dag vir die aankoop van perdevoer ontvang,⁴⁶⁸ behalwe in die gevalle waar rantsoene en voer deur die regering aan die kommando’s voorsien of as dit deur kommandering verkry is.⁴⁶⁹ Offisiere het ‘n rantsoentoelaag van vyf sjielings per dag ontvang.⁴⁷⁰

Hierdie bogenoemde vergoedings en toelaes moes deur die betrokke afdelings betaal word wanneer die kommando’s gedemobiliseer en na hul tuistes teruggekeer het.⁴⁷¹ Daar was egter ‘n aantal spesiale gevalle waar kommando lede kontantvoorskotte tydens die staking van die UVM ontvang het, veral as hulle behoeftige gesinne gehad het.⁴⁷² Die soldy en toelaes wat burgers ontvang het, is slegs deur die verantwoordelike distriksoffisiere nadat lede van die kommando’s gedemobiliseer is en na hul tuistes teruggekeer het, uitbetaal. Range het kommandant, veldkornet, assistent-veldkornet, korporaal en burger ingesluit. Die burgers was met hierdie benaminge bekend.⁴⁷³ Privaat skuld vir items wat deur die kommando lede tydens die staking aangegaan is en nie deur die UVM as noodsaaklik vir diens tydens die staking beskou is nie, moes self deur die betrokke lede vereffen word.⁴⁷⁴

Die kompensasie van milisie lede wat opgeroep is vir diens in Kanada in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog was ‘n baie meer komplekse situasie. Die milisie lede in Kanada is aanvanklik

-
- 467 DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 2/7164, Pay and allowances of Burgers on commando; DvV DOK S: SAMR, Houer 1084, Lêer 215/4/3, Strike 1914; NAB: SAP, Band 130, Lêer S49, Defence Force Commandos: recognition of services.
- 468 DvV DOK S: DC2, Houer 172, Lêer 7232, Martial Law: Strike 1914; NAB: SAP, Band 130, Lêer S49, Defence Force Commandos: recognition of services.
- 469 NAB: SAP, Band 130, Lêer S49, Defence Force Commandos: recognition of services; J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 78.
- 470 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7451, Transport accounts, Industrial crisis – 1914.
- 471 J. Ploeger, Hoofstukke uit die voor-en vroeë geskiedenis van die SAW, *Militaria* 1(3), 1969, p. 78.
- 472 DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 2/7164, Pay and allowances of Burghers on commando; DvV DOK S: SAMR, Houer 1084, Lêer 215/4/3, Strike 1914.
- 473 DvV DOK S: DC2, Houer 168, Lêer 2/7164, Pay and allowances of Burghers on commando; NAB: SAP, Band 130, Lêer S49, Defence Force Commandos: recognition of services.
- 474 DvV DOK S: DC2, Houer 142, Lêer 5109, Private debts of members of the Union Forces.

slegs betaal deur die munisipaliteite wat hulle dienste versoek het tydens stakings en onluste in die spesifieke gebiede. Die bevelvoerende offisier van die betrokke milisie-eenheid wat opgeroep is, was verantwoordelik om die gelde van die munisipaliteite in te vorder en hulle selfs hof toe te neem as hulle nie betaal het nie. Die regering van Kanada het dus nie die milisielede betaal nie. Die toedrag van sake het tot groot ontevredenheid onder milisietroepe gelei en die regering het toe besluit om 'n voorskot vir uitgawes soos vervoer en soldy aan die vrywilligereenhede uit te betaal. Die kostes moes egter nog steeds later van die betrokke munisipaliteite wat die milisie opgeroep het vir diens, verhaal word. Later het die regering 'n gedeelte van die kostes van die milisie betaal en slegs as hulle 'n algemene staking of onluste in Kanada onderdruk het. Dit het nie gegeld as die onluste tot 'n spesifieke provinsie of dorp beperk was nie. Die milisie-eenhede moes dan nog steeds kompensasië van die spesifieke munisipaliteite eis.⁴⁷⁵ Die kommandoede in die UVM het egter nie hierdie probleem gehad nie en is vir hulle diens tydens die 1914-staking vergoed.

---

475 D. Morton, Aid to the civil power: the Canadian Militia in support of social order, 1867-1914, *Canadian historical review* 51(4), 1970, pp. 408-412.

HOOFSTUK 5

DIE REAKSIE EN BETROKKENHEID VAN DIE SAMELEWING⁴⁷⁶

Die tydperk waarin die 1914-staking plaasvind en die impak daarvan het ook 'n invloed op die breër samelewing gehad. Dit sluit die rol van swart mense, asook 'n vlugtige verwysing na die rol van vrouens tydens die staking, in. Soos reeds genoem, het gekleurde persone geen verpligting ten opsigte van persoonlike militêre diens in 'n vegtende hoedanigheid in die nuwe UVM gehad nie. Volgens die Verdedigingswet kon hulle egter as vrywilligers in 'n nie-vegtende hoedanigheid aansluit.⁴⁷⁷ Die rassevraagstuk in die Unie van Suid-Afrika is destyds dus ook in die Verdedigingswet verskans. In die geskiedenis van SA is gekleurdes egter nie uitgesluit wat kommandodiens betref het nie. Sedert die ontstaan van die kommando's in die agtiende eeu het gekleurde mense, naamlik die Khoi-Khoi, ook saam met hulle wit werkgewers of soms namens hulle op kommando gegaan. Die meeste van die tyd het hulle in 'n vegtende hoedanigheid gedien.⁴⁷⁸ Tydens die ABO het gekleurdes hoofsaaklik in 'n nie-vegtende hoedanigheid gedien, maar namate die oorlog gevorder het, het beide die Britte en die Boere hulle bewapen en soms in 'n vegtende hoedanigheid aangewend. Swart mense is egter hoofsaaklik as verkenners, arbeiders, agterryers en wadrywers aangewend. Hulle is ook op die plase van die burgers aangewend om te boer in hulle afwesigheid.⁴⁷⁹

---

476 As gevolg van die integrale aard van die inhoud word dié hoofstuk nie in onderafdelings ingedeel nie.

477 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, p. 626; I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, p. 9; A. Lillie, The origin and development of the South African Army, *Militaria* 12(2), 1982, pp. 7-8; C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 85; A.M. Grundlingh, "Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981, p. 101.

478 H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, pp. 58-63; I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, p. 51; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 1; A.M. Grundlingh, "Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981, p. 15.

479 P. Warwick and S.B. Spies (eds.), *The South African War. The Anglo-Boer War 1899-1902*, 1980, p. 8; F. Pretorius, *Life on commando*, in P. Warwick and S.B. Spies (eds.), *The South African War. The Anglo-Boer War 1899-1902*, 1980, pp. 112-113; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 9;

Swart mense is wel tydens die 1914-staking deur die ABM aangewend om sekere take, hoofsaaklik as arbeiders, te verrig. Hulle is egter nie in enige vegtende hoedanigheid tydens die staking aangewend nie, hoofsaaklik omdat hulle nog steeds nie as die gelyke van die wittes beskou is nie en ook as gevolg van die vrees van 'n swart opstand.⁴⁸⁰ In die Witwatersrandgebied is hulle hoofsaaklik aangewend om wapens en ammunisie na plekke van veiligheid tydens die staking te verskuif. Hulle moes heel dikwels oortyd werk om dié taak te verrig en te sorg dat die lede van die ABM voortdurend van wapens en ammunisie voorsien word en dat die stakers nie hierdie voorrade in die hande kry nie.⁴⁸¹

Omdat ossewaens as vervoermiddel tydens die staking deur die UVM aangewend is, is swart mense in diens geneem om as touleiers op te tree en ook om in beheer van die dienwaentjies te wees. Heel dikwels is die swart touleiers saam met die ossewaens uitverhuur. Hulle is ook as drywers van waterkarre, ambulanswaens en skotskarre aangewend en hul bykomende taak was ook om die diere te versorg.⁴⁸² Swart mense moes gewoonlik die minder aangename take verrig, soos om hout te kap vir vuurmaak en skoon te maak vir die burger op kommando. Hulle is ook as kokke aangewend om vir die kommandolede te kook.⁴⁸³ Volgens verslae wat deur offisiere geskryf is, na afloop van die staking, het die swart arbeiders hulle goed van hul take gekwyt en het hulle ekstra werk, bo en behalwe hulle gewone take gewillig en bekwaam gedoen. Die offisiere het dus aanbeveel dat sommige van die arbeiders verhogings moes ontvang.⁴⁸⁴

Een van die probleme wat tydens die 1914-staking met betrekking tot die rol van swart mense tydens die opkommandering van die wit burgers vir diens in die kommando's voorgekom het, was die onwettige opkommandering van swart mans vir diens. Anders as tydens die ABO kon swart

---

A.M. Grundlingh, "Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981, p. 17.

480 C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 85.

481 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Industrial crisis 1914, storage of arms and ammo.

482 DvV DOK S: DC2, Houer 174, Lêer 7454, Transport accounts, Indus crisis, 1914; DvV DOK S: DC2, Houer 150, Lêer 5523, Strike on Rand; DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 81, Lêer 1658, Natives commandeering of during strike.

483 DvV DOK S: DC2, Houer 171, Lêer 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.

484 DvV DOK S: DC2, Houer 170, Lêer 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914.

mense nie meer deur kommandolede opgekommandeer word vir diens tydens onrus of oorlog nie. Die Verdedigingswet van 1912 het nie daarvoor voorsiening gemaak nie en swart mense kon slegs vrywillig as nie-vegtende lede van die UVM aansluit.⁴⁸⁵ Ene veldkornet Roos van die Hammanskraal omgewing het byvoorbeeld swart mans, tydens die tydperk wat krygswet gegeld het, opgekommandeer. Hy het hulle as kokke, drywers en stalknegte in die kommando aangewend. Die naturelle-kommissaris van die Hammanskraal distrik, 'n ene Hudson, het hulle egter, nadat hy daarvan bewus geword het, na hulle huise toe teruggestuur en die burgers vermaan dat hulle geen reg gehad het om die swart mense op te kommandeer nie. Hy het die swart mense ingelig dat hulle kon eis vir vergoeding vir die dienste wat hulle aan die kommando's gelewer het. Volgens die naturelle-kommissaris was Roos se bevel onder die krygswetregulasie nie van so 'n aard dat hy die swart bevolking van sy distrik vir diens tydens die staking kon oproep nie. Daar was ook 'n klagte van 'n swart man, David Nkoana, dat Roos hom met 'n brandende stomp teen sy kop geslaan het, toe hy hom vir diens opgekommandeer het. Nkoane het brandwonde aan sy gesig en oor opgedoen en het 'n eis ingedien vir betaling van die diens wat hy tydens die staking in die kommando verrig het. Kommandant-generaal Beyers, asook die onder-sekretaris van naturellesake, het 'n ondersoek na die voorval gelas.⁴⁸⁶

Veldkornet Roos het self aan Beyers in verband met die opkommandering van swart mense geskryf en het dit duidelik gemaak dat hy en van die ander lede van die kommando gevoel het dat hulle regte deur Hudson aangetas is. Volgens hom het hulle gevoel dat hulle gesinne alleen en onversorg op die plase gelaat sou word as hulle opgeroep word vir militêre diens en hulle kommandant het hulle verseker dat hulle hulp kon verkry. Hulle was ook ontevrede omdat hulle die swart mense moes vergoed vir die diens wat hulle op die verskillende burgers se plase verrig het. Dit blyk dat daar sommige lede van die kommando's was wat hulle nie met die nuwe bepalings van die Verdedigingswet ten opsigte van die opkommandering van swart mense kon vereenselwig nie en terug na die gewoontes van ouds gehunker het. Volgens Beyers was dit in die verlede die gewoonte

---

485 *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912, p. 626; NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.

486 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914. Daar word ongelukkig geen verdere inligting oor Nkoane se brandwonde en eis gemeld nie.

om swart mense op te kommandeer as die kommando's vir diens opgeroep is. Hy was die mening toegedaan dat die naturelle-kommissaris van Hammanskraal taktloos opgetree het en met die kommando's se handeling ingemeng het. Volgens Beyers het dit ontvredenheid by die burgers veroorsaak en 'n slegte invloed op die swart mense gehad. Verder het Beyers gevoel dat swart mans wel in 'n nie-vegtende hoedanigheid opgekommandeer kon word vir diens en dat hulle selfs op plase aangewend moes word as die wit burgers militêre diens verrig het. Hy het egter gelas dat die opgekommandeerde swart mense vir die dienste wat hulle op die plase verrig het, betaal moes word.⁴⁸⁷ Dit is baie duidelik dat Beyers glad nie met die spesifieke bepaling van die Verdedigingswet saamgestem het nie. As kommandant-generaal van die ABM sou dit hom in botsing bring met die Minister van Verdediging, Smuts, asook die nuwe regering.

Die sekretaris en die Minister van Naturellesake het glad nie dieselfde mening as Beyers oor die saak gehad nie en het hulle na die Minister van Verdediging gewend. Smuts het besluit om die saak nie verder voort te sit nie, en het hom van Beyers se uitlatings gedistansieer. Hy was nie bereid om hom met Beyers se uitlatings, oor die naturelle-kommissaris van Hammanskraal se optrede, te vereenselwig nie. Hy het dit ook duidelik gestel dat hy in die toekoms geen standpunt kan aanvaar, dat as wit burgers opgeroep word vir diens onder die Verdedigingswet, hulle noodwendig die reg om swart mense vir enige doel op te kommandeer, het nie.⁴⁸⁸ Hierdie meningsverskille tussen Smuts en Beyers het dan ook, onder andere, bygedra tot die breuk tussen hulle en die feit dat Beyers later die jaar, mid-September, sou bedank as kommandant-generaal van die ABM en eerder sy gewig by die rebelle sou ingooi.⁴⁸⁹

Daar het ook ander gevalle voorgekom waar lede van die kommando's swart mense vir diens tydens die 1914-staking opgekommandeer het. Kommandant J.L. van Deventer het byvoorbeeld toestemming aan kommandoleder verleen om swartes op te kommandeer vir werk op hulle plase,

---

487 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.

488 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.

489 A.M. Grundlingh, "Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981, p. 71; K. Fedorowich, 'Sleeping with the lion?': the loyal Afrikaner and the South African Rebellion of 1914-15, Unpublished paper, British World Conference, University of Cape Town, January 1992, p. 5.

terwyl die burgers diens tydens die staking sou verrig. Volgens hom was dit nog altyd die gebruik van die Boere as hulle op kommando gegaan het.⁴⁹⁰ Dit is nie bekend van watter distrik kommandant Van Deventer was nie. Ná Uniewording was daar egter nuwe wette en reëls wat verskil het van die gebruike van die verlede waaraan die kommandoede van die voormalige Boererepublieke gewoond was en baie van die burgers was blykbaar nie bewus daarvan of nie bereid om dit te aanvaar nie.

In die Potchefstroom distrik het veldkornet G.H. Davidz ook 'n aantal swart mense opgekommandeer vir diens tydens die staking. 'n Gedeelte van die opgekommandeerde swart mense het saam met die kommando na Johannesburg vertrek en die res is aangewend om op die burgers wat diens gedoen het in Johannesburg se plase te werk tydens hulle afwesigheid. Vyftien van die swart mense wat opgekommandeer is om diens te doen op van die burgers se plase is nie na afloop van die staking vir hul werk betaal nie. Gevolglik het hulle 'n klag by die polisie in die Potchefstroomomgewing ingedien.⁴⁹¹ Die bogemelde insidente was egter geïsoleerde gevalle en die meerderheid van die kommando's het nie swart mense vir diens tydens die 1914-staking opgekommandeer nie.

Die aanwending van gekleurdes in die UVM sou destyds dus in pas wees met die breë siening van wit mense met betrekking tot die rol van swart mense in 'n militêre mag in die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog. As gevolg van die politieke ideologie en vooroordele van die tyd sou gekleurdes nie in 'n vegtende hoedanigheid in die UVM aangewend word nie en is hulle hoofsaaklik as arbeiders in 'n nie-vegtende hoedanigheid aangewend. Tydens die Eerste – en Tweede Wêreldoorloë sou swart mense, bruin mense en Indiërs steeds in 'n nie-vegtende hoedanigheid in die UVM aangewend word. Enkele uitsonderings op die reël het egter tydens

---

490 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.

491 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 81, Lêer 1658, Natives commandeering of during strike.

beide oorloë voorgekom. Die Kaapse Korps het byvoorbeeld tydens die Eerste Wêreloorlog as ‘n infanterie-eenheid, maar onder die beheer en bevel van die Britse Imperiale mag, gedien.⁴⁹²

As gevolg van die tekorte aan voorraad wat deur die kommando’s in Johannesburg en die Witwatersrandgebied ondervind is, het ‘n groep dames van die Johannesburg omgewing ‘n openbare vergadering op 14 Januarie 1914 gehou. Hulle het tydens die vergadering onderneem om stappe te neem om toe te sien dat die amptelike rantsone van die lede van die burgermag wat op aktiewe diens aan Witwatersrand gestationeer was, uit privaat oorde aangevul word.⁴⁹³ Daar kon egter geen bewyse of hulle dit wel deurgevoer het, gevind word nie. Alhoewel daar baie min inligting oor die spesifieke vrouens is en daar nie vasgestel kon word of hulle Afrikaans- of Engelssprekend was nie, kan daar aangeneem word dat ‘n gedeelte van hulle uit Afrikanergeledere was, aangesien die meerderheid van die kommando’s uit die Afrikanergeledere afkomstig was. Die terloopse beskrywing van die betrokkenheid van die vrouens tydens die staking is ‘n interessante kamee wat herinner aan die tradisionele rol en betrokkenheid van die Boerevrou ter ondersteuning van die kommando’s in die ABO. Die moontlikheid dat daar ook Engelssprekende vrouens onder die groep was, wat die nuwe geïntegreerde UVM ondersteun het, kan ook nie uitgesluit word nie. Daar is oor die algemeen baie min inligting oor die reaksie van vrouens op die aanwending van kommando’s, asook die betrokkenheid van vrouens tydens die 1914-staking beskikbaar. Dit blyk dat die vuurvreter aktivis vir die regte van werkers, Mary Fitzgerald “Pickhandle Mary”, nie so ‘n aktiewe openbare rol tydens die 1914-staking, as tydens die staking van 1913 en later tydens die 1922-staking, gespeel het nie. Dit is egter interessant dat haar naam op die regering se 1914-lys van “dangerous strike leaders” voorgekom het.⁴⁹⁴

---

492 I. Gleeson, *The unknown force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*, pp. x, 54, 62-99; C.L. Grimbeek, “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922”, D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 85.

493 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 98, Lêer 7164G, Threatened Indus Crisis 1914.

494 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, pp. 210, 219-220, 224, 234; L. Callinicos, *Working life, factories, townships and popular culture on the Rand, 1886-1940*, p. 99.

Die reaksie van die samelewing van destyds op die 1914-staking asook die aanwending van kommando's om die staking te onderdruk was uiteenlopend. Daar was vrese van beide wit Afrikaans- en Engelssprekendes in die Unie van Suid-Afrika, dat gekleurdes sou oorgaan tot 'n algemene opstand tydens die wit mynwerkerstaking van 1914.⁴⁹⁵ Die meerderheid wit Engelssprekendes in SA was destyds net so rassisties soos die meeste Afrikaners. Die tydperk voor dié staking was immers gekenmerk deur onrus soos stakings deur swart – en Indiër mynwerkers, anti-pas optogte deur swart vrouens in die OVS, Gandhi se lydelike verset veldtog, die vorming van die SANNC en gepaardgaande verset teen die Naturellen Grond Wet.⁴⁹⁶ Die reaksie van die wit gemeenskap was dus om sommige van die myne tydelik te sluit en om die swart mynwerkers besig te hou deur byvoorbeeld sokkerwedstryde te reël.⁴⁹⁷ Die kampongs is ook deeglik bewaak en Louis Botha het selfs 'n boodskap, deur middel van die naturelle-inspekteurs, aan swart werkers op die myne gerig om hulle in kennis te stel dat die staking hulle in geen opsig geraak het nie. Hulle moes dus gehoorsaam aan die kampongbestuurders wees en is gewaarsku dat gewapende magte gereed sou wees om enige onluste te onderdruk.⁴⁹⁸ Daar het wel 'n paar oproerighede voorgekom wat onderdruk is en die swart mense wat daarvoor verantwoordelik was, is gearresteer. Volgens 'n verslag in die Argief van Naturellesake het Sol Plaatjie op 3 Januarie 1914 versoek dat 'n algemene staking onder die swart mense in die Witwatersrand georganiseer moet word as 'n vinnige manier om die onreg wat aan hulle gedoen is te probeer omkeer. Plaatjie, die destydse sekretaris van die SANNC, was een van die invloedrykste leiers van dié organisasie asook een van die uitnemendste swart intellektuele figure van dié tydperk in SA.⁴⁹⁹ 'n Algemene staking waaraan swart mense, tydens die 1914-staking, deelgeneem het, het egter nie plaasgevind nie as gevolg van, onder

---

495 B. Nasson, War opinion in South Africa, 1914, *The journal of imperial and commonwealth history* 23(1), January 1995, p. 251.

496 B. Nasson, War opinion in South Africa, 1914, *The journal of imperial and commonwealth history* 23(1), January 1995, p. 255; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 306; J. Lambert, South African British? Or Dominion South Africans? The Evolution of an identity in the 1910s and 1920s, *South African historical journal*, no. 43, November 2000, p. 205.

497 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.

498 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/510, Governor-General to Sec. of State; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 99.

499 J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 211.

andere, die feit dat swart werkers nie oor 'n formele werkersunie beskik het, wat die leiding kon neem nie.⁵⁰⁰

Voorvalle van swart mynwerkers wat gestaak het, het egter wel tydens die 1914-staking plaasgevind. So het ongeveer seshonderd swart werkers by die Glencoe Collieries en driehonderd swart werkers by die Natal Navigation Collieries gestaak. Die rede was dat hulle hoër lone geëis het van hul werkgewers. Die opstokers is egter gearresteer en die res is ontwapen.⁵⁰¹ Sommige swart werkers het dus probeer om die 1914-staking tot hulle voordeel te gebruik deur ook te staak en beter behandeling te eis. Op 9 Januarie 1914 het geweld tussen swart werkers by die Jagersfontein kompong in die Vrystaat uitgebreek. Myneiendom is vernietig en die swart werkers het uit die kampong gebreek en die dorp ingevaar. Die orde is ongelukkig slegs herstel nadat daar op hulle geskiet is. Ses swart werkers is gedood en dertig is gewond. Drie wittes is ook tydens die opstand gedood. Hierdie kom voor as die enigste sterftesyfers tydens die staking. Dit is nie duidelik wie aanvanklik op hulle geskiet het nie, maar daar is wel ABM versterkings uit die OVS na die toneel gehaas om die orde te herstel. Die blaam vir die opstand is voor die voete van die wit industriële onrus in die land geplaas. Alhoewel 'n klein groepie swart mense wel die industriële konflik gebruik het as 'n platform om uiting aan hulle eie frustrasies te gee, was die algemene reaksie van die swart mense tydens die krisis egter om nie betrokke te raak nie.⁵⁰²

Daar was ook onder sommige Engelssprekendes in SA hewige reaksie ten op sigte van die Boereregering, en hoofsaaklik Smuts, se optrede tydens die 1914-staking. Volgens J. Lambert het die meeste Engelssprekendes in SA hulle in die eerste helfte van die twintigste eeu met 'n Britse en nie met 'n Suid-Afrikaanse identiteit nie, vereenselwig.⁵⁰³ Hulle was dus lojaal aan Brittanje, hetsy polities of kultureel of beide, en krities teenoor die nasionalistiese beskouinge van die meeste

-
- 500 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914; J. Hyslop, *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*, p. 223.
- 501 NAB: NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.
- 502 NAB: GG, Band 1918, Lêer 62/497, Governor-General to Sec. of State, 10 January 1914, NAB: PM, Band 1/1/333, Lêer PM 200/1/1914, vol. 7; S.J. Pietersen, "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970, p. 92.
- 503 J. Lambert, *Britishness, South Africanism and the 1st World War* in P.A. Buchner and R.D. Francis (eds.), *Rediscovering the British world*, pp. 285-286.

Afrikaanssprekendes. Nasionalisme sou dus in dié tydperk in SA, net soos in Kanada, met Imperialisme kompeteer. Baie van die Engelssprekendes het hulself as verhewe bo die Afrikaanssprekendes beskou en het in baie opsigte neergesien op hulle. Hierdie houding van die Engelssprekendes het nie juis die Afrikaners aangemoedig om hulle as deel van ‘n groter Britse Imperiale ryk te vereenselwig nie.⁵⁰⁴ So het A. MacDonald byvoorbeeld in ‘n brief aan Gladstone sy gevoelens ten opsigte van die Boere verwoord:

I have most respectfully to state that the Boers who laid down their arms in 1902, but have now had them replaced, with new rifles, by the government, will undoubtedly; by the votes of their representatives carry the Indemnity Bill through parliament. England certainly did not spend £280 000 000 and sacrifice the lives of her lost sons to enable Boers, subsequently, to kidnap Britons and deport them without trial from SA.⁵⁰⁵

MacDonald verwoord nie net sy afkeur ten opsigte van die “Uitsettingswet” wat Smuts in die parlement deurgevoer het na afloop van die 1914-staking nie, maar ook sy afkeur aan die nuwe Boereregering en hulle optrede teenoor Britse burgers. Die sterk anti-Boere gevoelens van MacDonald was nie uniek in die tydperk na Uniewording nie. Die bittere gevoelens tussen Afrikaans- en Engelssprekendes in SA sou nog vir etlike jare voortduur.

‘n Engelssprekende inwoner van Germiston, D.J. Manson, het ook in Januarie 1914 ‘n brief aan Gladstone gerig, waarin hy oor die optrede van die kommandoede tydens die staking gekla het. Volgens hom het die gewapende burgers met hulle perde op die sypaadjies, tussen die voetgangers, gery en hy is deur so ‘n burger genader wat ‘n geweer op hom gerig het en gevra het of hy ‘n staker was. Volgens hom het die burger gedreig om hom te skiet as hy nie onmiddellik geantwoord het nie. Manson het beweer dat sodanige optrede algemeen was en dat verskeie lede van die publiek selfs deur die burgers rondgestamp is en dat verskeie vrouens beledig is deur aanstootlike

---

504 J. Lambert, *South African British? Or Dominion South Africans? The Evolution of an identity in the 1910s and 1920s*, *South African historical journal*, no. 43, November 2000, pp. 197, 202; C. Saunders, *Britishness in South Africa, some reflections*, *Humanities research* 13(1), 2006, p. 62; D. Visser, *British influence on military training and education in South Africa: the case of the South African Military Academy and its predecessors*, *South African historical journal* vol. 46, May 2002, p. 63.

505 NAB: GG, Band 1920, Lêer 62/563, Railway strike.

aanmerkings.⁵⁰⁶ Daar kon nie vasgestel word of 'n ondersoek na die beweerde gebeure plaasgevind het en of die burgers wat na bewering die daade gepleeg het slegs Afrikaanssprekend was nie.

Nog 'n inwoner van Germiston, 'n ene Tom Leonard het ook 'n telegram aan Gladstone gerrig, waarin hy die goewerneur-generaal gevra het "have Burgher officers your permission to insult English women."⁵⁰⁷ Volgens die telegram sou hy die koning van Engeland telegrafeer in verband met die gebeure as hy nie 'n bevredigende antwoord vanaf Gladstone ontvang nie. Die kantoor van die goerwerner-generaal het Leonard laat weet dat geen ondersoek na die gebeure geloods kon word indien hy nie die besonderhede ter staving van sy bewerings aanstuur nie.⁵⁰⁸ Geen verdere inligting ten opsigte van die geval kon opgespoor word nie. Uit die bogenoemde insident is dit wel duidelik dat daar sterk negatiewe gevoelens onder sommige Engelssprekendes ten opsigte van die aanwending van die sogenaamde "Burghers" ter onderdrukking van die 1914-staking was. Dié stelling van Leonard dui ook op die gevoel van verhewendheid van die Engelse bo die Afrikaner. Die meerderheid van klagtes wat, met betrekking tot die gedrag van die burgers op kommando, ontvang is, was vanaf Engelssprekendes en die meeste klagtes het gehandel oor die burgers se optrede teenoor Engelssprekendes.

Die regering het ook 'n telegram aan die *Daily Mail* in London, wat deur stakers op 16 Januarie 1914 gestuur sou word, gestop. Dit het gehandel oor die brutale optrede van die "Burghers" wat, na bewering, oor vrouens en kinders in Benoni met hulle perde gejaag het.⁵⁰⁹ Daar kon nie vasgestel word of daar enige waarheid in die bewering gestee het nie. Die optrede van die stakers dui egter daarop dat sommige elemente onder hulle die burger op kommando, en gevolglik die Afrikaner, in die slegste moontlike lig wou plaas. Dit beweerde insident is ook moontlik 'n aanduiding dat daar

---

506 NAB: GG, Band 1920, Lêer 62/562, Railway strike 1914, suggests an enquiry into conduct of Defence Forces at Germiston during the strike.

507 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/519, Alleged insults to English women by Burgher officers.

508 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/519, Alleged insults to English women by Burgher officers.

509 DvV DOK S: SA Cit Force, Houer 98, Lêer 7164F, Threatened Indus Crisis, 1914.

elemente van vyandigheid onder sommige kommandoede teenoor hulle voormalige vyande, die Engelse, was.

Wat die negatiewe gevoelens tussen Afrikaans- en Engelssprekendes in die UVM tydens die staking betref, het Gladstone enige aantuigings van die aard weerlê. In 'n verslag aan Harcourt op 14 Januarie 1914, het Gladstone verduidelik dat die Klas B Burgermagreserwe uit kommando's bestaan het. Hy was van mening dat daar vir alle praktiese redes min was wat hulle van die Boerekommando's van die oorlog van 1899-1902 onderskei het. Volgens hom was daar 'n beduidende gedeelte van die kommandoede wat van Britse afkoms was, maar die Afrikaners het hoofsaaklik die vernaamste deel van die kommando's, wat vanaf die plattelandse gebiede afkomstig was, uitgemaak. Dit is egter onduidelik waar hy sy informasie bekom het, aangesien, soos reeds genoem, die meeste burgers op 14 Januarie 1914 nog nie in die kommando's ingeskryf was nie en die verdeling tussen Afrikaans- en Engelssprekendes nie duidelik was nie.⁵¹⁰ Volgens hom het die Staande mag hoofsaaklik uit soldate van Britse afkoms bestaan en in die ABM het die Engelssprekendes ook oorheers. Hy het aan Harcourt verduidelik dat die goeie verhoudinge wat tussen die Afrikaans- en Engelssprekendes in die UVM bestaan het, een van die kenmerke van mobilisasie was.⁵¹¹

Gladstone was ook van mening dat die mees "picturesque" verskynsel tydens die gebeure, wat moontlik ook 'n beslissende faktor in die voorkoming van ernstige onrus tydens die 1914-staking was, die mobilisasie en aankoms van die kommando's van die "back veld" in die onrusgebiede was.⁵¹² Die aankoms van die kommando's aan die Witwatersrand het sonder twyfel die myneienaars van hulle besorgdheid oor die staking verlos. Volgens Gladstone is dit nogal merkwaardig, in die lig van die gebeure in die verlede tussen die Boere en die myneienaars, dat

---

510 DvV DOK S: DC2, Houer 39, Lêer DC765, Strike, Precautionary measures - general correspondence from Defence HQ etc., January 1914; NAB: GG, Band 1921, Lêer 62/582, Railway strike 1914, Particulars of Defence Forces called out, 14 January 1914.

511 NAB: GG, Band 1921, Lêer 62/582, Railway strike 1914, Particulars of Defence Forces called out, 14 January 1914.

512 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/510, Strike 1914 – reports on progress and development of.

Kapitaal se bevryding nou uit Boeregeledere sou kom.⁵¹³ Gladstone, as Brit, se opinie van die burgers op kommando is belangrik aangesien hy nie die kommando's in 'n slegte lig, tydens sy daaglikse kommunikasie met Harcourt in Brittanje, geplaas het nie. In werklikheid was daar onder sekere van die Afrikaners 'n afkeur en wantroue ten opsigte van die Britse militêre invloed op die UVM.⁵¹⁴ Dit blyk egter dat die verskillende groepe nie eintlik tydens die 1914-staking gebots het nie, hoofsaaklik as gevolg van die feit dat die Britse stelsel nog nie 'n beduidende invloed op die wese van die kommando's, wat 'n tradisionele Afrikaner instelling was, gehad het nie. Daar was wel diegene uit die Noord-Vrystaat wat geweier het om diens te doen tydens die staking en dit sou ook uit hierdie distrikte wees, waaruit die meerderheid van die Afrikaners wat teen die regering gerebelleer het, afkomstig sou wees.⁵¹⁵ Die UVM was nog net 'n te jong organisasie om die Britse militêre invloed, in veral die kommando' te kon vestig. Die werklike omvang van die Britse militêre invloed op die kommandostelsel kon dus teen Januarie 1914 nog nie bepaal word nie.⁵¹⁶

Daar was ook positiewe reaksies van lede van die publiek in verband met die optrede van die kommando's tydens die onderdrukking van die staking. 'n Engelssprekende, W.L. Bagots, het byvoorbeeld aan Louis Botha op 19 Januarie 1914 geskryf dat die wyse waarop die kommando's op die oproep om te mobiliseer gereageer het, prysenswaardig was. Hy het egter gemaan dat die kommando's nie 'n gedissiplineerde mag was nie en dat hulle tot op daardie stadium nog nie genoegsame opleiding ontvang het nie. Volgens hom het hulle tydens die staking ook nie aan 'n werklike geveg deelgeneem nie en dit was dus nie moontlik om te weet hoe die verdedigingsmag sal vaar tydens 'n werklike geveg nie. Dit sou dus onwys wees om te veel hoop te plaas op die werklike waarde van die UVM in 'n moeilike oorlogssituasie. Hy het dit ook in sy brief gestel dat dit 'n groot verrassing vir hom en ander persone was dat die ou kommandostelsel nog bestaan het

---

513 NAB: GG, Band 1919, Lêer 62/510, Strike 1914 – reports on progress and development of.

514 C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, pp. 135-138, 330-331

515 Swart, 'Desperate Men': The 1914 Rebellion and the Politics of Poverty, *South African historical journal* vol. 42, May 2000, p. 165.

516 Die invloed van die Britse militêre tradisies op die Staande mag van die UVM val buite die bestek van hierdie studie wat op die kommando's van 1914 fokus. Dit word wel, onder andere, in D. Visser se artikel, British influence on military training and education in South Africa: the case of the South African Military Academy and its predecessors, *South African historical journal* vol. 46, May 2002, pp. 63-82, behandel.

en nog effektief toegepas kon word. Volgens Bagots was hy, as ‘n Engelsman, ingenome met die feit, aangesien hy die burgers as baie dapper beskou het.⁵¹⁷ Alhoewel Bagots sy bedenkinge, geregverdiglik, oor die vermoë van die UVM tydens ‘n oorlogsituasie gehad het, het hy hom egter nie teen Afrikaanssprekendes in die kommando’s uitgespreek nie, maar was beïndruk met hulle deelname om die staking te onderdruk. Daar is ook verskeie ander briewe aan Botha gerig waarin munisipaliteite, sakekamers, boereverenigings en individue hulle dank oor die regering se vinnige en ferm optrede betuig het en waarin hulle hul steun aan die regering gegee het.⁵¹⁸

Verskeie koerante het ook gereageer op die aanwending van die burgers op kommando tydens die 1914-staking. Die koerant, *The Friend*, wat in Bloemfontein verskyn het en die regerende party ondersteun het, het die optrede van die ABM goedgekeur.⁵¹⁹ ‘n Koerant wat in Klerksdorp en die Wes-Transvaal uitgegee is, naamlik, *The Record of Klerksdorp and the Western Transvaal*, het die kommandoleder geprys en verwys na die merkwaardige demobilisasie op 23 Januarie 1914.⁵²⁰ Die *Pretoria News* het egter nie die kommandoleder in ‘n goeie lig beskou nie en het na hulle verwys as gewapende en brutale burgers wat opgeroep is om die eerlike Engelse, werkende mans hardhandig tot gehoorsaamheid te dwing. As ‘n koerant met ‘n sterk Engelsgesinde imperialistiese uitkyk was hulle ook deurgaans krities op die regering en hulle optrede tydens die staking.⁵²¹ Die *Rand Daily Mail* het berig dat hulle verstom was dat so baie van die oudstryders vanaf die Wes-Transvaalse platteland hulle kommandante en veldkornette se oproep om te mobiliseer met hart en siel ondersteun het.⁵²²

Die 1914-staking, die optrede van die Unieregering en die aanwending van die kommando’s om dit te onderdruk, het dus lig op die verdeeldheid van die breër gemeenskap in SA gewerp. Alhoewel

---

517 NAB: PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, vol. 1, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

518 NAB: PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, vol. 1, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

519 Anon, The citizen army, *The Friend*, 22 January 1914; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 373.

520 Anon, Maquassi mobilisation, *The Record of Klerksdorp and the Western Transvaal*, 23 January 1914.

521 Anon, *Pretoria News*, 27 Januarie 1914; H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 358.

522 Anon, Man on the little brown horse-how he sprang to ours, *Rand Daily Mail*, 24 January 1914.

dit sommige gemeenskappe, soos die burgers wat op kommando gegaan het, vir 'n vlietende oomblik herenig het, het dit nie bygedra om die Afrikaans- en Engelssprekende gemeenskap te verenig nie. Dit het verder ook die uitsluiting van swart mense in landsaangeleenthede beklemtoon. Die verdeeldheid tussen die werkers self, asook die konflik tussen werkers en werkgewers, is ook verder belig. Die aanwending van die kommando's tydens die staking het dus 'n impak op verskeie vlakke van die samelewing gehad. Die suiwer operasionele optrede tydens die staking kan dus nie in isolasie bestudeer word nie en die impak wat die gebeure op die breër gemeenskap gehad het, moet gevolglik ook in berekening gebring word.

HOOFTUK 6

SAMEVATTING

Die jaar 1914 was een van die beduidendste jare in die geskiedenis van die Afrikaner in die eerste twee dekades van die twintigste eeu. Die algehele nywerheidstaking wat in Januarie 1914 uitbreek het, sou die eerste groot toets vir die pasgestigte UVM wees. Die aanwending van, hoofsaaklik, kommando's om die staking te onderdruk was gevolglik die eerste operasionele optrede van die nuwe UVM. Dié optrede van die UVM, en spesifiek die kommando's, het plaasgevind tussen twee uiters belangrike mylpale in die Suid-Afrikaanse militêre geskiedenis, naamlik die ABO en die Eerste Wêreldoorlog. Die aanwending van die kommando's tydens die 1914-staking sou egter ook die laaste keer wees dat die Boerekommandostelsel op 'n tradisionele wyse in die UVM gebruik word.⁵²³ Die Britse invloed op die UVM en skietverenigings sou met verloop van tyd toeneem en die UVM ontnem van 'n tradisionele Boerekommando invloed.⁵²⁴ Eers na die Nasionale Party se oorwinning in 1948 sou die, toe, Minister van Verdediging, F.C. Erasmus, die grootskaalse Britse invloed op die UVM deur sy beleid van transformasie kenter.⁵²⁵ Die studie fokus dus op 'n oorgangstydperk tussen die geskiedenis van die Boerekommando's van die ABO en die aanwending van die UVM in die Eerste Wêreldoorlog.

Soos in die studie uiteengesit, word die 1914-staking en die aanwending van die kommando's om dit te onderdruk deur die meeste navorsers in hulle studies afgeskeep, verkeerdelik aangedui of

-
- 523 Tydens die Rebelle het die regering hoofsaaklik van Afrikaanssprekende ABM lede gebruik gemaak om die opstand te onderdruk. Hoewel kommando's van die UVM ook tydens die 1922-staking opgeroep is vir diens, was die Britse invloed reeds gevestig. Sien onder andere: H. Giliomee, *The Afrikaners, biography of a people*, p. 382; J. Ploeger, Op Brandwag – Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika, *Militaria* 1(4), 1969, pp. 28-29.
- 524 C.L. Grimbeek, "Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922", D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985, p. 330.
- 525 D. Visser, British influence on military training and education in South Africa: the case of the South African Military Academy and its predecessors, *South African historical journal* vol. 46, May 2002, pp. 74-76.

heeltemal geïgnoreer.⁵²⁶ Dit is egter duidelik dat die aanwending van kommando's tydens die staking nie 'n algemeen bekende feit in die militêre geskiedskrywing van SA is nie. Die werklike omstandighede tydens die staking is ook nie baie duidelik in sommige geskiedkundige studies uiteengesit nie. Sommige navorsers skets die UVM as brutaal en gewelddadig met betrekking tot hulle optrede teenoor die stakers. Die aannames is hoofsaaklik gegrond op berigte van militante pro-werker/staker en anti-regering koerante van destyds. Volgens Bill Nasson het berede troepe byvoorbeeld die stakende wit werkers tydens die 1914-staking met geweld uiteengedryf.⁵²⁷ Daar kon egter nie dokumentêre bewyse vir die bewerings van grootskaalse gewelddadige optrede deur die UVM en kommando's gevind word nie. Die werklikheid was dat baie van die burgers wat op kommando gegaan het tydens die staking, nie die sieninge van die regerende party ondersteun het nie. Baie van die kommandoede was self wit en arm en het slegs op kommando gegaan as gevolg van finansiële redes. Hulle het dus geen rede gehad om die wit werkers, wat Afrikaners ingesluit het, brutaal te behandel nie. Dat daar wel sporadiese konflik tussen die UVM en die stakers plaasgevind het, kan nie betwyfel word nie.

Die studie werp ook 'n ander lig op die Rebelle wat later in 1914 sou uitbreek en dié opstand kan dus nie bestudeer word sonder om die agtergrond en gebeure van Januarie 1914 ook in ag te neem nie. Die gees van nasionalisme, wat onder baie van die Afrikaners in opbloei was, kon reeds tydens die 1914-staking waargeneem word. Dit blyk dat daar, veral na die staking en suksesvolle ontplooiing en aanwending van hoofsaaklik Boerekommando's, geen keer sou wees aan die verspreiding en gees van nasionalisme nie. Later dié jaar sou dit in 'n rebellie teen die regering tot uiting kom. Sommige van die kommandoede het dus die ontplooiing tydens die staking as 'n "kleedrepetisie" vir die toekomstige ontplooiing van gewapende magte teen die regering beskou. Daar was selfs diegene wat gevoel dat die 1914-staking self, 'n gunstige geleentheid gebied het om

---

526 Sien hoofstuk een asook, onder andere, die studies van S. Swart, 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion, *Journal of Southern African studies* (24)4, December 1998, pp. 737-751 en "Men of influence" – The ontology of leadership in the 1914 Boer Rebellion, *Journal of historical sociology* 17(1), March 2004, pp. 1-30; A. Seegers, *The military in the making of modern South Africa*, p. 26.

527 B. Nasson, A Great Divide: Popular responses to the Great War in South Africa, *War and society* 12(1), May 1994, p. 53.

die regering omvêr te werp, maar die kans is nooit aangegryp nie. Die aanwending van hoofsaaklik kommando's om die 1914-staking te onderdruk, het nie net die verdeeldheid onder die Afrikanergeleedere verder aangevuur nie, maar ook die gaping tussen sommige Afrikaans- en Engelssprekendes in SA verder vergroot. Dié verdeeldheid onder Afrikaners sou ook daartoe aanleiding gee dat die regering en UVM tydens die Eerste Wêreldoorlog slegs van vrywilligers gebruik sou maak om buite die grense van die Unie te veg.

Die ontplooiing van die kommando's van die UVM tydens die 1914-staking weerspieël ook die feit dat die Staande mag nog nie gereed was om binnelandse onrus, asook buitelandse bedreigings teen te werk nie. Die UVM was teen die begin van 1914 beslis nog nie gereed om aan 'n wêreldoorlog deel te neem nie. Die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog in September 1914 sou dus 'n verdere vuurdoop vir die UVM en sy gereedheid om operasioneel op te tree, wees.

Dit is duidelik dat dit nie 'n maklike taak was om die verskillende militêre organisasies en tradisies van destyds te integreer nie. Daar was wesenlike vrese onder die Afrikaner dat sy militêre tradisies tot niet sou gaan deur die totstandkoming van die UVM wat op Britse militêre invloed gesteun het. Die feit dat daar van die Boerekommandostelsel van ouds tydens die 1914-staking staatgemaak was, om die onrus te onderdruk, beklemtoon die feit dat daar probleme en uitdagings met die samestelling en organisasie van die UVM ondervind is. Die jong Staande mag van die UVM was dus nog te ongeorganiseerd om die situasie te kon hanteer. Die tradisionele kommandostelsel van die Afrikaner sou gevolglik herleef om die Unieregering by te staan tydens die industriële staking van Januarie 1914.

Die ervaringe en omstandighede van die kommando's tydens ontplooiing in Januarie 1914 word in detail in die studie, wat fokus op die sosiale militêre geskiedskrywing, aangespreek. Die voorkoms van die kommando's tydens die 1914-staking was in 'n groot mate die voortsetting van die sosiale en kulturele maatstawwe van die voormalige Boeregemeenskappe van die tydperk voor Uniewording en die totstandkoming van die UVM. Die Britte kon dus nog nie daarin geslaag het om die invloed van die tradisionele kommandostelsel te vernietig nie. 'n Aantal temas word bespreek om sodoende die ervaringe en betrokkenheid van die kommando's wat tydens die

staking ontplooi is, te ontleed. Hoewel die opkommandering van kommando's nie veel verskil het van die beginsels van die ABO nie, was daar wel van meer moderne tegnologie gebruik gemaak om burgers van die oproepinstruksie in kennis te stel. Die bevoorrading van die kommando's tydens die 1914-staking was hoofsaaklik gegrond op die beginsel van bevoorrading waaraan die kommando's van ouds gewoond was. Kommandering het eweneens ook voorgekomen en was 'n bekende praktyk onder die kommando's van weleer. Die bewapening van die kommando's tydens die staking was grootliks gegrond op die algemene beginsel van bewapening wat in die verlede deur die kommando's toegepas is. Elke burger was verantwoordelik om sy eie wapen en ammunisie vir 'n tydperk te voorsien. Die omstandighede na die ABO het egter veroorsaak dat daar 'n tekort aan wapens in SA was en, anders as vantevore, moes wapens van die Imperiale magte geleen word. Vervoermiddele het die nuwe tegnologie van die eerste helfte van die twintigste eeu ingesluit, en daar is wyd van motors en motorfietsse tydens die staking gebruik gemaak. Trems en treine is ook op 'n groter skaal aangewend. Perde sou egter nog die getroue en bekende vervoermiddel van die kommando's tydens Januarie 1914 wees.

Dissipline blyk om oor die algemeen baie goed te gewees het. Daar het egter 'n aantal gevalle, waar kommando's diens versuim het, voorgekom. Van die redes was sinoniem met die gebrek aan dissipline as daar van 'n onopgeleide burgermag gebruik gemaak word vir militêre optredes. Ander redes vir diensversuiming het egter gedui op die toenemende politieke en ideologiese verdeeldheid onder die Afrikaner. Sommige van die burgers was ontevrede oor die samestelling van die nuwe UVM en die groot Britse invloed daarop en was dus nie gretig om diens te verrig nie. Die rede hiervoor was dat baie Afrikaners nog bitterheid teenoor die Britte, as gevolg van die ABO, gekoester het en hulle gevolglik gewantrou het. Na afloop van die staking het die regering 'n proklamasie om te demobiliseer uitgevaardig. 'n Gedetailleerde demobilisasie-instruksie het egter ontbreek en die kommando's het teruggekeer na hulle onderskeie distrikte en ontbind. Die kommando's is wel vir hul diens tydens die 1914-staking, anders as van ouds, geldelik vergoed.

Die verskillende gemeenskappe van destyds het uiteenlopende reaksies gehad op die 1914-staking en die aanwending van kommando's om die onrus te onderdruk. Tydens die nywerheidstaking van 1914 sou die gekleurdes in SA, wat nie oor dieselfde regte en voorregte as die wittes beskik het nie,

in die algemeen nie van die geleentheid gebruik maak om die onrus tot hulle voordeel te gebruik en sodoende meer regte eis nie. Daar was egter die enkele uitsonderings tydens die staking, maar dit was nie polities geïnspireerd nie en het eerder 'n ekonomiese motief gehad. Dit blyk ook dat die regering 'n redelike sterk hand oor die swart mense gehou het juis as gevolg van die feit dat hulle bang was vir 'n swart opstand. Gekleurdes sou tydens die 1914-staking nie deur die UVM in 'n vegtende hoedanigheid aangewend word nie, as gevolg van die feit dat die Verdedigingswet nie voorsiening vir gekleurdes as geweerdraende soldate gemaak het nie. Hulle is wel tydens die staking in 'n nie-vegtende hoedanigheid as, onder andere, arbeiders, aangewend en enkeles is ook onwettiglik vir diens deur sommige kommando's opgekommandeer. Dit blyk dat sommige van die nuwe regulasies van die Verdedigingswet, wat van toepassing op die kommando's was, óf deur enkele van die kommando's geïgnoreer is óf nie bekend was aan van die lede nie. Die spesifieke regulasies wat die opkommandering van swart mense verbied het, was egter nie gewild onder 'n gedeelte van die kommando's nie. Daar word ook baie vlugtig na die betrokkenheid van vrouens tydens die staking verwys. Alhoewel die betrokkenheid van die swart mense en vrouens tydens die staking gering was, lewer dit tog 'n bydrae tot die sosiale geskiedenis.

Die verdeeldheid en negatiewe gevoelens tussen Afrikaans- en Engelsprekendes in SA is tydens die staking beklemtoon. Die feit dat daar 'n aantal klagtes, hoofsaaklik vanaf Engelsprekendes, teenoor die Boerekommando's se sogenaamde onbeskaafde optrede tydens die onderdrukking van die staking was, het die vyandigheid tussen die groepe verder aangevuur. Die superieure houding van die Engelse in SA teenoor die Afrikaner sou nog vir etlike jare voortduur. Daar was ook diegene, onder beide Afrikaans- en Engelsprekendes, wat die Botha-regering en spesifiek Smuts se optrede tydens die staking gesteun het.

Dit blyk dus dat die omstandighede en ervarings van die kommando's wat tydens die 1914-staking ontplooi is nie wesenlik van die omstandighede en ervarings van die kommando's van die voormalige Boererepublieke of selfs van die vroeë kommandostelsel van die Kaap verskil het nie. Slegs enkele verskille het wel voorgekom. Alhoewel die tradisionele kommandostelsel van die Afrikaner vlugtig tydens die 1914-staking in die UVM herleef het, was dit egter deel van 'n

kwynende leefstyl en kultuur en sou dit deur die meer moderne militêre stelsels van die twintigste eeu vervang word. 'n Nuwe era in die militêre geskiedenis van SA het gevolglik aangebreek.

BRONNE

I ARGIVALE BRONNE

ONGEPUBLISEER

Dokumentasiesentrum van die Departement van Verdediging, Pretoria (DvV DOK S)

*Argief van die Kommandant-Generaal Suid-Afrikaanse Burgermagt, (SA Cit Force)
1914-1918.*

SA Cit Force, Houer 13, Lêer 18/10: Union reserve of officers.

SA Cit Force, Houer 47, Lêer 233/2, Bad characters – District No. 2.

SA Cit Force, Houer 59, Geen Lêer no., District Camp orders: No. 4 Mil District,
20 January 1914.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 700.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 722, Arms stored at police barracks, Pretoria.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12, Part 1 – mob and strike duties.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12, Prosecution of citizens who failed to comply
with proclamation calling out forces.

SA Cit Force, Houer 59, Lêer 765/12/11, Prosecution of citizens who failed to
comply with proclamation calling out forces.

SA Cit Force, Houer 63, Lêer 1382, Prosecution citizens for offences during
January strike.

SA Cit Force, Houer 63, Lêer 1399, Commandeerd [*sic*] men – application
compensation.

SA Cit Force, Houer 81, Lêer 1658, Natives commandeering of during strike.

SA Cit Force, Houer 87, Lêer 29/187.

SA Cit Force, Houer 88, Lêr 29/214, Saddle commandeerd [*sic*] during strike
– unlawful disposal of.

SA Cit Force, Houer 88, Lêr 29/227, Commandeering horses during strike.

SA Cit Force, Houer 88, Lêr 29/233, Commandeering articles during strike.

SA Cit Force, Houer 89, Lêr 76/4, Beyers - General - Particulars of service.

SA Cit Force, Houer 97, Lêr 7164A, Threatened Industrial Crisis, 1914.

SA Cit Force, Houer 97, Lêr 7164B, Threatened Indus Crisis.

SA Cit Force, Houer 97, Lêr 7164D, Threatened Indus Crisis, 1914.

SA Cit Force, Houer 98, Lêr 7164G, Threatened Indus Crisis, 1914.

SA Cit Force, Houer 98, Lêr 7164F, Threatened Indus Crisis, 1914.

Argief van die Sekretaris van Verdediging, Groep 2, (DC2) 1903-1973.

DC2, Houer 39, Lêr DC765, Strike, Precautionary measures – general.
correspondence from Defence HQ etc, January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10, Industrial crisis, January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/A, Acceptance of citizens for service in ACF Units
during mobilization, January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10A, Letter Sec of Defence to Kmdt-Genl ACF, dd PTA
16 January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/7, IC, District No. 7, January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/8, IC, January 1914, District No. 8.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/9, IC, District No. 9, January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/10, IC, January 1914, District No. 12.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/11, IC, January 1914.

DC2, Houer 39, Lêr 765/10/13, Indus crisis 1914.

DC2, Houer 142, Lêr 5109, Private debts of members of the Union Forces.

DC2, Houer 147, Lêr DC5256, Strike on Rand – Rifles and bayonets on loan from
Imperial authorities.

DC2, Houer 147, Lêr 5270, Gladers, Mallein test for horses, etc.

DC2, Houer 150, Lêr 5523, Strike on Rand.

- DC2, Houer 165, Lêr 6986, vol. 1, Courts of enquiry.
- DC2, Houer 168, Lêr 2/7164, Pay and allowances of Burghers on commando.
- DC2, Houer 168, Lêr 3/7164, Demobilisation. Arrangement in force, Commando's during Indus. Crisis, 1914.
- DC2, Houer 168, Lêr 7164/4, Telegram, Control Officer Johannesburg – Minister of Defence, 20 January 1914.
- DC2, Houer 170, Lêr 7178, Threatened Indus Crisis, 1914.
- DC2, Houer 170, Lêr 7178B, Threatened Indus Crisis, 1914.
- DC2, Houer 171, Lêr A163/7178, Memorandum SA Railways – Dept of Defence, Pretoria, 28 February 1914.
- DC2, Houer 171, Lêr A163/7178, Telegram, Admin officer Johannesburg area – Secretary of Defence, 13 January 1914.
- DC2, Houer 171, Lêr 7178, Industrial crisis, 1914.
- DC2, Houer 171, Lêr 7178, Industrial crisis 1914, storage of arms and ammunition.
- DC2, Houer 171, Lêr 7178, Threatened Industrial Crisis – 1914. Protection and storage of arms and ammunition.
- DC2, Houer 171, Lêr 7198, Ordnance Supplies, Strike 1914 – telegrams.
- DC2, Houer 172, Lêr 7229, Transport – Railway strike – 1914.
- DC2, Houer 172, Lêr 7232, Martial Law: Strike 1914.
- DC2, Houer 172, Lêr 7234, Pay and allowances, Citizen Forces employed on strike duty.
- DC2, Houer 172, Lêr 7255, Use of motorcars and motorcycles during the industrial crisis. Voluntary offer from citizens.
- DC2, Houer 172, Lêr 7257, Special Expenditure – Strike 1914.
- DC2, Houer 174, Lêr 7451, Transport accounts, Industrial crisis – 1914.
- DC2, Houer 174, Lêr 7454, Notes on strike accounts.
- DC2, Houer 174, Lêr 7454, Strike Act, No. 8 District, Johannesburg.
- DC2, Houer 174, Lêr 7454, Strike accounts, No. 9 District, Pretoria.
- DC2, Houer 174, Lêr 7454, Transport accounts, Indus crisis, 1914.

DC2, Houer 175, Lêer 7524, Medical and hospital expenses of member of the Defence Force while on strike duty.

DC2, Houer 175, Lêer 7532, Legislative provision sanctioning pay ACF and Citizen Force Reserve during recent industrial crisis, January 1914.

DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts No. 6 District, Standerton.

DC2, Houer 1436, Geen Lêer no., Strike accounts 1914, Strike accounts No. 11 District, Bloemfontein.

Argief van die Suid-Afrikaanse Bereden Schutters, (SAMR) 1901-1941.

SAMR, Houer 660, Lêer "Transport".

SAMR, Houer 982, Lêer 330/4, OC's motor car allowances.

SAMR, Houer 1084, Lêer "Strike 1914".

SAMR, Houer 1084, Lêer 215/4/3, Strike 1914.

Pamfletversameling

Houer 99, Pamflet 6983, H. Camp, Union Defence Force: 1910-1930.

Nasionale Argiefbewaarplek (Sentrale Argiefbewaarplek), Pretoria (NAB)

Argief van die Departement van Justisie/Secretary of Justice (JUS) 1899-1966.

JUS, Band 191, Lêer 3/35/14, Burgermagt – Benoni - conduct.

JUS, Band 194, Lêer 3/98/14, Deportation of strike leaders.

Argief van die Eerste Minister/Prime Minister Group (PM) 1910-1978.

PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, vol. 1, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

PM, Band 1/1/332, Lêer PM 200/1/1914, vol. 2, Railways, (general) alleged

proposed retrenchment (strike).

PM, Band 1/1/332, Lêr PM 200/1/1914, vol. 3, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

PM, Band 1/1/332, Lêr PM 200/1/1914, vol. 5, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

PM, Band 1/1/332, Lêr PM 200/1/1914, vol. 7, Railways, (general) alleged proposed retrenchment (strike).

PM, Band 1/1/333, Lêr PM 200/1/1914, vol. 7.

Argief van die Goewerneur-Generaal van SA/Governor-General (GG) 1905-1974.

GG, Band 1918, Lêr 62/494, Railway strike 1914 – Telegram to Sec of State reporting on developments and action taken by Minister, 9 January 1914.

GG, Band 1918, Lêr 62/497, Governor-General to Sec. of State, 10 January 1914.

GG, Band 1918, Lêr 62/497, Railway strike 1914. Reports of position of affairs.

GG, Band 1918, Lêr 62/498, Railway strike – outlines policy with regard to use of Imperial troops.

GG, Band 1919, Lêr 62/502, Railway strike 1914. Asks for loan of rifles from reserve which is kept at the disposal of the High Commissioner.

GG, Band 1919, Lêr 62/509, Strike 1914 – Report on causes of.

GG, Band 1919, Lêr 62/510, Governor-General to Sec. of State.

GG, Band 1919, Lêr 62/510, Strike 1914 – reports on progress and development of.

GG, Band 1919, Lêr 62/514, Strike 1914 – reports on position on 15/1/14.

GG, Band 1919, Lêr 62/519, Alleged insults to English women by Burgher officers.

GG, Band 1920, Lêr 62/562, Railway strike 1914, suggests an enquiry into conduct of Defence Forces at Germiston during the strike.

GG, Band 1920, Lêr 62/563, Railway strike.

GG, Band 1921, Lêr 62/582, Railway strike 1914, Particulars of Defence Forces

called out, 14 January 1914.

GG, Band 1922, Lêer 62/678, Strike Railway, 1914.

GG, Band 1923, Lêer 62/688, Strike – Railway, 1914: notifying that the return of the nine strike leaders was not made the occasion for any noteworthy demonstration.

Argief van die Kommissaris van die SA Polisie/Commissioner of SA Police (SAP) 1901-1975.

SAP, Band 9, Lêer 6/183/D, Indus disturbances Tvl. – matters affecting Ermelo district.

SAP, Band 9, Lêer 6/183/J, Indus disturbances – Tvl. Office of Dist Inspector, Boksburg, Tvl.

SAP, Band 9, Lêer 6/183/14/3, Threatened strike – Protection of coal mines, Witbank area, 3/1/14.

SAP, Band 10, Lêer 6/183/14/4, Threatened strike, January 1914.

SAP, Band 10, Lêer 6/183/14/7, Threatened strike.

SAP, Band 10, Lêer 6/191/14, Re deportation of civilian persons ex SS Umgeni on 27/1/1914.

SAP, Band 10, Lêer 6/201/1914, Re: Conduct of certain officers of the Citizen Defence Force at Vereeniging on 30 January 1914.

SAP, Band 130, Lêer S29A, Martial law: action taken i.c.w. enforcement of.

SAP, Band 130, Lêer S49, Defence Force Commandos: recognition of services.

Argief van Mynwese/Secretary of the Department of Mines and Industries (MNW) 1902-1950.

MNW, Band 240, Lêer MM 1505/14, Report of New Kleinfontein C. Ltd. on general events of January 1914-strike.

Argief van Naturellesake/Secretary of Native Affairs (NA/NTS) 1880-1975.

NA/NTS, Band 207, Lêer 98/14/F473, Railway strike, 1914.

II REGERINGSPUBLIKASIES

- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 449, 9 Januarie 1914.
- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 451, 10 Januarie 1914.
- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 455, 14 Janaurie 1914.
- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 456, 14 Januarie 1914.
- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 27, 18 Januarie 1914.
- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 463, 23 Januarie 1914.
- Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 465, 24 Januarie 1914.
- Official Yearbook of the Union of South Africa, 1910-1916*, no. 1 of 1917, Pretoria, 1918.
- Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, Wet no. 13 van 1912: Verdedigingswet.
- Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, no. 19, 14 Januarie 1914, Pretoria, 1914.

III PERIODIEKE PUBLIKASIES

- Pretoria News*, 27 Januarie 1914.
- Rand Daily Mail*, 18 Junie 1913.
- The Star*, 6 Januarie 1914.

IV TYDSKRIF- EN KOERANTARTIKELS

- ANONYM, Man on the little brown horse-how he sprang to ours. *Rand Daily Mail*, 24 January 1914.
- ANONYM, Martial Law declared at midnight. *The Transvaal Leader*, 14 January 1914.
- ANONYM, Maquassi mobilisation. *The Record of Klerksdorp and the Western Transvaal*, 23 January 1914.

ANONYM, The citizen army. *The Friend*, 22 January 1914.

ANONYM, The crisis – general strike declared - Martial Law in force, *Rand Daily Mail*, 14 January 1914.

ANONYM, The strike spreading – many miners coming out – Forces still coming in. *Rand Daily Mail*, 13 January 1914.

ATMORE, A. and P. SANDERS, Sotho arms and ammunition in the nineteenth century. *Journal of African history* 13(4), 1972.

BISSET, W.M., Unexplored aspects of South Africa's First World War history. *Militaria* 6(3), 1976.

BOUCH, R.J., 6 SA Armoured Division in Italy. *Militaria* 4(2), 1974.

BREEDT, J.v.d.B., Die Suid-Afrikaanse oorlogseconomie gedurende die Tweede Wêreldoorlog, deel 1. *Militaria* 13(1), 1983.

BREEDT, J.v.d.B., Die Suid-Afrikaanse oorlogseconomie gedurende die Tweede Wêreldoorlog, deel 2. *Militaria* 13(2), 1983.

CORNWELL, R., 2 Anti-Tank Regiment, SAA-tank and anti-tank in the Western Desert, 1940-1942, part 1. *Militaria* 6(1), 1976.

DORNING, W.A., A concise history of the South African Defence Force (1912-1987) / 'n Kort kroniek van die Suid-Afrikaanse Weermag (1912-1987). *Militaria* 17(2), 1987.

GARSON, N.G., South Africa and World War 1. *The journal of imperial and commonwealth history* 8(1), October 1979.

GROBLER, J.E.H., Die Geallieerde besetting van Madagaskar in 1942, met spesifieke verwysing na die rol van die Unieverdedigingsmag in die operasies, deel 1. *Militaria* 7(4), 1977.

GRUNDLINGH, L.W.F., Loyalties, prejudices and promises: a study of changing attitudes regarding the participation of South African blacks in the Second World War. *Journal of contemporary history*, December 1989.

GRUNDLINGH, L.W.F., 'Non-Europeans should be kept away from the towns': controlling black South African soldiers during the Second World War. *International journal of historical studies* 25(3), 1992.

GRUNDLINGH, L.W.F., Soldiers and Politics: a study of the political consciousness of black South African soldiers during and after the Second World War. *Historia* 36(2), 1991.

- HERON, C. and B.D. PALMER, Through the prism of the strike: industrial conflict in Southern Ontario, 1901-14. *The Canadian historical review* vol. 58, 1977.
- HOWARD, M., The use and abuse of military history. *Journal of the Royal United Services Institution* vol. 107, February 1962.
- HOWARD, M., What is Military History? *History today* 34(12), 1984.
- HUMMEL, C., Grahamstown, 1914-1918: four wartime themes. *Contree* 28, 1990.
- JACOBS, C.J., Rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die nywerheidsonluste van Januarie 1914. *Militaria* 18(4), 1988.
- JACOBS, F.J., Die geskiedenis van ons kommandomag. *Paratus* 24(10), 1973.
- KEEGAN, J., The historian and battle. *International security* 3(3), 1978.
- LAMBERT, J., South African British? Or Dominion South Africans? The evolution of an identity in the 1910s and 1920s. *South African historical journal* no. 43, November 2000.
- LILLIE, A., The origin and development of the South African Army. *Militaria* 12(2), 1982.
- MARONEY, P., 'The great adventure': the context and ideology of recruiting in Ontario, 1914-17. *The Canadian historical review* 77(1), March 1996.
- MEYERS, E.M., Voorgeskiedenis tot die stigting van die Unieverdedigingsmag. *Militaria* 12(2), 1982.
- MORTON, D., Aid to the civil power: the Canadian Militia in support of social order, 1867-1914. *The Canadian historical review* 51(4), 1970.
- MOUTON, F.A., "A free, united South Africa under the Union Jack": F.S. Malan, South Africanism and the British Empire, 1895-1924. *Historia* 51(1), May 2006.
- NASSON, B., A great divide: popular responses to the Great War in South Africa. *War and society* 12(1), May 1994.
- NASSON, B., War opinion in South Africa, 1914, *The journal of imperial and commonwealth history* 23(1), January 1995.
- OOSTHUIZEN, F., Changes and Expectations: the White Union Defence Force soldier prior to and during the Second World War. *Militaria* 23(3), 1993.
- OOSTHUIZEN, F., Demobilisation and the Post-War employment of the White Union Defence Forces soldier. *Militaria* 23(4), 1993.

- OOSTHUIZEN, F., Soldiers and Politics: the political ramifications of the White Union Defence Force soldier's demobilization experience after the Second World War. *Militaria* 24(1), 1994.
- PEIRES, J.B., The Central beliefs of the Xhosa cattle-killing, *Journal of African history* vol. 28, 1987.
- PEIRES, J.B., 'Soft' believers and 'hard' unbelievers in the Xhosa cattle-killing, *Journal of African history* vol. 27, 1986.
- PLOEGER, J., Hoofstukke uit die voor- en vroë geskiedenis van die SAW. *Militaria* 1(3), 1969.
- PLOEGER, J., Op Brandwag - Drie eeue militêre geskiedenis van Suid-Afrika. *Militaria* 1(4), 1969.
- PRETORIUS, F., Die voorsiening van lewensmiddele aan die Boerekommando's in die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902. *Historia* 35(2), 1990.
- PRETORIUS, F., Waarom het die 'Bittereinders' gedurende die Anglo-Boereoorlog van 1899-1902 op kommando gebly? *Historia* 35(1), Mei 1990.
- SPIES, S.B., The outbreak of the First World War and the Botha government. *South African historical journal*, no. 1, November 1969.
- STAGG, J.C.A., What is military history? *History today* 34(12), 1984.
- SAUNDERS, C., Britishness in South Africa, some reflections, *Humanities research* 13(1), 2006.
- SWART, S., 'A Boer and his gun and his wife are three things always together': republican masculinity and the 1914 Rebellion. *Journal of Southern African studies* (24)4, December 1998.
- SWART, S., 'Desperate Men': the 1914 rebellion and the politics of poverty. *South African historical journal* vol. 42, May 2000.
- SWART, S., "Men of influence" – The ontology of leadership in the 1914 Boer Rebellion. *Journal of historical sociology* 17(1), March 2004.
- SWART, S., 'You were men in war time': the manipulation of gender identity in war and peace. *Scientia Militaria* 28(2), December 1998.
- TEMPELHOFF, J.W.N., Writing histories and creating myths: Perspectives on trends in the discipline of history and its representations in some South African Historical Journals

1985-1995. *Scientiae Militaria* vol. 27, 1997.

TICKTIN, D., The war issue and the collapse of the SA Labour Party, 1914-15. *South African historical journal* no. 1, November 1969.

TYLDEN, G., The commando system in South Africa, 1795-1881. *Society of army historical research journal*, vol. 23, s.a.

TYLDEN, G., The development of the commando system in South Africa, 1715 to 1922. *Afrikana notes and news* 13(8), December 1959.

VAN CREVELD, M., Thoughts on military history. *Journal of contemporary history* 18(4), October 1983.

VAN JAARVELDT, A.E., Militêre geneeskunde gedurende die vroeë jare. *Militaria* 7(1), 1977.

VISSER, D., British influence on military training and education in South Africa: the case of the South African Military Academy and its predecessors. *South African historical journal* vol. 46, May 2002.

V LITERATUUR

ADLER, F.B., A.E. LORCH and H.H. CURSON, *The South African Field Artillery in German East Africa and Palestine, 1915-1919*, Pretoria, 1958.

AGAR-HAMILTON, J.A.I., *The native policy of the Voortrekkers, 1836-1858*. Cape Town, 1928.

AGAR-HAMILTON, J.A.I. and L.C.F. TURNER, *Crisis in the desert, May-July 1942*. Cape Town, 1952.

AGAR-HAMILTON, J.A.I. and L.C.F. TURNER, *The Sidi Rezegh battles, 1941*. London, 1957.

AMERY, L.S., *The Times history of the war in South Africa, 1899-1900*. 7 parts. London, 1900-1909.

ANDERSON, K. and B.G. SIMPKINS (eds.), *Rand Light Infantry*. Cape Town, 1965.

- ANONYM., *Official History: Union of South Africa and the Great War 1914-1918*. Pretoria, 1924.
- BECKER, P., *Rule of fear: the life and times of Dingane, King of the Zulu*, London, 1964.
- BEINART, W. (eds.), *Putting a plough to the ground*, Johannesburg, 1986.
- BERGH, J.S. and J.C. Visagie, *The Eastern Cape frontier zone*. Durban, 1985.
- BLACK, J., *Rethinking military history*. London and New York, 2004.
- BOEYENS, J.C.A., Die konflik tussen die Venda en die blankes in Transvaal, 1864-1896. S.l., 1990. *Archives Yearbook of South Africa* 53(2), 1990.
- BREYTENBACH, J.H., *Die geskiedenis van die Tweede Vryheidsoorlog in Suid-Afrika*. 4 dele. Pretoria, 1969-1977.
- BROWN, J.A., *A gathering of Eagles: the campaigns of the South African Air Force in Italian East Africa, June 1940-November 1941, with an introduction 1912-1939*. Cape Town, 1970.
- BROWN, J.A., *Eagles strike: the campaigns of the South African Air Force in Egypt, Cyrenaica, Libya, Tunisia, Tripolitania and Madagascar, 1941-1943*. Cape Town, 1974.
- BROWN, J.A., *Retreat to Victory: a Springbok's diary in North Africa: Gazala to El Alamein, 1942*. Johannesburg, 1991.
- BROWN, J.A., *The war of a hundred days: Springboks in Somalia and Abyssinia, 1940-41*. Johannesburg, 1990.
- BROWN, J.A., *They fought for King and Kaiser: South Africans in German East Africa, 1916*. Johannesburg, 1991.
- BUCHAN, J., *The history of the South African Forces in France*. London, 1920.
- BUCHNER, P.A. and R.D. FRANCIS (eds.), *Rediscovering the British World*. Calgary, 2005.
- CALLINICOS, L., *A people's history of South Africa* vol. I. Cape Town, 1980.
- CALLINICOS, L., *Working life, factories, townships and popular culture on the Rand, 1886-1940*. Cape Town, 1987.
- COLLYER, J.J., *The campaign in German South West Africa, 1914-1915*. Pretoria, 1937.

- COLLYER, J.J., *The South Africans with General Smuts in German East Africa, 1916*. Pretoria, 1939.
- CORY, G.E., *The rise of South Africa* vol. I. New York, 1910.
- CURSON, H.H., *The pre-union forces of the Transvaal, 1852-1910*. Pretoria, 1950.
- DAVENPORT, T.R.H., *South Africa, a modern history*. Johannesburg, 1987.
- DAVENPORT, T.R.H. and C. SAUNDERS, *South Africa: a modern history, 5th ed.* London, 2000.
- DE KIEWIET, C.W., *A history of South Africa: social and economic*. Oxford, 1957.
- DELIUS, P., *The land belongs to us: the Pedi polity, the Boers and the British in the nineteenth century Transvaal*. Johannesburg, 1983.
- DIGBY, P.K.A., *Pyramids and Poppies; the 1st SA Infantry Brigade in Libya, France and Flanders, 1915-1919*. Rivonia, 1993.
- ELPHICK, R., *Khoikhoi and the founding of white South Africa*. Johannesburg, 1985.
- ELPHICK, R. and H. GILIOMEE (eds.), *The shaping of South African society, 1652-1820*. Cape Town, 1979.
- ELPHICK, R. and H. GILIOMEE (eds.), *The shaping of South African society, 1652-1840*. Middletown, 1988.
- ENGELBRECHT, J.A., *The Korana. An account of their customs and their history with texts*, Cape Town, 1936.
- FOKKENS, A.M., "The role and application of the Union Defence Force in the suppression of internal unrest, 1912-1945." Unpublished M.A. dissertation, Military Academy Saldanha, University of Stellenbosch, 2006.
- GENIS, G., "Recruitment for 1 South African Infantry Brigade for Europe during the First World War." Unpublished M.A. dissertation, University of South Africa, 2000.
- GILIOMEE, H., *Die Kaap tydens die eerste Britse bewind*. Kaapstad, 1975.
- GILIOMEE, H., *The Afrikaners, biography of a people*. Cape Town, 2003.
- GILIOMEE, H. en R. ELPHICK, *'n Samelewing in wording: Suid-Afrika, 1652-1820*. Kaapstad, 1982.

GLEESON, I., *The Unknown Force: Black, Indian and Coloured soldiers through two world wars*. Cape Town, 1994.

GRIMBEEK, C.L., “Die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag, met spesifieke verwysing na die verdedigingswette van 1912 en 1922.” Ongepubliseerde D. Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1985.

GROBLER, J.E.H., “Die Eerste Vryheidsoorlog, 1880-1881: ‘n Militêr historiese benadering.” D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1980.

GROENEWALD, A.J., “‘n Kritiese ontleding van die faktore wat gelei het tot die oorgawe van die Suid-Afrikaanse magte by die slag van Tobruk.” D.Phil.-proefskrif, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1991.

GRUNDLINGH, A.M., “Die Vrystaatse en Transvaalse Burgers wat die Republikeinse oorlogspoging vanaf 1900 versaak het: Hulle rol en posisie gedurende die tydperk 1900 tot 1907”, M.A.-verhandeling, Universiteit van Suid-Afrika, 1976.

GRUNDLINGH, A.M., “Die Suid-Afrikaanse Gekleurdes en die Eerste Wêreldoorlog.” D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 1981.

GRUNDLINGH, A.M., *Die “hendsoppers” en “joiners”. Die rasionaal en verskynsel van verraad*. Menlopark, 1999.

GRUNDLINGH, A.M. *Fighting their own war: South African Blacks and the First World War*. Johannesburg, 1987.

GRUNDLINGH, L.W.F., “Die Engelssprekende Suid-Afrikaners se reaksie op die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog.” M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1977.

GRUNDLINGH, L.W.F., “The Participation of South African Blacks in the Second World War.” D.Phil. thesis, Rand Afrikaans University, 1987.

GUY, J., *The destruction of the Zulu kingdom*. London, 1979.

HANKOCK, W.K., *Smuts, the sanguine years, 1870-1919*. Cambridge, 1962.

HOWARD, M., *The causes of wars and other essays*. London, 1983.

HYSLOP, J., *The notorious syndicalist, J.T. Bain: a Scottish rebel in colonial South Africa*. Johannesburg, 2004.

JACOBS, C.J., “Die rol van die Unieverdedigingsmag in die onderdrukking van die van die nywerheidsonluste van Januarie 1914 met spesifieke verwysing na die gebeure in

Johannesburg.” Honneursskripsie, Militêre Akademie Saldanha, 1988.

KATZ, E.N., “The origins and early development of trade unionism in the Transvaal, 1902-1913.” Unpublished M.A. dissertation, University of the Witwatersrand, 1974.

KATZ, E.N., *A trade union aristocracy: a history of white workers in the Transvaal and the general strike of 1913*. Johannesburg, 1976.

KEEGAN, J., *Face of Battle*. London, 1976.

KLEIN, H., *Springboks in Armour, the South African Armoured cars in World War II*. Cape Town and Johannesburg, 1965.

KRIKLER, J., *The Rand revolt. The 1922 insurrection and racial killing in South Africa*. Johannesburg, 2005.

KROS, J., *War in Italy: with the South Africans from Taranto to the Alps*. Rivonia, 1992.

KRÜGER, D.W., *The making of a nation: a history of the Union of South Africa, 1910-1961*. Johannesburg, 1969.

LANGE, L., *White, poor and angry, white working class families in Johannesburg*. Burlington, 2003.

L'ANGE, G., *Urgent Imperial Service: South African forces in German South West Africa, 1914-1915*. Rivonia, 1991.

LEIGH, M., *Captives courageous: South African prisoners of war, World War II*. Johannesburg, 1992.

LIEBENBERG, B.J., *Andries Pretorius in Natal*. Pretoria, 1977.

MANDY, N., *A city divided: Johannesburg and Soweto*. Johannesburg, 1984.

MARKS, S. and A. ATMORE (eds.), *Economy and society in pre-industrial South Africa*. London, 1980

MARTIN, H.J. and N. ORPEN, *Eagles Victorious: the operations of the South African Forces over the Mediterranean and Europe, in Italy, the Balkans and the Aegean, and from Gibraltar and West Africa*. Cape Town, 1977.

MARTIN, H.J. and N. ORPEN, *South Africa at war: military and industrial organization and operations in connections with the conduct of the war, 1939-1945*. Cape Town, 1979.

- MARWICK, A., *War and social change in the twentieth century: a comparative study of Britain, Germany, Russia and the United States*, London, 1974.
- MARWICK, A., *The nature of history* vol. III. London, 1989.
- MEINTJES, J., *General Louis Botha: a biography*. Johannesburg, 1970.
- MOLEMA, S.M., *Chief Moroka. His life, his times, his country and his people*. Cape Town, 1951.
- MORRELL, R. (ed.), *White but poor, essays on the history of the poor whites in Southern Africa, 1880-1940*. Pretoria, 1992.
- MOSTERT, N., *Frontiers*. New York, 1992.
- MULLER, C.F.J. (red.), *Vyfhonderdjaar Suid-Afrikaanse geskiedenis*. Pretoria, 1990.
- NEWTON-KING, S., *Masters and servants on the Cape Eastern frontier 1760-1803*, Cambridge, 1999.
- NEWTON-KING, S., "The enemy within: the struggle for ascendancy on the Cape Eastern frontier." D. Phil. thesis, University of London, 1992.
- NEWTON-KING, S., *The enemy within: the struggle for ascendancy on the Cape Eastern frontier*. Cambridge, 1999.
- NEWTON-KING, S. and V.C. MALHERBE, *The Khoikhoi rebellion in the Eastern Cape, 1799-1803*. Cape Town, 1981.
- OBERHOLSTER, A.G., "Die Randse Staking van 1922." D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1979.
- ODENDAL, F.F. en R.H. GOUWS (reds.), *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*, 5de uitgawe. Kaapstad, 2005.
- ORPEN, N., *East African and Abyssinian campaign*. Cape Town, 1968.
- ORPEN, N., *Victory in Italy*. Cape Town, 1975.
- ORPEN, N., *War in the desert*. Cape Town, 1971.
- ORPEN, N. and H.J. MARTIN, *Salute the Sappers, Part 1: the formation of the South African Engineers Corps and its operations in East Africa and the Middle East to Battle of Alamein*. Johannesburg, 1981.

- ORPEN, N. and H.J. MARTIN, *Salute the Sappers, Part 2: the operations of the South African Engineers Corps in the North African and Italian theatres of war from the Battle of El Alamein to the end of World War I*. Johannesburg, 1982.
- PAKENHAM, T., *The Boer war*. London, 1979.
- PEIRES, J.B., *The House of Phalo: a history of the Xhosa people in the days of their independence*. Johannesburg, 1981.
- PELZER, A.N., *Geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek*. Kaapstad, 1950.
- PENN, N., "The Northern Cape frontier zone, 1700-c1815." D.Phil. thesis, University of Cape Town, 1995.
- PENN, N., *The forgotten frontier: Colonists and Khoisan on the Cape's Northern frontier in the 18th century*. Athens, 2006.
- PIETERSEN, S.J., "Stakings aan die Witwatersrand, 1913-1914." Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1970.
- POTGIETER, F.J., "Die vestiging van die blanke in die Transvaal, 1837-1868." D.Phil.-proefskrif, Universiteit van Potchefstroom, 1955.
- PRETORIUS, F., "Die eerste dryfjag op hoofkmdt C.R. De Wet", M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1975.
- PRETORIUS, F., "Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902." D.Phil.-proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika, 1988.
- PRETORIUS, F., *Kommandolewe tydens die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*. Kaapstad, 1991.
- PRETORIUS, F., *The great escape of the Boer pimpernel Christiaan de Wet: the making of a legend*, Pietermaritzburg, 2001.
- ROUX, E.R., *Time longer than rope: a history of the black man's struggle for freedom in South Africa*. London, 1948.
- SCHOLTZ, G.D., *Die ontwikkeling van die politieke denke van die Afrikaner*, vol. 8. Johannesburg, 1984.
- SCHOLTZ, G.D., *Die Rebelle, 1914-1915*. Johannesburg, 1942.
- SCHOLTZ, G.D., *Generaal Christiaan Frederik Beyers, 1869-1914*. Johannesburg, 1941.

SEEGERS, A., *The military in the making of modern South Africa*. London, 1996.

SMIT, J.P., “Die rol van generaal J.H. de la Rey in die Suid-Afrikaanse politiek, 1902-1914.” Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit, 1974.

SPIES, S.B., “Methods of Barbarism? Roberts and Kitchener and civilians in the Boer Republics, January 1900-May 1902.” Ph.D. thesis, University of the Witwatersrand, 1974.

SPIES, S.B., *Methods of Barbarism? Roberts and Kitchener and civilians in the Boer Republics, January 1900-May 1902*. Cape Town, 1977.

SPIES, S.B., “The Rebellion in South Africa, 1914-15.” M.A. dissertation, University of the Witwatersrand, 1962.

SWART, S., “The Rebels of 1914: masculinity, republicanism and the social forces that shaped the Boer Rebellion”. M.A. dissertation, University of Natal, 1997.

THORPE, K.L., “Early strikes on the Witwatersrand gold mines (1886-1907), with specific reference to the 1907 strike.” M.A. dissertation, University of Stellenbosch., 1986.

THOMPSON, L. M., *Survival in two worlds: Moshoeshoe of Lesotho, 1786-1870*, Oxford, 1975.

TREW, H.F., *Botha treks*. Glasgow, 1937.

TURNER, L.C.F., H.R. GORDON-CUMMING and J.E. BETZLER, *War in the Southern Oceans, 1939-1945*. London, 1961.

TYLDEN, G., *The armed forces of South Africa with an appendix on the commandos*. Johannesburg, 1954.

UYS, I., *Rollcall: the Dellville Wood story*. Johannesburg, 1991.

UYS, I., *South African military who's who, 1452-1992*. Cape Town, 1992.

VAN ASWEGEN, H.J., “Die verhouding tussen blank en nie-blank in die Oranje Vrystaat, 1854-1902.” D.Phil.-proefskrif, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1968.

VAN ASWEGEN, H.J., *Geskiedenis van Suid-Afrika tot 1854*. Pretoria, 1989.

VAN DER MERWE, P.J., *Die Matabeles en die Voortrekkers*. S.I., 1986. *Argiefjaarboek van Suid-Afrika*, 1986.

VAN DER MERWE, P.J., *Die Noordwaartse beweging van die Boere voor die Groot Trek, 1770-1842*. Den Haag, 1937.

VAN JAARSVELDT, A.E., “Die Rol van die Suid-Afrikaanse Militêre Geneeskundige Diens in die Suidwes-Afrika-veldtog, 1914-15.” M.A.–verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1983.

VAN JAARSVELD, F.A., *Afrikanergeskiedskrywing: verlede, hede en toekoms*. Johannesburg, 1992.

VAN JAARSVELD, F.A., *Die Afrikaners se groot trek na die stede en ander opstelle*. Johannesburg, 1982.

VAN JAARSVELD, F.A., *Lewende verlede*. Johannesburg, 1961.

VAN JAARSVELD, F.A., A.P.J. VAN RENSBURG en W.A. STALS (reds.), *Die Eerste Vryheidsoorlog, 1880-1881*. Pretoria, 1980.

VAN ROOYEN, T.S., Die verhouding tussen die Boere, Engelse en Naturelle in die geskiedenis van die Oos-Transvaal tot 1882. *Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis* 14(1), 1951.

WALKER, E.A., *The Great Trek*. London, 1956.

WALKER, I.L. and B. WEINBREN, *2000 Casualties. A history of the trade unions and the labour movement in the Union of South Africa*. Johannesburg, 1961.

WARWICK, P., “African Societies and the South African War, 1899-1902.” Ph.D. thesis, York University, 1978.

WARWICK, P., *Black people and the South African War, 1899-1902*. Cambridge, 1983.

WARWICK, P. and S.B. SPIES (eds.), *The South African War. The Anglo-Boer War 1899-1902*. London, 1980.

WHEATCROFT, G., *The Randlords*. Goodwood, 1986.

WEIGHLEY, R.F. (ed.), *New dimensions in military history*. Providence, 1975.

WILSON, M. and THOMPSON, L.M., *A history of South Africa to 1870*. Cape Town, 1982.

YUDLEMAN, D., *The emergence of modern South Africa: state, capital and the incorporation of organized labor on the South African gold fields, 1902-1939*, London, 1983.

VI ELEKTRONIESE INLIGTINGSBRONNE

WêRELDWYE WEB-VERWYSINGS

BLOOM, J., 'Military History', *International military and defence encyclopedia*, 1993, <<http://www.o-galenet.galegroup.com.innopac.up.ac.za:80/servlet/History/>>, July 2008.

VII DIVERSE

REFERATE

FEDOROWICH. K., 'Sleeping with the lion?': the loyal Afrikaner and the South African Rebellion of 1914-15. Unpublished paper, British World Conference, University of Cape Town, January 1992.

MARTYN, R., Canadian Military Intelligence and the revolution of military affairs of 1914-1918. Unpublished paper, Queens University, s.a.

VISSER, W. P., The South African labour movement's responses to the declarations of martial law, 1913-1922. Paper, War and Society in Africa Conference, South African Military Academy, Saldanha Bay, 12-14 September 2001.

PLAGIAATVORM

**UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
FAKULTEIT GEESTESWETENSKAPPE
NAVORSINGSVOORSTEL- EN ETIEKKOMITEE**

VERKLARING

Volle naam : René Geyer

Studentenommer : 91237417

Graad/Kwalifikasie : MAGISTER HEREDITATIS CULTURAEQUE SCIENTIAE
(Geskiedenis)

Titel van ~~tesis~~/verhandeling : Die eerste operasionele optrede van die Unieverdedigingsmag –
Januarie 1914.

Ek verklaar dat hierdie ~~tesis~~/verhandeling my eie oorspronklike werk is. Waar sekondêre materiaal gebruik is, is dit noukeurig erken en aangedui in ooreenstemming met universiteitsvereistes.

Ek verstaan wat plagiaat beteken en is bewus van die universiteit se beleid en implikasies in hierdie verband.

RGeyer
HANDTEKENING

16 November 2009
DATUM

